

Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü

Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı

Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Doktora Programı

**TÜRKÇE ZAMAN EKLERİNİN GÖRÜNÜŞ ÖZELLİKLERİNİN
YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİNE YANSIMALARI**

Can AKCAOĞLU

Doktora Tezi

Ankara, 2025

TÜRKÇE ZAMAN EKLERİNİN GÖRÜNÜŞ ÖZELLİKLERİNİN
YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİNE YANSIMALARI

Can AKCAOĞLU

Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı
Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Doktora Programı

Doktora Tezi

Ankara, 2025

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan "**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**" kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ... ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

04.03.2025

Can AKCAOĞLU

¹"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve intemetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir*. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir
*Tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.**

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Prof. Dr. Nurettin DEMİR danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

04.03.2025

Can AKCAOĞLU

TEŞEKKÜR

Çalışmamın başlaması ve gerçekleşmesinde desteğini hiçbir zaman esirgemeyen ve cesaretimi diri tutan değerli hocam, danışmanım Prof. Dr. Nurettin DEMİR'e çok teşekkür ederim. Akademik gelişimimde çok büyük etkinizin olmasının yanı sıra insani olarak da yanımda olduğunuzu bilmek, bana bu çalışmayı tamamlama gücü verdi. Buraya yazılabilecek herhangi bir cümle, katkılarınızın kıymeti yanında sönük kalır.

Son aşama olarak adlandırılabilen tez savunma sınavımda verdikleri dönütlerle çalışmamın nihai şeklini almasında önemli katkıları bulunan değerli hocalarım Prof. Dr. Mustafa DURMUŞ, Prof. Dr. Sema ASLAN DEMİR, Prof. Dr. Mustafa KURT ve Dr. Öğr. Üyesi İbrahim ATABEY ile her ne kadar jürimde bulunamasa da tez izleme komitelerinde desteklerini gördüğüm Prof. Dr. İhsan KALENDEROĞLU'na teşekkürü bir borç bilirim.

Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsünde derslerini takip ettiğim tüm hocalarıma çok teşekkür ederim. Ayrıca Hacettepe Üniversitesi TÖMER'de, yaklaşık bir yıl boyunca çalışma arkadaşlığı yaptığım değerli hocalarıma, Aydan ERYİĞİT nezdinde teşekkürlerimi sunarım.

Doktora sürecinde dostluk kurduğumuz, beraber çalıştığımız ve fikir alışverişi konusunda her daim yardımlarını aldığım Dr. Mehmet ER, Doç. Dr. Tarık DEMİR ve Dr. Alper TOK'a çok teşekkür ederim.

Sevgili hayat arkadaşım Begüm; yanımda olduğun, desteğin, düştüğümde kaldırdığın, yoldaşlığın için sonsuz teşekkürler... Büyük ihtimalle bir daha oturup yan yana tezlerimizi yazmayacağız ancak böyle çalışmak her şeyiyle çok güzeldi, çalışırken içtiğimiz sonsuz sayıda fincandaki çay ve kahveler ile evde paylaştığımız ekmekle tuz da... Ve teşekkürler; bizi mahveden güzel havalara, Ankara'nın grisine, gökyüzünün mavisine...

Can AKCAOĞLU

Ankara, 2025

ÖZET

AKCAOĞLU, Can. *Türkçe Zaman Eklerinin Görünüş Özelliklerinin Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimine Yansımaları*, Doktora Tezi, Ankara, 2025.

Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi alanı çeşitli ve çok yönlü araştırmalar ile gelişimini sürdürmektedir. Bu alanda temel becerilerin yanı sıra kültür, dilbilgisi ve sınıf yönetimini odak alan çalışmalar da gerçekleştirilmektedir. Bu çalışma, temel becerilen kullanımında mutlak gereklilik olan dilbilgisi öğretimi alanına odaklanmıştır. Özelde ise temel zamanların öğretimi inceleme konusu olmuştur. Türkçe öğretim setlerinin, zamanların öğretiminde ilgili zaman eklerine dair nasıl bir yol izlediği, eklerin hangi işlevlerine yer verdiği incelenmiştir. Buna dayanarak bu yapılar ile hedef işlev tutarlılığı sorgulanmıştır. Çalışmanın bu kapsamda ölçütü ise Lars Johanson'un Türkçede sistematize ettiği görünüş perspektifleri olmuştur. Bu çerçevede, Türkçe öğretim setlerinde, eklerin farklı zamanlara işaret ettiği kullanımlarının bulunduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte farklı işlevler ve anlam alanlarına yer verildiği de inceleme sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu setlerin, söz konusu birincil olmayan işlevlere gereksinim duyduğu ve bunların da dilde yer aldığı açıktır. Ancak dil becerilerinin doğru kullanımı ve bunun sonucunda doğru bir iletişim sağlanmasına araç olan dilbilgisi yapılarının, öğrencilere adı konmayan farklı boyutlarıyla sunulduğu görülmüştür. Bu kapsamda, görünüş perspektiflerinden yararlanılarak yapıların hem işlevsel ayrımlarına dikkati çeken hem de bütüncül olarak anlaşılmasına destek olabilecek bir model önerisi sunulmuştur. Basamaklı işlev modeli olarak adlandırılan modelde; işlevlerin ve seçilen fiillerin kullanım sıklığına dikkat edilerek yaygın alandan seyrek alana ilerleyen aşamalar ile bir öğretim tarzı denemesi sunulmuştur. Bu yolla öğretim uygulamaları gerçekleştirilmesinin öğrenciler nezdinde sürekli ve hızlı biçimde işlev eklenmesi yerine tümdengelimci bir bakış açısıyla berrak bir tarz olacağı değerlendirilmiştir.

Anahtar sözcükler: Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi, dilbilgisi öğretimi, zaman ekleri, görünüş.

ABSTRACT

AKCAOĞLU, Can. *Turkish Tense Suffixes' Aspect Features' Effects to Turkish as a Foreign Language*, Doktora Tezi, Ankara, 2025.

The field of teaching Turkish as a foreign language continues to evolve through diverse and multifaceted research. In addition to the core skills, studies focusing on culture, grammar, and classroom management are also being conducted in this area. This study focuses on the field of grammar teaching, which is an absolute necessity for the use of basic skills. Specifically, the teaching of basic tenses has been the subject of investigation. The approach taken by Turkish teaching sets in teaching tenses, and which functions of the predicative elements are included, have been examined. Based on this, the consistency of these structures with the target functions has been questioned. The criterion of this study in this context has been the aspect perspectives systematized by Lars Johanson in Turkish. Within this framework, it has been determined that Turkish teaching sets include uses of predicators that indicate different tenses. Additionally, the examination results revealed that different functions and meaning areas are included. It is clear that these sets require non-primary functions and that these also exist in the language. However, it has been observed that grammar structures, which are instrumental in the correct use of language skills and consequently in achieving accurate communication, are presented to learners with unlabeled different dimensions. In this context, a model proposal has been presented that can both highlight the functional distinctions and support a holistic understanding of the structures, utilizing aspect perspectives. In the model called the Stepped Function Model; an attempt at an instructional style progressing from the common area to the rare area, paying attention to the frequency of use of functions and selected verbs, has been presented. It has been evaluated that conducting teaching applications in this way would be a clear style with a deductive approach rather than continuously and rapidly adding functions in the eyes of the learners.

Key words: Teaching Turkish as a foreign language, teaching grammar, tense suffixes, aspect

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRÎ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
KISALTMALAR	ix
TABLolar VE ŞEKİLLER DİZİNİ	x
Tablolar	x
Şekiller	x
GÖRSELLER DİZİNİ.....	xi
GİRİŞ	1
Çalışmanın Amacı	2
Sınırlılıklar	3
Yöntem.....	3
1. YABANCI DİL KULLANIMININ İLETİŞİM BOYUTU	5
2. YABANCI DİL ÖĞRETİMİNİN DİLBİLGİSİ BOYUTU.....	8
3. ZAMAN VE GÖRÜNÜŞ.....	11
3.1. Görünüş Perspektifleri.....	14
3.1.1. Sınırlararasılık	15
3.1.2. Sınır Sonrasılık	15
3.1.3. Terminallik	16
3.1.4. Odaksılık	16
3.2. Görünüşe Duyarlı Fiil Kategorileri	16
4. YABANCILARA TÜRKÇE ZAMANLARIN ÖĞRETİMİNDE GÖRÜNÜŞ	20

4.1. Yabancılara Türkçe Öğretiminde Basit Zaman Eklerinin Sıralaması.....	20
4.2. Yabancılara Türkçe Öğretiminde Basit Zaman Eklerinin Sunumu	21
4.2.1. -(X)yor Eki.....	21
4.2.2. -DX Eki.....	28
4.2.3. -mXş Eki	39
4.2.4. -Xr Eki	55
4.2.5. -AcAk Eki.....	62
SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	71
KAYNAKÇA	83
EK 1: ETİK KURUL İZİN MUAFİYETİ FORMU	91
EK 2: ORJİNALLİK RAPORU	92
EK 3: TURNİTİN BENZERLİK RAPORU	93

KISALTMALAR

AÜ: Ankara Üniversitesi

bk.: bakımz

BAŞD: başlangıç dönüşümlü

BİTD: bitiş dönüşümlü

D: dönüşümlü

D-AOBM: Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni

s.: sayfa

vb.: ve benzer(ler)i

YEE: Yunus Emre Enstitüsü

YH: Yeni Hitit Türkçe Öğretim Seti

Yİ: Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti

TABLolar VE ŞEKİLLER DİZİNİ

TABLolar

Tablo 1. D-AOBM'ye Göre Düzeylerin Genel Basamaklar Kümesi.....	6
Tablo 2. Fiil Yapıları ve Aksiyonel İçeriği.....	17
Tablo 3. Zamanlar ve Yabancı Dil Olarak Türkçe ğretimi Setlerindeki Yerleri	20
Tablo 4. Yİ ve YH Setlerinin -(X)yor Sunumu	22
Tablo 5. Yİ Setinin -DX Sunumu.....	29
Tablo 6. YH Setinin -DX Sunumu	31
Tablo 7. YH Setinin -DX Sunumu-2	37
Tablo 8. Yİ ve YH Setlerinin -mXş Sunumu	40
Tablo 9. Yİ Setinin -mXş Sunumu-2.....	50
Tablo 10. YH Setinin -mXş Sunumu-2	52
Tablo 11. Yİ ve YH Setlerinin -Xr Sunumu.....	56
Tablo 12. Yİ ve YH Setlerinin -AcAk Sunumu	64
Tablo 13. Basamaklı İşlev Modeli -(X)yor Sunumu	78
Tablo 14. Basamaklı İşlev Modeli -DX Sunumu	79
Tablo 15. Basamaklı İşlev Modeli -mXş Sunumu	80
Tablo 16. Basamaklı İşlev Modeli -Xr Sunumu.....	80
Tablo 17. Basamaklı İşlev Modeli -AcAk Sunumu	81

ŞEKİLLER

Şekil 1. Fiillerin BAŞD, Dönüşümsüz ve BİTD Gösterimleri.....	17
Şekil 2. Konumlandırıcı ve Görünüşü bekleri İlişkisi.....	72

GÖRSELLER DİZİNİ

Görsel 1. YEE-Yİ -(X)yor Sunumu	23
Görsel 2. AÜ-YH -(X)yor Sunumu	24
Görsel 3. YEE-Yİ -DX Sunumu	30
Görsel 4. AÜ-YH -DX Sunumu	32
Görsel 5. AÜ-YH -DX Sunumu-2	38
Görsel 6. YEE-Yİ -mXş Sunumu	42
Görsel 7. YEE-Yİ -mXş Sunumu-2	43
Görsel 8. AÜ-YH -mXş Sunumu	44
Görsel 9. YEE-Yİ Setinin -mXş Sunumu-3	51
Görsel 10. AÜ-YH Setinin -mXş Sunumu-2	53
Görsel 11. YEE-Yİ Setinin -Xr Sunumu	58
Görsel 12. AÜ-YH Setinin -Xr Sunumu	59
Görsel 13. YEE-Yİ Setinin -AcAk Sunumu.....	66
Görsel 14. AÜ-YH -AcAk Sunumu	67
Görsel 15. AÜ-YH -AcAk Sunumu-2	67

GİRİŞ

Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminin veya genel olarak yabancı dil öğretiminin öğeleri uzun zamandır çeşitli şekillerde çalışma alanı oluşturmuştur. Bunlar arasında dil becerileri, kültür aktarımı ve kültürel etkileşim, dilbilgisi* öğretimi, materyal geliştirme, sınıf yönetimi alanlarında çalışmalar ve incelemeler yer almaktadır. Yabancı dil öğretimi, böylelikle birçok boyutuyla zorlu ve mücadele gerektiren alanlar yaratmıştır.

Bu çalışmada, temel dilsel beceriler arasında gösterilmeyen ancak tüm becerilerin kullanımına araç olan dilbilgisinin öğretimi ele alınmaktadır. Geçmişten bugüne birçok yol denenmiş konuda, temel zamanların öğretimi odak alınmıştır. Çok sayıda dilbilgisi konusu arasından bu seçimin nedeni, tüm becerilerin işletilmesinde kullanılan yapıları haiz olmasıdır. Bugüne kadar üretilmiş dil öğretim malzemesi, elbette ve muhakkak bir deneyim ve bakış açısı sonucunda geliştirilmiştir. Bununla birlikte farklı perspektiflere olanak vermek ve gelişim süreçlerini devam ettirmek de bilimin birikimli doğasına uygun bir hareket biçimi olacaktır.

Dillerde, bir yapının birden fazla işlevi olan birçok örnek bulunmaktadır. Bu gözle bakıldığında Türkçenin temel zaman ekleri de bundan ayrı tutulmaz ve hatta çok yönlü yapıyla zorlayıcı dahi olabilir. Lars Johanson, çalışmasında -belki de biraz ümit kırıcı bir biçimde- “Türkiye Türkçesinin en yeni ve en iyi gramerleri yardımıyla bile (...) Türkçe öğrenenler için, ‘zaman biçimleri’nin pratik kullanımının üstesinden gelmek bir tarafa, aralarındaki farkları teorik açıdan bir parça kavramak bile mümkün değildir” (2016, s. 23) der. Yorumun haklılığını veya haksızlığını tartışmaksızın ve umutsuzluğa kapılmadan buna yönelik girişimlerin sürdürülmesi de elzemdir.

Çalışma kapsamında, Johanson’un incelemesinde (2016) Türkçede sistematize ettiği görünüş perspektifleri odak alınmıştır. Yabancı dil olarak Türkçe öğretim setlerinin temel zamanları nasıl işlediği, öğretme tarzı ve bu çerçevede izlediği yol ile sunduğu örnekler incelenecektir. Dildeki bir uygulamayı öğrenciye benimsetmenin yolu, anlaşılabilir

* “Gramer”e işaret eden kavram, Güncel Türkçe Sözlük, Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü (Korkmaz, 2017, s. 113) ve diğer birçok kaynakta “dil bilgisi” biçiminde yazılmaktadır. Bununla birlikte bu maddede; dile veya dillere dair bilgi birikimi, kullanma yetisi ve farkındalığı kasteden “language knowledge” kavramına yönelik bir ayırım bulunmamaktadır. Kavramların ayrı yönlendirmeleri olduğu düşünüldüğünden çalışmada “gramer” için “dilbilgisi” yazımı tercih edilmiştir.

biçimde, doğru ve isabetli örneklendirmeler aracılığıyla gerçekleşir. Bu açıdan örneklerin isabetliliği ile görünüş perspektifleri yönünden bir bakışla hedef yapı ve hedef işlev tutarlılığı sorgulanacaktır. Bu kapsamda bir iç değerlendirme yararı olacağı düşünülmektedir. Devamında ise karmaşık zaman durumlarının öğrenci ve öğretici nezdinde daha berrak bir sunumuna yönelik izlenebilecek bir girişim olarak model önerisi aktarılacaktır.

ÇALIŞMANIN AMACI

Dil öğretiminin ve öğreniminin temel amacı iletişimdir. İletişimden kastedilen ise geniş boyutlu olup kişisel veya profesyonel gerekçelerle dil kullanımlarını kapsar. Her ne amaç güdülse güdülsün, dil kullanılırken insan-insan veya insan-metin etkileşimi bulunur. Yabancı dil öğretimi kapsamında da dört temel beceriye yönelik uygulamalar ile dilbilgisel donanım ve iletişimsel yetinin gelişimine katkı verecek kültürel etkileşim etkinlikleri gerçekleşir. Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi süreçleri de benzer yolları izlerler.

Çalışmada, yabancı dil olarak Türkçe öğretimi alanında, temel zaman eklerinin öğretimi incelenecektir. Türkçenin temel zaman ekleri olarak adlandırılan görülen geçmiş zaman $-DX$, öğrenilen geçmiş zaman $-mXş$, şimdiki zaman $-(X)yor$, geniş zaman $-(X)r$ ve gelecek zaman $-(y)AcAk$ eklerinin öğretimi temel odak olacaktır. Tüm dil becerilerinin ve söz varlığının kullanım aracı olan söz konusu dilbilgisi yapıları, isabetli öğretildiği/öğrenildiği ölçüde diğer alanların işlemlerini destekleyerek sağlıklı bir iletişime yardım edecektir. İlgili yapıların öğretimi için verilen örnekler, hedef işlev temelleri gözetilerek görünüş perspektiflerine göre değerlendirilecektir. Bu açıdan görünüş özelliklerinin -örtük biçimde de olsa- iletişimde bir alan kapladığı düşünülmektedir.

Çalışmada, şu soruların yanıtları aranacaktır:

- 1) Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde zamanlara yönelik dilbilgisel unsurlar, görünüş değerlerine dair içerik sunuyor mu?
- 2) Zaman öğretimi hedefiyle sunulan dilbilgisi yapıları ile bu dilbilgisi yapılarının sunum tarzı örtüşüyor mu?

- 3) Yabancı dil olarak Türkçe zamanların sunumunda, görünüş özelliklerine yönelik olası düzenleme yapılması, öğretim uygulamalarına ne tür değişiklikler getirebilir?

SINIRLILIKLAR

Çalışmanın kapsamı Türkçenin temel zaman eklerinin görünüş özellikleri çevresinde oluşturulmuştur. Bu noktada, Yunus Emre Enstitüsü Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti ve Ankara Üniversitesi Yeni Hitit Türkçe Öğretim Seti ile malzeme seçimi yapılmıştır. Bu setlerde, hedef yapıların yabancılara Türkçe öğretimi uygulamasında sunumunu amaçlayan ünitelere odaklanılmıştır. Bunun arka planında, öğrencilere; sezdirme, söz varlığı oluşturma veya içerik temelli bir anlama-yorumlama etkinliğinden ziyade doğrudan hedef yapıların nasıl öğretildiğini inceleme fikri yatmaktadır. Öğrenciler bu ünitelerin öncesinde veya sonrasında bu yapılarla *karşılaşsa* dahi *tanıma* aşaması bu sunumlar çerçevesinde sağlanmaktadır. Çalışmada incelenecek yapılar Türkiye Türkçesinin basit zamanları olarak adlandırılan ekler olacaktır. Bu ekler, Johanson'un (2016) Türkçede sistematize ettiği görünüş perspektifleri odak alınarak incelenecektir.

YÖNTEM

Çalışmada, nitel araştırma yaklaşımıyla veri/içerik analizi yöntemiyle inceleme yapılacaktır. İçerik analizinde birtakım çıkarımlar sağlamak hedeflenmektedir. Bu kapsamda “çıkartımlar göndericilerin mesajı, mesajın kendisi veya mesajın kitlesi” (Weber, 1990, s. 9) hakkında olabilir. İçerik analizinin karakteristiğinde ise “görece küçük miktarda basılı metnin dikkatlice okunması gerekliliği” ve “metinlerin yeniden ifade edilmesi” (Krippendorff, 2004, s. 17) bulunur. Yazar, ayrıca içerik analizi alan yazınında şu tipte tanımların ortaya çıktığını ifade eder:

- 1) İçeriği, metnin *özünde bulunan* bir öge olarak inceleyen tanımlar
- 2) İçeriği, *metnin kaynağına ait bir özellik* olarak değerlendiren tanımlar
- 3) İçeriğin, belirli bir bağlamla ilişkili olarak *bir araştırmacının metni analiz etme sürecinde ortaya çıktığını* ele alan tanımlar (s. 19).

İnceleme alanı, yabancı dil olarak Türkçe öğretim setlerindeki basit zaman öğelerinin sunumu olacaktır. Bu inceleme sürecinde ise Johanson'un (2016) Türkçede sistematize ettiği görünüş anlayışından yola çıkılacaktır. Bu kapsamda, geleneksel zaman odaklı bakış açısından uzaklaşılacaktır. Malzeme, nitel kapsamını sağlaması açısından yorumlanacak ve bulgular ışığında değerlendirmeye gidilecektir. Bu kapsamda, hedef yapılar ile hedef işlevlerin örtüşme durumu incelenecek, zamanlara ilişkin adlandırmalar ve örneklerde işlenen zamanlar karşılaştırılacaktır.

Araştırmanın evreni yabancı dil olarak Türkçe öğretim setleri olup örneklemini Yunus Emre Enstitüsü (YEE) Yedi İklim ve Ankara Üniversitesi (AÜ) Yeni Hitit Türkçe öğretim setleri oluşturacaktır.

Çeşitli dillerde gerçekleştirilen görünüş çalışmalarında, ana odak görünüş konusu olmuştur. Buna göre araştırmacılar, anlatılmak istenen görünüş perspektifleri için uygun tarzda ifadeleri tercih etme veya çeşitli metinler üzerinden seçici olma inisiyatifi kullanmıştır. Bu çalışmada ise ana odak Türkçedeki ilgili yapıların öğretim biçimi olduğundan inceleme alanı olan setlerin örneklerine bağımlı bir tutum izleme ihtiyacı vardır. Bu tutumun getirisi olarak ise örneklerin nasıl bir örüntü oluşturduğu görülecektir.

1. YABANCI DİL KULLANIMININ İLETİŞİM BOYUTU

Yabancı dil öğretimi çerçevesinde hedef dile ait çeşitli ögeler doğrudan veya örtük biçimde öğretim uygulamaları kapsamına alınmaktadır. Bunlar içerisinde ses bilgisi, yapı/şekil bilgisi, cümle bilgisi, kalıp sözler, sözcükler ve kavramlar gibi ögeler bulunmaktadır. Dilin ögeleri ise Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni'nin (D-AOBM) de sunduğu şekilde alanlar/mekânlar, kurumlar, kişiler, nesnelere, eylemler ve metinler (TELC, 2013, s. 51; MEB, 2021, s. 181-245) üzerinden farklı kullanım alanları ve bağlamlar ile işlev kazanmaktadır.

Birçok yabancı dil öğretimi yaklaşımı ve yönteminin çıktıları sonucunda, nihai olarak iletişim konusuna odaklanılmıştır. Temel ve basit düzeyde düşünüldüğünde bir yabancı dil öğreniminin amaçlarından biri de iletişimdir. Kişiler, bir dilde sözlü ve(ya) yazılı biçimde iletişim kurar. Buna ilişkin olarak D-AOBM de dil etkinlikleri kapsamında iletişim/bildirişim görevlerine ve etkileşime ayrıca yer ayırır (TELC, 2013, s. 22). Burada ayrıca "bildirişimsel dil yeterliği" çerçevesinde dilbilgisel, toplum dilbilgisel ve pragmatik bileşenler ele alınır. Dilbilgisel açıdan dil sisteminde sözlüksel, ses bilgisel ve söz dizimsel bilgi ve beceriler bulunmaktadır (s. 21). D-AOBM, genel basamaklandırma çerçevesinde ortaya bir tablo sunmuştur ve iletişim, her aşamada baskın veya örtük bir biçimde yer almaktadır:

Tablo 1. D-AOBM'ye Göre Düzeylerin Genel Basamaklar Kümesi (TELC, 2013, s. 31)

Yetkin Dil Kullanımı	C2	Okuduğu ve duyduğu her şeyi zorluk çekmeden anlayabilir. Farklı yazılı ve sözlü kaynaklardan edindiği bilgileri özetleyebilir; gerekçe ve açıklamaları bağlantılı bir anlatımla dile getirebilir. Kendini anında, çok akıcı ve açıkça ifade edebilir. Çözümü güç olan konularda da ince anlam farklılıklarını vurgulayabilir.
	C1	Geniş çapta, iddialı, uzun metinleri anlayabilir ve ima edilen anlamları da kavrayabilir. Sık sık sözcük arama zorunluluğu duymadan kendini anında ve akıcı bir dille ifade edebilir. Dili, toplumsal ve meslek yaşamında, eğitim ve öğretimde etkin ve esnek bir şekilde kullanabilir. Karmaşık konularda görüşlerini açık, düzenli ve ayrıntılı biçimde belirtebilir. Bu sırada çeşitli dilsel araçları uygun şekilde kullanarak metinleri birbirine bağlayabilir.
Bağımsız Dil Kullanımı	B2	Soyut ve somut konular içeren metinlerin içeriğini ana hatlarıyla kavrayabilir; kendi uzmanlık alanındaki tartışmaları da anlayabilir. Kendini o denli akıcı ve anında ifade edebilir ki, anadilli konuşurlarıyla az çaba göstererek anlaşabilmesi mümkündür. Kendini geniş bir konu alanında belirgin ve ayrıntılı bir şekilde ifade edebilir, güncel bir konuda görüşünü belirtebilir ve çeşitli olanakların olumlu ve olumsuz yönlerine değinebilir.
	B1	Anlaşılır ve ölçünlü bir dille konuşulduğunda, iş, okul, boş zaman etkinlikleri vb. gibi bilinen şeyler söz konusu olduğunda, konuşmanın ana hatlarını anlayabilir. Öğrenmekte olduğu dilin konuşulduğu ülkeye yaptığı yolculuklarda karşılaştığı çoğu zorlukların üstesinden gelebilir. Bilinen konularda ve ilgi duyduğu alanlarda kendini basit ve bağlantılı olarak ifade edebilir. Deneyim ve olaylar hakkında bilgi verebilir; hayal, beklenti, amaç ve hedeflerini anlatabilir, tasarımlar ve görüşlerinin kısa gerekçelerini gösterir ya da bunlara açıklamalar getirebilir.
Temel Dil Kullanımı	A2	İlgi alanıyla ilgili cümleleri ve sıkça kullanılan anlatımları (örneğin, kişi ve aileyle ilgili bilgileri, alışveriş, iş, yakın çevre) anlayabilir. Bilinen alışılmış konularda, doğrudan doğruya bilgi alışverişi söz konusu olduğunda, alışlagelmiş, basit durumlarda kendini ifade edebilir. Geçmiş, eğitimi, çevresi ve doğrudan gereksinimleriyle bağlantılı şeyleri basit dilsel araçlar yardımıyla anlatabilir.
	A1	Somut ihtiyaçların karşılanmasını amaçlayan, bilinen günlük ifadeleri ve oldukça basit cümleleri anlayıp kullanabilir. Kendini tanıtabilir, başkalarını tanıtırabilir. Başkalarına, kendileri hakkında (örneğin, nerede oturdukları, kimleri tanıdıkları ve nelere sahip oldukları) sorular yöneltebilir ve sorulara benzeri sorulara yanıtlayabilir. Karşısındaki kişiler yavaş ve anlaşılır bir biçimde konuşuyorlar ve de yardımcı oluyorsa, onlarla basit yollardan anlaşabilir.

Güncellenen D-AOBM (MEB, 2021), dört temel beceri olarak adlandırılan dinleme, okuma, konuşma ve yazmaya farklı bir bakış açısıyla yaklaşır. Bu kapsamda, söz konusu becerilerin daha ayrıntılı bir gözle ele alındığı görülür. Buna göre iletişimsel dil etkinlikleri çerçevesini alımlama, üretim, etkileşim ve aracılık temellerinde ele alırken dil

kullanımlarını yaratıcılığa, işlemselliğe ve değerlendirme ile sorun çözmeye odaklar (s. 37). Bu bakış açısı, ortaya öğrencinin edimine daha fazla eğilen bir görüntü çıkarır.

Bir yabancı dil öğrencisinin, elbette belirli bir öğrenim ve uygulama sürecinin ardından yukarıda belirtilmiş olan yeterliklere sahip olması beklenir. Bununla birlikte öğretim, standart dilin unsurları ile gerçekleştirilir. Bu kapsamda standart/yazılı dil ile kimi sözlü dil öğelerinin veya arka plana atılan kimi dilbilgisel öğelerin örtüşmemesi de öğrenciler için bir mücadele alanı oluşturur. Yazılı ve sözlü dil karşılaştırması üzerinden Saussure (1998, s. 58-59), sözlü dile göre yazı dilinin; görüntüsüyle sürekli, sağlam ve belirgin olduğunu ve tanınan haksız üstünlük ile sözlükleri ve dilbilgisi kitapları dolayısıyla kurallar bütünüyle düzenlenmiş olarak ortaya çıktığını belirtir. Karaağaç ise dilin; yazı dili olarak tanımlandığını ve konuşma dilinin, dilin ikinci şekli sayıldığını ifade etmiştir (2012, s. 67). Bunun yanı sıra “tonlama, vurgulama vb. yazıda gösterilmeyen başka boyutlarıyla sözlü dil, yazı dilinden çok daha geniş bir dizgedir, (...) söyleyiş özellikleri ve yazı diline göre kimi ayrımları vardır” (Eker, 2013, s. 39). Bu açıdan standart dil “öğeleri yerel ve sosyal tabakalara has izler taşımayan, ağızlar üstü, norm oluşturucu, yani varyasyonu azaltıcı bir prestij varyantı” (Demir ve Yılmaz, 2014, s. 21) niteliğindedir. Yaratabileceği imaj itibarıyla sözlü dili, iletişim ile ilişkilendirmek oldukça beklendiktir. Sözlü dil, standart dil ile söz konusu bağlamda, ortaya bir ikilik çıkarmaktadır. Sözlü dil veya konuşma dili, standart dil veya yazılı dil ile karşıt noktalarda görülebilir. Tüm bu yorumlar da göstermektedir ki doğal olarak sözlü dilin, standart dilden ayrılan unsurları bulunur. Bununla birlikte bir iletişim kurulması için gönderici, iletmek istediği ifadeyi var olan iletişim ortamına göre sözlü veya yazılı biçimde alıcıya ulaştırabilir. Yukarıdaki bakış açısıyla ele alındığında bir dilin konuşurlarının tamamı, doğal olarak öğretim kapsamında (gerek ana dili gerekse de yabancı/ikinci dil olarak) gerçekleştirilen formel formatta iletişime geçmemektedir. Johanson da hiçbir iletişim sisteminin, Türkiye Türkçesi “zaman biçimleri” kavram kategorilerinin şimdiye kadar belirlendiği gibi işlemeyeceğini savunmaktadır (2016, s. 24). Geleneksel bakış açısıyla doğrudan standart kapsamında değerlendirilmeyen ancak dil kullanımlarında uygulaması görülen, dil yapılarının birincil olmayan işlevleri de iletişim için kritik olabilmektedir. Bir başka deyişle daha çok sözlü dile ait olarak görülen ancak hem sözlü hem de yazılı dilde bulunan dil unsurları, çeşitli iletişim kanalları aracılığıyla farklı bağlamlarda görülebilmektedir.

2. YABANCI DİL ÖĞRETİMİNİN DİLBİLGİSİ BOYUTU

Bir yabancı dil öğrenmenin eğitim, kültürel birikim, mesleki gereksinim, turizm gibi çeşitli amaçları bulunmaktadır. Yabancı dil öğretimi kuramları, yaklaşımları ve yöntemleri ile öğretim materyalleri de söz konusu amaçlara ve gereksinimlere paralel olarak bir gelişim çizgisi göstermiştir. Yabancı dil öğretiminin gelişiminde odak; sürekli ne hedeflendiği, içerik olarak neyin öğretilmesinin hedeflendiği, yabancı dilin nasıl öğrenildiği ve nasıl öğretilmesi gerektiği üzerine temel sorular arasında değişiklik göstermiştir (Klippel, 2000, s. 894). Bu kapsamda bazen belirli dil becerilerini önceleyen ve kimini ikinci plana atan yaklaşımlar oluşmuş, ilkel olarak tanımlanabilecek *Dil Bilgisi Çeviri Yöntemi*'nden *Kulak-Dil Alışkanlığı Yöntemi*'ne (Ordu Yöntemi) birçok farklı yöntem geliştirilmiş; günümüzde ise *İletişimsel Yaklaşım* ve *Eklektik Yöntem* ile eylem odaklılık ön plana çıkmıştır (Demirel, 2014; Durmuş ve Okur, 2013; TELC, 2013)*. Söz konusu eski yöntemler; sözlü ve yazılı dili ayırt etmede yeterince başarılı olamamış; dilbilgisini ana odak olarak almaya ve dilbilgisel bilgi ile becerilerin edinimini öğrenciler için ana görev yapmaya devam etmişlerdir (Byram ve García, 2009, s. 491). Güncellenen D-AOBM ise eylem odaklılık kapsamında, öğrenciyi dil kullanıcıları ve sosyal aktörler olarak görürken dili, bir çalışma konusu yerine iletişim aracı olarak benimsemiştir (MEB, 2021, s. 33).

Yabancı dil öğretiminde temel olarak üretici (sözlü ve yazılı üretim) ve alımlama (sözlü kavrama ve okuduğunu kavrama) becerileri ele alınır. Söz varlığı, dilbilgisi öğeleri, kültürel ayrıntılar gibi hedef dil unsurları, bu beceri alanlarında gereklidir ve kullanım alanı bulur. Öğrenci; bir dilsel ürünü duyar, söyler, okur ve yazar. Bu bakış açısıyla beceri olarak tanımlanmayacak ancak tüm bu becerileri gerçekleştirme aracı olarak değerlendirilebilecek dilbilgisinin öğretimi, bir çalışma ve mücadele alanı olarak ortaya çıkar. Bir dil konuşurunun, dili ne kadar iyi kullandığı tartışmasından bağımsız biçimde, ürettiği dilsel çıktılar dilbilgisi aracılığıyla yaptığı bilinir. Doğal olarak yabancı dil öğrencisi de dilbilgisi donanımını edinmekten azade olmayıp dil kullanımlarını gerçekleştirmede dilbilgisi aracından yararlanır. Sınıfta ve ders malzemelerinde

* Yaklaşım ve yöntemlere genel bir bakış için bk. Durmuş, 2013; Demir, 2023.

dilbilgisinin nasıl ve ne kadar bulunduğu veya bulunması gerekliliği de diğer dil becerilerinde olduğu gibi tartışma konusu olagelmıştır.

Öğretim sırasında; somuttan soyuta, bilinenden bilinmeyene gitme ve bir seferde tek bir işlevin aktarımı, örneklerin gerçek hayata uygunluğuna ilişkin uygulanması gerektiği ifade edilen temel ilkeler haklı ve mantıksal bir düzlemde yer almaktadır. Bunların yanı sıra materyal geliştirme ve kullanımına yönelik görsel ve işitsel malzeme kullanımı ile öğrencilerin psikolojik olarak da öğrenmeye daha açık olmasına yardımcı olabilecek ilkelere de dikkat çekilmiştir. Ayrıca dilbilgisinin yabancı dil öğretimindeki yerine dair incelemelerde bulunulmuştur (Göçen ve Okur, 2013, s. 333-345; Güzel ve Barın, 2013, Demirel, 2014, Yılmaz ve Dilidüzgün, 2019).

Dilbilgisi, bize sınırlı kaynaklar dizisiyle sonsuz yaratmaya olanak tanıyan, dilin büyük sistemidir (Batstone, 2003, s. 24). Sınıf içi uygulamalarda çeşitli ders malzemelerinin kullanımını sağlamak veya farklı tipte alıştırmalar ile bir yapıyı benimsetmek, yaygın biçimde tercih edilir. Bu kapsamda Ur (2018, s. 48), geleneksel dilbilgisi alıştırmalarındaki (boşluk doldurma, eşleştirme) esas sorunun sadece sıkıcı olması değil, “doğru kullanım” üzerine çok fazla odaklanması olduğunu; öğrencilerin bir dilbilgisi alıştırmalarını mükemmel şekilde yapmasının hedef kural ya da özelliği kendi üretimlerinde kullanabileceklerini garanti etmediğini söyler. Kurt (2016, s. 261) da dilbilgisi kurallarını bilen ancak konuşamayan veya yazamayan öğrencilerin varlığına dikkat çeker. Dolayısıyla dilbilgisi yapıları, ekler ve kuralların; sadece ezberlenmesi gereken bir yük olarak değerlendirilmesi çok isabetli olmaz. Dilbilgisel araçlar; bilinçli veya bilinçsiz, kısmi veya tam doğru kullanımlarıyla dilsel üretilere hizmet eder. Biçimsel boyutunun dilbilgisiyle sağlandığı durumda, anlam ile kullanım/işlev boyutları, bütüncül olarak daha sağlıklı bir dil kullanımı sağlar. Öğrenciler, hedef dilde bu boyutlara hâkimiyeti nispetinde başarı gösterir. Bu başarı da dilsel çıktı ve girdilerin doğruluk ve isabetiyle ölçülür. Krashen’ın (1985) girdi hipotezinde (input hypothesis) bahsi geçen algılanabilir girdinin neye hizmet ettiği de burada önem kazanır. Amaç, öğrencilerin hedef dilde iletişim kurmalarını sağlamaktır. Bunun için öğrencilerin; dilbilgisel biçimler, anlamlar ve işlevler hakkında bilgiye gereksinimi vardır (Larsen-Freeman, 2000, s. 128). Dirven’in (1990, s. 9) işaret ettiği üzere öğrenciler ders kitaplarındaki yanlış kural formüllemelerini nedeniyle yanlış genellemeler yapabilmektedir. Bu kapsamda öğrenci, bir dilsel girdiyi doğru algılamalı ve dilsel

çıktıkları da işlevine uygun şekilde üretmelidir. Larsen-Freeman (2001, s. 252), dil bilgisinin üç boyutu olduğuna dikkat çeker: yapı, anlam ve kullanım. Bu açıdan ele alındığında dilbilgisi öğretiminin bu üçgenin sınırlarını kapsamaması beklenir. Tek yönüyle öğretilen bir yapının, iletişim ortamlarında ortaya çıkabilecek farklı yönleri, öğrencinin sağlıklı iletişim kurmasını zedeleyebilir. Buna dair Widdowson (1990, s. 193); dil kullanımı kapsamında, bağlamın gerekli anlam eş güdümünü sağlayacağı beklentisiyle sözcük ve yapıların rastgele kullanılmayacağını ve anlamların özgürce müzakere edilemeyeceğini belirtir. Öğrencilerin dil yeterliliği, ekin anlam alanlarını bilmek ve bağlama uygun kullanabilmekle ilişkilidir. Bununla birlikte yanlış etiketlendirme ve genellemelerin meydana gelme olasılığı bulunur. Söz konusu duruma ilişkin Cem (2005, s. 8), iletişimde akıcılığın öncelenip dilbilgisel açıdan doğru olmayan cümleler kurulmasının ve yanlış öğrenilen yapıların öğrencide “fosilleşmeye” neden olabileceğini belirtir. Dilbilgisi öğretime yönelik; yapıların belirtik veya örtük olarak aktarılması, ana diline benzer sıralamayla bir yol izlenmesi, öğrencilerin kendilerinin keşfetmesine olanak sağlanması veya doğrudan dilbilgisi kurallarının öğretilmesi (Güven ve Berber Özmen, 2016, s. 234-235) gibi yollar izlenmiştir.

Dil öğretime ve daha özelde dilbilgisi öğretime ilişkin yaklaşımlar, kullanılan materyallerin yapısını etkilemiştir. Geçmişte, 19. yüzyılın ortalarına dek ders kitapları; dilbilgisi kural listeleri, kuralların açıklamaları ve cümlelerle örneklendirilmiş içerikten oluşmuştur. Bu durum, dil öğretiminin yazılı düzleme odaklandığı evreyi yansıtır. Aynı yüzyılın sonlarında gerçekleşen yenilik hareketi ise dil öğretiminin odağına; konuşulan dilin çalışılması, iyi sesletim için fonetik çalışmalar, konuşmaya özgü kalıp ve deyimlerin takdimi için diyalogların kullanımı, dilbilgisi öğretiminde tümevarımcı bir yaklaşım, ana dili ile bağlantı kurmak yerine hedef dil içerisinde ilişki oluşturarak yeni anlamlar öğretmek gibi unsurları dâhil etmiştir. (Richards ve Rodgers, 1986, s. 2, 7). Yaklaşım ve yöntemlere de zemin oluşturan söz konusu unsurlar, öğrencilerin karşılaştığı uygulamaları dönüştürmüştür. İletişime yaklaşan dil öğretimi gelişim çizgisi, dilin sözlü boyutlarını da beraberinde getirmiş ve öğrenciye çok yönlü bir bilgi birikimi/yükü oluşturmuştur. Bu noktada; öğretimin, öğrencinin bir anda üstesinden gelemeyeceği bilgi yükü ile olmamakla birlikte işlevlere yönelik yanlış genellemelere sürüklemeyecek bir çeşitlendirme sağlanarak yapılması perspektifi ortaya çıkar. İletişim odaklılık esas alınmıyor ve hedefleniyorsa öğrenci iletişimin unsurlarına gereksinim duyar.

3. ZAMAN VE GÖRÜNÜŞ

Zaman (time), mantıksal ve fiziksel düzlemde düşünüldüğünde geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman biçiminde sınıflandırılabilir. Dilbilgisel zaman (tense) ise Comrie'ye (1976, s. 5) göre durumları gerçek zaman üzerinde konumlandırmaya yarayan gösterimsel (deictic) bir kategoridir. Bu açıdan genellikle konuşma anına ve bununla birlikte diğer durumlara gönderme yapılır.

Bir olayın, hareketin, oluşun aktarılmasında kullanılan ifadeler ile söz konusu eylem, zaman çizgisinde bir noktaya yerleştirilir. Bu sayede, dilsel olarak aktarılan ileti, dil dışı zaman çerçevesinde konumlandırılır. Buna göre öncül değerlendirmesini Reichenbach'ın (1947, s. 287-298) yaptığı iki temel konumlandırma/parametre, olayın bir noktaya oturtulması açısından önemlidir. Bunlar “*konuşma zamanı/noktası*” (K noktası) ve olayın gerçekleşme sürecinin zaman çizgisi üzerindeki yerini gösteren “*belirleme noktası*” (B noktası) şeklinde gösterilebilir. Bu konuda, birtakım tanımlamalara gereksinim duyulmaktadır:

Olay (O): Bir çekimli fiil ile ifade edilen her türlü oluş, kılış, hareket, eylemdir. Johanson'a (2016, s. 51) göre her olay; bir *sürme* ile *başlangıç sınırı* ve *bitiş sınırı* olmak üzere iki sınıra sahiptir.

Konuşma Zamanı (K noktası): Bir olayı ifade eden veya aktaran konuşucunun konuştuğu zamanı ifade eden kavramdır. Konuşma anı (speech moment)* veya konuşma noktası olarak da ifade edilmektedir.

Yönelme Noktası (Y noktası): Yönelme[†] noktası, konuşmacının zamansal bakış açısını belirler (Johanson, 1994, s. 250; 2016).

K noktası, “burada ve şimdi”, tüm görünüş-zaman sistemlerinin başlangıç noktası olan Y noktasını oluşturur. Bu, *birinci gösterimsel yönelme noktası*dır. B noktası, gösterimsel olmayan başka bir Y noktasına da hizmet edebilir. Burada görelilik olarak ise K noktasına değil, dolaylı gösterimsel Y noktasına gönderme yapar (Johanson, 1994, s. 250).

Belirleme Noktası (B noktası): Belirleme noktası veya konumlanma, lokalizasyon noktası ile kastedilen; bir cümle veya sözcede gerçekleşen olayın zaman çizgisinde bulunduğu zamansal konumdur.

* Comrie'de (1976) *present moment*.

† Aydemir (2019) ve Uğurlu'da (2003) *yöneliş* sözcüğü tercih edilmiştir.

Yukarıda sözü edilen referans noktaları, bir ifadede yer alan olay-zaman konumlandırmasında işlev görecektir. Basitçe sunulacak olursa “Can şimdi müzik dinliyor.” şeklindeki bir cümlede konuşma zamanı (K noktası), olay (O) ve belirleme noktası (B) ile eş zamanlı (=) konumlanmaktadır [K = O = B]. Buna *-(X)yor* eki ve *şimdi* belirteci aracılığıyla da ulaşılabilmektedir. Bir başka örnek olarak “Can Ankara’ya geçen hafta geldi.” şeklindeki bir cümlede konuşma zamanı (K noktası), olaydan (O) sonra gerçekleşmiştir [O = B / K] (/ işareti ile öncelik-sonralık temsil edilmektedir.). Bu durum, cümlede geçen *-DX* eki ve *geçen hafta* belirteci vasıtasıyla söylenebilmektedir. Bu, ortaya bir *öncekilik* ilişkisi çıkarmaktadır. Diğer bir örnek ise “Can yarın İzmir’e dönecek.” şeklinde verilebilir. Burada ise bir *sonrakilik* ilişkisi söz konusu olup konuşma, olaydan önce gerçekleşmiştir [K / O = B]. Bu örnekte de *-(y)AcAk* eki ve *yarın* belirteci buna yönelik veriyi sunmaktadır. Aşağıdaki biçimde örnekler birlikte görülebilir:

Can şimdi müzik dinliyor. [K = O = B]

Can Ankara’ya geçen hafta geldi. [O = B / K]

Can yarın İzmir’e dönecek. [K / O = B]

Örneklerde de görüldüğü üzere görece zamanda gerçekleşen ve(ya) gerçekleşmesi beklenen eylemlerin gerçek/mutlak zaman ile ilintilendirilerek bir ifade ile sunulması, çekimli fiillerdeki ekler aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Gerçek zamana bir izafiyet oluşturulmasının yanı sıra anlatılan ifadelerin de K noktasına doğrudan konumlanmamış zamanları bulunmaktadır.

Türkçede; görülen geçmiş zaman *-DX*, öğrenilen geçmiş zaman *-mXş*, şimdiki zaman *-(X)yor*, geniş zaman *-(X)r* ve gelecek zaman *-(y)AcAk* ekleri temel zaman ekleri olarak tanımlanmaktadır. Görünüş (Alm. *Aspekt*, İng./Fr. *aspect*, Ru. *vid*)(Klein, 1994; Korkmaz, 2009; 2017) ise yaygın tanımlamayla zaman ekleriyle bağlantılı olup aynı zamanda temel anlamda zamanlardan ayrılmaktadır.

Yukarıda sözü edilen zaman eklerine ilişkin Demir ve Yılmaz (2014, s. 207, 208); Türkçenin en karmaşık sorunlarından biri olduğunu ve bunun özellikle zaman gösterdiği düşünülen eklerin çoğunun, geçmiş/şimdi/gelecek olarak nitelendirildiği biçimde gerçek zamanla ilişkisi olmadığını ifade etmiştir. Bu eklerin sadece zamanı değil, konuşanın olaya bakış açısını da gösterdiğini aktarmışlardır. Ayrıca morfeplerin zaman, görünüş ve kip olmak üzere üç temel işlevi bulunduğu söylenmektedir (Aydemir, 2019, s. 1).

Bununla birlikte görünüş, “çoğunlukla eylemlerin çekimlenmesinde söz konusu olan ve eylemin gösterdiği iş veya oluştaki süremin iç düzenlemesini ve sürekliliğini belirleyen dilbilgisel ulam” (İmer, Kocaman ve Özsoy, 2011, s. 142) olarak tanımlanmıştır. Vardar (2007, s. 105-106), kavrama dair “Eylemin anlattığı iş, oluş, edim vb.ni konuşucunun nasıl gördüğünü belirten dilbilgisi ulamı. Zaman ulamından ayrılan görünüş, eylemin, bitmişliği, bitmemişliği, başlangıcı, gelişimi, sonucu, yinelenişi, vb. bakımından ele alındığı” ifadelerini kullanmıştır. Uzun (2004, s. 145) ise kavramı; zamanla çoğu zaman iç içe olan ama zamanı değil, zamana bağlı olarak eylemin anlattığı iş, oluş veya durumun zaman ile etkileşimini aktarma olarak yorumlamıştır. Karaağaç ise görünüş ve kılınışı -neredeyse- birlikte kullanırken (ayrıca bk. 2012, s. 651) görünüşün; eylemin varoluşundan, gerçekleştirilme biçiminden veya gerçekleştirildiği ortamdan kaynaklanan özelliklerini bildirdiğini (s. 650) ifade etmiştir. Aktarılan tanım ve yorumlar, ilgili araştırmacıların, görünüşün farklı yaklaşımları olduğunu göstermiştir.

Görünüş kavramına yönelik en eski atıflar, erken Yunan ve Latin gramercilerine ilişkindir. Dilbilgisel araştırmalarda zamancı bakış açısının yanı sıra eklenen ve görünüş olarak adlandırılan ikinci bir ayırım ortaya atılmıştır (Rallides, 1971, s. 13; Binnick, 1991 s. 135). Görünüş konusunun kendisine yönelik ve(ya) çoklu dil araştırmalarıyla çeşitli çalışmalar yapılırken (Comrie, 1976; Groot ve Tommola 1984; Anderson ve Comrie, 1991; Binnick, 1991, 2012; Bybee, Perkins ve Pagliuca, 1994; Hewson ve Bubenik, 1997; Salaberry ve Shirai, 2002; Verkuyl, Swart ve Hout, 2005; Borik, 2006; Saussure, Moeschler ve Puskas, 2007; Higginbotham, 2009; Hogeweg, Hoop ve Malchukov, 2009; Walker, 2010; Bielak ve Pawlak, 2013) Çince (Xiao ve McEnery, 2004), Çekçe (Tahal, 2011) Fransızca (Garey, 1957, Ayoun, 2013), Galce (Jones, 2010), İspanyolca (Rallides, 1971), Japonca (Soga, 1983; Shirai, 2002), Korece (Sohn, 1995), Moğolca (Svantesson, 1991), Rusça (Forsyth, 1970) Svahili dili (Lindfors, 2003) gibi farklı dillerdeki görünüş özelliklerini inceleyen pek çok çalışma bulunmaktadır. Türkçe için ise Johanson (1994, 2000, 2007, 2016, 2021), Aksu-Koç (1988), Erguvanlı Taylan (2001), Güven (2004), Bacanlı (2007), Benzer (2008), Aydemir (2019) çalışmalar yapmışlardır.

Görünüş, kılınışı ile çokça yan yana kullanılmıştır*. Demir ve Yılmaz (2014, s. 208), kılınışı fiilin anlamıyla doğrudan ilgili olduğundan nesnel bir durumu yansıtırken görünüş

* Bu duruma ilişkin geçmişteki örnekler için bk. Dilâçar, 1974.

konusunda olaya öznel bir bakışın söz konusu olduğunu belirtmiştir. Korkmaz (2009, s. 576) ise bu bağlamda “Kılınış yalnız fiil kök ve gövdeleri ile ilgili olduğu hâlde, *görünüş*; kip ve şahıs ekleri alarak çekime girmiş bulunan ve bir yargı bildiren *bitmiş fiiller* için söz konusudur.” derken görünüşü aynı zamanda “Filde Anlam, Zaman ve İşlev Kaymaları” alt başlığı altında incelemiş fakat devamında (s. 577) bir “gramer kategorisi” olarak tanımlamıştır. Bu kapsamda kritik bir durum ortaya çıkmaktadır: görünüşü kendi başına bir işlev, anlayış, kavram, kategori olarak tanımlamak veya anlam/zaman kayması penceresinden bakmak. Ancak yukarıdaki tanımlardan da hareketle bu kavramı ayrı bir kategori olarak tanımlamak uygun olacaktır.

Görünüş kavramına yönelik çeşitli tanım ve tariflerde yer alan kritik öğelerden biri *öznellik* olarak ortaya çıkmaktadır. Genel bir yorumla Bull (1971, s. 82); tam anlamıyla işlevlerin uygulama yoluyla meydana geldiğini ifade eder. Yapıların işlevi, aslen iletişimde yer alan diğer etkenlerin dahil, yapıların eklendiği sistem ve dinleyicinin aktif katılımıyla oluşur. Comrie (1976, s. 3); görünüşü, bir durumun içsel geçici dilsel birliklerini görmenin farklı yolları olarak tanımlar. Ayrıca görünüş, bir durumun zamanını diğer herhangi bir zaman noktasıyla ilişkilendirmekle değil, daha çok tek bir durumun içsel zaman bileşeniyle ilgilidir; durum ve içsel zaman (görünüş) ve durum-dış zaman (tense) arasındaki fark olarak da ifade edilebilir (s. 5). Bu açıdan görünüş kapsamında; birtakım özellikleriyle var olan biçim birimlerin, taşıdığı özelliklerin ötesinde birbirine asla benzemeyen, farklı kişisel çıkarımlara olanak sağlayan ve ufku tamamen açık bir kategorinin kastedildiği düşünülmemektedir. Bu ulam, farklı biçim birimler aracılığıyla ortaya çıkarken zamana ilişkin biçim birimlerden bağımsız da değildir. Görünüşsel bakış açılarını Smith (1997, s. 61), fotoğraf makinesi merceğine benzetir. Durumlar, bakış açısı merceklere yansıyan objelerdir ve nasıl ki kameranın merceği objeyi fotoğrafta kullanmak için gerekliyse bakış açıları da cümlede anlatılan durumu görünür kılmak için gereklidir.

3.1. GÖRÜNÜŞ PERSPEKTİFLERİ

Görünüş konusunda farklı karşıtlıklar ve bunlara bağlı sınıflandırmalar bulunmaktadır. Marchand (1955, s. 46) birçok dilin tamamlanmış [completed] ile tamamlanmamış [incomplete] süreçleri ayırt etmek için görünüşler geliştirdiğini ve bu fenomenin,

bitmişlik [perfective] ve bitmemişlik [imperfective] karşıtlığı olarak adlandırıldığını belirtmiştir. Comrie (1976) de yine görünüşe bitmişlik ve bitmemişlik ikiliğiyle yaklaşmaktadır. Terim olarak Rus dilciliğinde 1827'ye kadar izi sürülebilen görünüş, bir duruma bitmişlik [perfective] ve bitmemişlik [imperfective] temelinde bakılmasını temsil etmektedir (Klein, 1994, s. 27). Johanson ise görünüşün; olayların karşılıklı ilişkilerinden olayların sınırlarına dek dilsel olarak sunulan farklı perspektifleri ileten dilbilgisel araçlar olan bakış noktalarıyla ifade edildiğini söylemektedir. Olayların; bir başlangıç sınırı (terminus initialis), bir bitiş sınırı (terminus finalis) ve bunların arasındaki az veya çok göze çarpan bir aralığı, *sürme* (cursus) bulunduğu düşünülmektedir (2000, s. 29; 2007, s. 188).

3.1.1. Sınırlararasılık

Sınırlararasılık perspektifi (intraterminal), bir olayı sınırları içinde, belirli bir bakış noktasından, olayın başlangıcından sonra ve olay bitmeden önce olmak üzere tasavvur eder. Sınırlararasılık; olayın tümüne değil, olayın içinden bakışa izin veren iç gözlemsel bir sunum tarzını ortaya çıkaran bitmemişliklerle/bitmemişlik gösteren fillerle işaretlenir (Johanson, 2007, s. 188) ve bu, “olmakta olan” olaylara yönelik bir perspektiftir. Johanson ayrıca sınırlararasılığın, olayın her iki uç sınırını da (başlangıç ve son) örten bir bakış açısı sunduğunu ancak bu sınırların gerçekleşmesini reddetmediğini savunurken “oluş” ve “sürerlik” gibi terimlerin, gözlenen olayların eylemsel niteliğine açıkça işaret ettiğini belirtmiştir (2016, s. 99-100).

3.1.2. Sınır Sonrasılık

Sınır sonrasılık perspektifi (postterminal), bir olayın kesin sınırının geçilmesinin ardından, belirli bir bakış noktasından, olayın başlangıcı veya bitiminden sonra olmak üzere tasavvur eder. Sınır sonrasılık, sonuçsal ve bitmişliğe özgüdür. Olay, bakış açısında kısmen veya tamamen yer almasa bile muhtemel gözlemlenebilir sonuçları veya izleriyle hâlâ bakış noktası ile ilişkilidir (Johanson, 2007, s. 188). Dikkat, eylem öbeğinin “kritik” sınırı aşmasına yöneliktir. Kritik sınır; *bitiş dönüşümlü* (BİTD, *finitransformative*) ve dönüşümsüz eylem öbeklerinde bitiş sınırı, *başlangıç dönüşümlü* (BAŞD, *initiotransformative*) eylem öbeklerinde ise başlangıç sınırıdır (Johanson, 2016, s. 234).

3.1.3. Terminallik

Sınırlararasılık ve sınır sonrasılık ayrı ayrı kavramları reddeden işaretli karşıt eşlere sahiptir: sınırlararası olmayan (non-intraterminals) ve sınır sonrası olmayan (non-postterminal). Burada, sınır öncesi (adterminal) perspektif; bir olayı kritik sınırına ulaşılmamasıyla tasavvur eder (Johanson, 2007, s. 188). Söz konusu sınırlararası olmayan ve sınır sonrası olmayan bitimli kategori *terminallik* görünüşü, olayı doğrudan ve bütünüyle gösterir (Johanson, 2021, s. 661). Bu perspektif, olayı zaman çizgisinde bütün olarak yansıtmaya olanak sağlar (Aydemir, 2019, s. 18).

3.1.4. Odaksılık

Yukarıda sözü edilen görünüş perspektiflerinin dışında önem arz eden bir diğer kavram da *odaksılık*tır. “Sözlüksel veya bağlamsal olarak ifade veya işaret edilen tek bir zaman dilimi kastediliyor ve söz konusu an, yeri açısından oluş olarak gerçekleşen eylem ve onun geçerlilik maksimumuna, eylem zaman dilimi için karakteristik görünecek biçimde davranıyorsa odaksılık mevcuttur” (Johanson, 2016, s. 139-140). Bir fiilin gerçekleştirilmesi sırasında tasavvur edilen zaman ile fiilin zamanının örtüşmesidir. Bu kavram; -(X)yor eki için bu “Can müzik dinliyor.”, “Öğrenciler bahçede oynuyor.”, “Şu anda telefonla konuşuyorum.” şeklindeki cümlelerle örneklendirilebilir. Cümlelerde geçen/geçebilecek zaman belirteçleri (şu anda, şimdi vb.) bu açıdan destekleyici ve yönlendirici olmakla birlikte kaçınılmaz bir zorunluluk taşımamaktadır. Ölçütlendirme amacıyla Johanson; (1) gerçekten sayılabilir bir eylemin bir “bölüm”ünün gerçekleştirilmesinde bulunabilen, (2) sözeylemlerle örtüşen, (3) sınırlı güncelliği olan ve (4) duyularca algılanabilen bir olay (2016, s. 139) gerekliliklerini öne sürmüştür.

3.2. GÖRÜNÜŞE DUYARLI FİİL KATEGORİLERİ

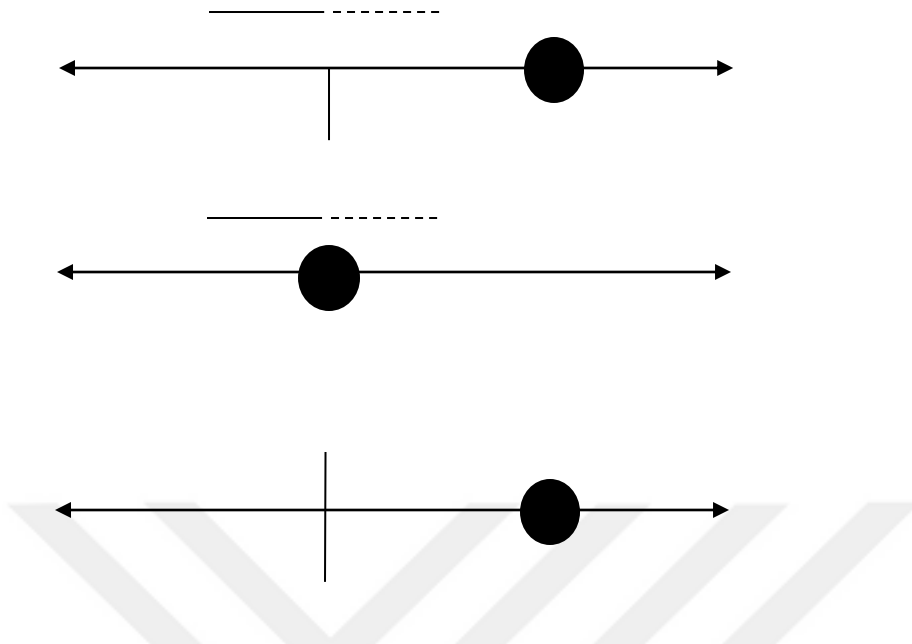
Fiillerin kendi iç kılınış özellikleri görünüşe yönelik tanımlama ve(ya) belirlemelerde önem arz etmektedir. Johanson’un bu konuya yönelik yaptığı sınıflandırma ise şu şekildedir:

Tablo 2. Fiil Yapıları ve Aksiyonel İçeriği (Johanson, 2007, s. 189)

Aksiyonel yapı		Aksiyonel içeriğin kavramsallaştırılması
Dönüşümlü	(transformative)	bir dönüşüm gösterir
Bitiş dönüşümlü	(finitransformative)	bir bitiş dönüşümü gösterir
Başlangıç dönüşümlü	(initioformative)	bir başlangıç dönüşümü gösterir
Dönüşümsüz	(nontransformative)	bir dönüşüm göstermez

Dönüşümsüz olanlar, *yürü-* gibi bir aksiyonun başarıyla sonlandırılmış sayılması için ulaşılmak zorunda olan herhangi bir sınır göstermez. Dönüşümlüler ise bir çeşit kritik sınırı içerir. Bitiş dönüşümlülerde, ör. *gel-* fiilinde olduğu gibi bir bitiş sınırı bulunur. Başlangıç dönüşümlülerde ise ör. *otur-* fiilinde görüleceği üzere iki gelişim aşaması ifade edilir: bir dönüşümsel [ayaktayken] *yerine otur-* ve dönüşümsel sonrası [hâlihazırda] *otur-* eylemi. Başlangıç dönüşümlülerin sözlük anlamı, başlangıç sınırındaki dönüşümü ve sonuç durumunu kapsamaktadır (Johanson, 2007, s. 189).

Klein, fiillerin ilk sınıflandırmalarından birini Garey'in yaptığını söyler (1994, s. 15). Garey de fiilleri *bitmiş* (telic) ve *bitmemiş* (atelic) olarak sınıflandırarak bitmemiş fiillerin, gerçekleşme için amacın beklenmeyeceğini söyleyerek *yüz-* fiilini örnek gösterir (1957, s. 106). Söz konusu tanımlardan ve örneklerden hareketle bir fiilin, başlangıcıyla veya bitişiyile oluşturduğu etki, hareket -süreci- ya da dönüşüme dikkat çekilmektedir.

Şekil 1. Fiillerin BAŞD, Dönüşümsüz ve BİTD Gösterimleri (Garey, 1957, s. 107'den uyarlanarak oluşturulmuştur.)

Şekil 1 ile görselleştirilen fiil dönüşümleri yukarıdaki örneklerle şu şekilde açıklanabilir: İlk zaman çizgisi, *Öğrenciler yerlerine oturdu* gibi bir cümle ile açıklanabilir. Bu ifade de • noktası K noktasını temsil etmektedir ve fiilin gerçekleşmeye başladığı bir nokta bulunmaktadır. Geçmişe uzanan bir başlangıç dönüşümü söz konusudur. İkinci zaman çizgisi ise *Öğrenciler bahçede yürüyor* şeklindeki bir cümle ile açıklanabilir. Burada K noktasının, *yürü-* fiilinin başlangıç noktası veya bitiş noktasından bağımsız olarak fiilin bir anından gösterim sağlayan dönüşümsüz bir fiili tasvir ettiği söylenebilir. Gerçekte elbette fiilin bir başlangıç noktası ve sona ereceği bir yer vardır. Üçüncü zaman çizgisinde ise K noktası; geçmişte belirli/belirsiz bir noktada, bitiş dönüşümlü bir fiile işaret etmektedir. Bunu ise “*Öğrenciler sınıfa geldi.*” cümlesiyle örneklemek mümkündür.

Fiilleri somut bir şekilde sınıflandırma güçlüğü bulunmakla birlikte bir sistematik, BİTD (veya -BİTD) ve BAŞD ayrımları açısından yol göstericidir. Tek bir formülün tüm söz dağarcığına uyarlanabilirliği ise farklı bağlam, özne ve nesnelere dolayısıyla oldukça zordur. Johanson'un (2016, s. 167-196) sınıflandırma kapsamında olası sistematik için sunduğu şema şu şekildedir:

“*x-di mi?*”

“*Evet, x-di ve de hâlâ x-iyor.*”

Formüle uyarılma hususunda spesifik bir örnek olarak *öl-* fiili ile karşılaşılrken *gel-*, *kalk-*, *yık-*, *yırt-* gibi I. grup fiiller de BİTD örnekler olarak gösterilebilir. Söz konusu *öl-* fiili için

“*Öldü mü?*”

“*Evet, öldü ve de hâlâ ölüyor.*”

şeklinde yapılabilecek uyarılma, dilbilgisel açıdan kusurlu değilse de mantıksal açıdan kusurlu olacaktır. Burada, fiilin bitme noktasıyla meydana getirdiği dönüşüm belirgin biçimde görünür. Ayrıca BİTD fiillerin yanı sıra -BİTD kategori de bulunur. Johanson’un (2016, s. 169) örneklemeyle *dökül-* fiilinin tekrar içermesi -BİTD ayrımına emsal oluşturur. Gerçek dünya deneyimi, “*Kızılırmak Karadeniz’e dökülüyor* cümlesini muhatabın nehrin az sonra gerçekleşecek olan boşaltılmasının ilanı olarak anlamasını” (s. 169) engeller. Aynı fiil, *Çaylar döküldü* gibi bir cümlede ise aynı yolla okunamaz. Bununla birlikte yukarıda verilen teste uygulanabilir olarak değerlendirilebilecek *ağla-*, *gez-*, *oku-*, *yat-*, *ye-* fiilleri gösterilebilir. Bu II. grup fiiller ise bir belirtili nesne eklenmesi durumunda BİTD fiil öbeklerine indirgenebilir. Bu grupta yer alan “*dur-*, *otur-* ve *yat-*” açık başlangıç dönüşümlü sözlükbirimlerdir. Bunların her biri iki ayrı okumaya (...), her seferinde gelişimsel olarak birbiriyle ilişkili iki eyleme sahip görünmektedir, bunların ilkinin bitiş çizgisi vardır, ikincisi ise bundan ortaya çıkan bitiş çizgisiz eylemi göstermektedir. Başlangıç aşamasının bitmesiyle durum aşaması başlamaktadır” (Johanson, 2016, s. 181). Burada kastedilen, birkaç saniye içinde gerçekleşen oturma fiili ile bir oturma durumu içerisinde olma şeklinde yorumlanabilir. Durum, aynı fiil kapsamında bir aşama gösterir.

4. YABANCILARA TÜRKÇE ZAMANLARIN ÖĞRETİMİNDE GÖRÜNÜŞ

4.1. YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE BASİT ZAMAN EKLERİNİN SIRALAMASI

Yabancı dil öğretimi amacıyla üretilmiş olan setlerde zaman eklerinin öğretim sırası, Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni'nin (D-AOBM) öğrenciler için hedef olarak düzeylendirerek belirlediği kazanımlarla bağlantılıdır (TELC, 2013). D-AOBM, belirli bir düzeyde belirli bir zamanın öğretimini doğrudan işaret etmez ancak bununla birlikte öğrencinin; örneğin A2 düzeyinde geçmişinden bahsedebileceğini veya B1 düzeyinde planlarını gerçekleştirebileceğini ifade eder (TELC, 2013, s. 31-32; MEB, 2021, s. 66-67). Yabancı dil öğretim setleri de öğrencilerin söz konusu hedefleri gerçekleştirebilmesi amacıyla birtakım dil yapılarını, gereksinimlere paralel çizgide sunar. Buna göre hazırlanan yabancı dil olarak Türkçe öğretim setlerinin de bu çerçevede mantıksal bir yol da izlediği öngörülebilir.

Tablo 3. Zaman Eklerinin Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Setlerindeki Yerleri (Yunus Emre Enstitüsü, 2015a, 2015b; Ankara Üniversitesi TÖMER, 2013a)

Yunus Emre Enstitüsü (YEE) Yedi İklim (Yİ)	Ankara Üniversitesi (AÜ) Yeni Hitit (YH)
Şimdiki Zaman (-yor) (2015a, s. 44, 49) (Ünite 2)	Şimdiki Zaman (-yor) (2013a, s. 21) (Ünite 2)
Belirli Geçmiş Zaman (-DX) (2015a, s. 58) (Ünite 3)	Belirli Geçmiş Zaman (-DX) (2013a, s. 44) (Ünite 4)
Gelecek Zaman (-AcAk) (2015a, s. 89) (Ünite 4)	Gelecek Zaman (-AcAk) (2013a, s. 80) (Ünite 7)
Belirsiz Geçmiş Zaman (-mXş) (2015b, s. 14) (Ünite 1)	Belirsiz Geçmiş Zaman (-mXş) (2013a, s. 93) (Ünite 8)
Geniş Zaman (-Xr) (2015b, s. 50) (Ünite 3)	Geniş Zaman (-Xr) (2013a, s. 105) (Ünite 9)

Ele alınan yabancı dil olarak Türkçe öğretimi setlerinin, zaman öğretimi sıralaması paralellik göstermektedir. Temel zamanlar olarak adlandırılan ekler, A1 ve A2 düzeyini hedefleyen ders kitaplarında sunulmaktadır. Yabancı dil olarak Türkçe öğretimini odağa alan Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Programı (Türkiye Maarif Vakfı, 2020, s. 83) da söz konusu eklerin A1 ve A2 düzeylerinde öğretilmesi gerektiğini ifade etmektedir. İnceleme safhasında *-AcAk* eki sona bırakılacaktır.

4.2. YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE BASİT ZAMAN EKLERİNİN SUNUMU

4.2.1. *-(X)yor* Eki

Türkiye Türkçesinin şimdiki zaman eki olarak *-(X)yor* işlev görmektedir. Temel görevi; çekimlendiği fiilin, içinde bulunulan anda gerçekleştiğini, diğer bir deyişle aktüelliğini ifade etmektir. Söz konusu ek, köken bakımından Eski Anadolu Türkçesindeki, süreklilik bildiren *yoru-* tasvir fiilinin geniş zaman çekimindeki *-A yorı-r* biçiminin hece yutumu ile ortaya çıkmıştır. Johanson (2021, s. 644) ise ekin Osmanlılarda 18. yüzyıla kadar tam olarak yerleşmemiş bir ek olduğunu belirtir. Bu ek ile yapılan çekimlerde, 1. tip kişi ekleri kullanılır.

Şimdiki zaman eki *-(X)yor*, K noktasından bakıldığında olayın (O) henüz bitme noktasına ulaşmadığını gösterir. Buna göre görünüşsel açıdan sınırlararası bir perspektif meydana gelir. K noktasına göre eş zamanlı bir gerçekleşme ile $K = O = B$ durumu ortaya çıkar. Bir diğer algılama biçimi ise geniş zaman kullanımını ortaya çıkarır. Johanson, genel geçer ifadelerin ekseriyetle geniş zamanla ifade edildiğini kabul ederken aynı “genel gerçeklerin” söz konusu ek ile dile getirildiğini gösteren örnekler bulunabildiğini belirtir (2016, s. 110). Ayrıca ek, odaklı sınırlararasılık ile tipik olarak geçmişteki bir belirleme noktasından devam eden bir olayı sunar (Csató ve Johanson, 2022, s. 206).

Türkçe öğretim setlerinde ilgili dilbilgisi öğretimi ünitesinde bulunan örnek cümleler şunlardır:

Tablo 4. Yİ ve YH Setlerinin -(X)yor Sunumu (Yunus Emre Enstitüsü, 2015a, s. 44, 45; Ankara Üniversitesi TÖMER, 2013a, s. 20)

	YEE Yedi İklim (Yİ) (Görsel 1)	AÜ Yeni Hitit (YH) (Görsel 2)
1.	İrfan, mangalda et pişiriyor.	Gazete okuyor.
2.	Filiz, masayı hazırlıyor.	Resim yapıyor.
3.	Mustafa, gazete okuyor.	Cam siliyor.
4.	Asuman, Filiz'e yardım ediyor.	Meyve suyu içiyor.
5.	Ömer ve Esra top oynuyorlar.	Gitar çalıyor.
6.	Zeynep, bisiklete biniyor.	Gülümsüyor.
7.	Adam ormanda koşuyor.	Top oynuyor.
8.		Fotoğraf çekiyor.
9.		Ders çalışıyor.
10.		Uyuyor.
11.		Satranç oynuyor.
12.		Bilgisayar kullanıyor.

8. Okuyalım, cevaplayalım.
Aile Bahçede

-yor

Hava çok güzel. Bütün aile bahçede. İrfan, mangalda et pişiriyor. Filiz, masayı hazırlıyor. Mustafa, gazete okuyor. Asuman, Filiz'e yardım ediyor. Çocuklar çok mutlu. Ömer ve Esra top oynuyorlar. Zeynep, bisiklete biniyor.

1. İrfan ne yapıyor?
İrfan, mangalda et pişiriyor.
2. Filiz ne yapıyor?
.....
3. Mustafa ne yapıyor?
.....
4. Ömer ve Esra ne yapıyorlar?
.....
5. Zeynep ne yapıyor?
.....

2

Günlük Hayat

1. Ne Yapıyorsunuz?

1

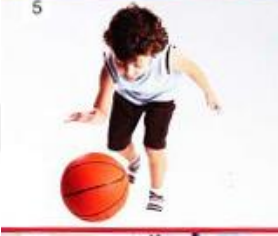
2

3

4

5

6

7

8

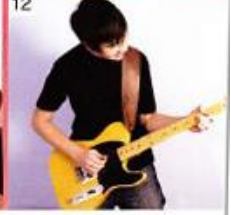
9

10

11

12

1 Fotoğraflarla eşlezelim

- Gazete okuyor.
- Resim yapıyor.
- Cam siliyor.
- Meyve suyu içiyor.
- Gitar çalıyor.
- Gülümsüyor.
- Top oynuyor.
- Fotoğraf çekiyor.
- Ders çalışıyor.
- Uyuyor.
- Satranç oynuyor.
- Bilgisayar kullanıyor.

2 Tamamlayalım, söyleyelim

- Aşçı yemek pişir.....
- Çocuk yüz.....
- O kahvaltı yap.....
- Öğrenci ders çalış.....
- O mektup yaz.....
- Şoför araba kullan.....
- Turistler müzede gez.....
- Yağmur yağ.....
- Öğretmen konuş.....
- Öğrenciler sınıfta otur.....
- Bebek uyu.....
- Uçak kalk.....
- Murat parkta koş.....
- Ali piyano çal.....
- Öğrenci soru sor.....
- O gül.....

20

Görsel 2. AÜ-YH -(X)yor Sunumu (Ankara Üniversitesi TÖMER, 2013a, s. 20)

Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde, -(X)yor eki, şimdiki zaman tabiriyle ve daha çok odaklılık görünüşüyle sunulur. Yukarıdaki örnekler de çoğunlukla odaklı şimdiki zaman işlevinde görünmektedir. Yİ-1'den Yİ-4'e kadar olan örneklerde belirli kişilerin, konuşma zamanıyla eş zamanlı olarak birtakım eylemlerde bulunduğu öngörülebilir. Ancak Yİ-1 örneği *İrfan, mangalda et pişiriyor* ile karşılaştırıldığında YH-8'de bulunan *Fotoğraf çekiyor* cümlesi aynı aktüel görünüşü sağlamamaktadır. *Fotoğraf çek-* fiilinin K noktası ile tam olarak örtüştüğü değerlendirilse dahi aktif olarak gerçekleşen *et pişir-* ile kıyaslanınca ilgili eylemin daha uzun zamana yayılan bir alışkanlık, hobi, uzmanlık vs. olabileceği ve B noktasının daha eski bir geçmişte konumlanabileceği düşünülebilir. Bir Türkçe öğrencisi için ise iki örnek özelinde, iki kitapta karşılaşılabileceği *İrfan-[Gizli Özne]* kişilerinin; -(X)yor eki almış fiilleri “şu anda” gerçekleştirildiği bilgisiyse biraz kusurlu biçimde eş algılaması söz konusu olacaktır. Ek olarak *pişir-* fiili BAŞD iken *fotoğraf çek-*, BİTD bir fiildir.

Yİ'de bulunan örneklerde, odaklılık derecesi daha yüksek ve bu bağlamda hedef, söz konusu ekin odaklı işlevine yönelik bir malzeme sunumu olarak görünmektedir. Yİ-6 dışındaki altı cümle, seçilen fiiller ve oluşturulan bağlam dâhilinde bu perspektifi destekler niteliktedir. Yoruma açık bir alan bırakmakla birlikte, Yİ-6'da görülebilecek *Zeynep, bisiklete biniyor* cümlesi; bisiklete binme eyleminin anlık veya genel bir alışkanlık/hobi/yaşam tarzı olup olmadığı durumunu kesinleştirmez. Buna yönelik olarak cümlede örneğin; *hafta sonları, her gün, şimdi* vb. bir belirteç bulunmuş olsaydı farklı bir yorum söz konusu olabilirdi. Ancak bu açıdan aranan özellik, ilgili yüklemelerin tek bir zaman dilimine işaret etmesidir. Ayrıca “şimdiki zaman” başlığı altında sunulan bir ünite tam olarak aktüel “şimdi”yi karşılaması açısından örneğin isabetliliği tartışmaya açıktır.

YH'de bulunan örnekler, odaklılığın Yİ'ye nazaran daha düşük derecede gözlemlenmesine olanak sunmaktadır. YH-1, YH-3, YH-4, YH-6, YH-9 ve YH-10 örnek cümleleri; odaklılık derecesi yüksek bir izlenim vermektedir. Söz konusu örnekler; *Gazete okuyor, Cam siliyor, Meyve suyu içiyor, Gülümsüyor, Ders çalışıyor, Uyuyor* şeklinde olup K noktasının olay ve B noktasıyla örtüştüğü düşüncesini güçlendirmektedir. Belirli bir bilgi, tanıklık veya kanıt dayalı olma durumunu gösteren ilgili örneklerin üreticisi “Evet, bunu görüyorum.” iddiasında bulunabilecek konumdadır.

YH grubunda bulunan YH-2, YH-5, YH-8 ve YH-12 örneklerinde ise odaklılığın aynı derecede olup olmadığı şüphelidir. Örnekler arasında bulunan *Resim yapıyor, Gitar çalıyor, Fotoğraf çekiyor, Bilgisayar kullanıyor* cümlelerinin “şu an”ı işaret edip etmediği belirsiz olmakla birlikte bir Türkçe konuşuru tarafından duyulduğunda “genel”e yorulma olasılığı bulunur. Bir kişi hakkında bir çalgı aletini “çalıyor” dendiğinde oluşacak imaj; kişinin söz konusu çalgıyı kullanma becerisini kazanacak kadar çalışmış ve iyi veya kötü düzeyde de olsa müzikal bir çıktı sunabilecek yeterlikte olduğuna yönelik olabilir. *Fotoğraf çek-* fiili de anlık bir eyleme işaret etmenin yanında, bir gazeteci veya fotoğraf sanatçısı için *Öğretmen ders anlatıyor* gibi işin, günlük yaşamın olağan akışına yönelik bir bilgi verebilir.

Yİ-5, YH-7, YH-11 örnekleri, aynı (top, satranç) *oyna-* fiilini kullanan cümlelerdir. Bunlar, odaklılık şimdiki zaman görünüşünü sunmakla birlikte satranç *oyna-* genel duruma gönderme yapan bir eylem olma olasılığını da gösterir.

Oluşturulan bağlam ile spesifikleştirilmemiş bir örnek, öğrencinin kişisel dünyasındaki farklı karşılıklar üzerinden, belki de hedeflenmeyen yön(ler)e giden anlam alanları oluşumuna yol açabilir. Tüm örneklerin ve konu anlatımının kısıtlanmış ve(ya) dar bir bakış açısıyla verilmesi öğrenciler nezdinde aşama katedilmesi için -sürekli aynı noktada durulacağı kaygısıyla- güçlük oluşturabilirse de aynı işlevi yansıtmayan örneklerin sunumu, öğrencinin zihninde karmaşa yaratabilir. Yukarıda, doğrudan ekin sunumunu öne alan ünite kapsamında farklı örnekler de yer almaktadır.

Ele alınan kitaplardan Yİ ünitesi içerisinde *Maç başlıyor* şeklinde bir örnek (Yunus Emre Enstitüsü, 2015a, s. 46) bulunurken YH ünitesinde de *Film saat kaçta başlıyor* (bir mekanik alıştırmada içerisinde mastar bulunmakla birlikte hedef cümle olarak), *İnsanlar kışın genellikle kayak yapıyor, Hafta sonu çalışmıyorum* örnekleri (Ankara Üniversitesi TÖMER, 2013a, s. 21) yer almaktadır. Bu örneklerde odaklılık dereceleri farklı görünmektedir. *Maç başlıyor* örneğinde BAŞD bir fiil tercih edilmiş, bununla birlikte sürece dayanan bir fiil olmadığından bir düdüğün hakem tarafından üflenmesi gibi anlık bir durum, süregelen nitelikteymiş gibi bir izlenim de oluşturulmuştur. Fiilin kritik sınırı aşılmadığından, yani *başla-* işler olmadığından, sınırlararasılık görünüşü de oluşmaz. Elbette kastedilen, “maçın başlamak üzere olduğu” bilgisinin verilmesidir ancak hedef yapı ve hedef işlev eşleşmesi üzerinden bakıldığında gelecek zamana yakınsayan bir

kullanım söz konusudur. Aynı fiili kullanan bir diğer örnek *Film saat kaçta başlıyor* soru cümlesi, “şimdi”de olmaktan uzaktır. Johanson, bu tip kullanımlara ilişkin “bir planlılık ve hesaplılık nüansı, yani olayın bir programlı olması nüansı”nın (2016, s. 156) varlığına işaret eder. Örnekte, normal koşullar altında sinema işletmesi tarafından bir filmin oynatılacağına dair plan mevcut olup ayrıntılarına yönelik bilgiye gereksinim vardır. Johanson, buna yönelik olarak “programlı şimdiki zaman” (2016, s. 157) adlandırmasını yapar. Geleneksel düzlemde ise açık bir “gelecek zaman”a dikkat çeken örnek, “saat kaçta” ifadesiyle de henüz başlangıç sınırına gelinmemiş, $K / O = B$ formülasyonunu yansıtır. Diğer iki örnek cümle ise barındırdığı *kışın* ve *hafta sonu* belirteçleriyle “şimdi”den uzak bir zamanı, alışkanlık veya genel nitelikteki durumları aktarmaktadır. Ünitenin hedefi olan yapının farklı bir işlevini sunan örnekler, çok daha uzun bir zaman çizgisindeki süreçleri ifade etmektedir. Aynı formülasyona sahip farklı bir örnek de şu şekildedir:

+ *Cumartesi ne yapıyorsun? Seninle buluşmak istiyorum.*

- *Sabah saat onda dışçıye gidiyorum. Dışçıden çıktıktan sonra da annem ile alışveriş yapıyoruz* (Ankara Üniversitesi TÖMER, 2013a, s. 30).

Diyalogda geçen cümleler, bariz biçimde tasarı veya plan izlenimi vermektedir. Fiillerin başlangıç sınırına gelinmemiş ve geleceğe yönelik bir kurgu oluşturulmuştur. Konuşma sırasındaki işler, rutin kapsamında meydana gelen işlere de benzememektedir. Özne, her sabah veya periyodik olarak belirli bazı sabahlarda dışçıye gitmiyor ve her dış hekimi randevusundan sonra annesiyle alışveriş yapmıyor olmalıdır.

Yukarıda örneklenen farklı cümlelerin yanı sıra Yİ, $-(X)yor$ 'un anlatım tabanı* olarak kullanıldığı bir maç sunumunu da aktarmaktadır:

Sayın seyirciler! Mehmet pota altında topu yakalıyor ve Hidayet'e pas atıyor. Hidayet topu tutuyor ve potaya atıyor. Evet, top potaya giriyor ve baskeettt! (Yunus Emre Enstitüsü, 2015a, s. 46).

Cümle dizisi, her ne kadar $-(X)yor$ ile kurulmuş olsa da sıralı biçimde gelişen anlatı, olayların gerçekleşmesinin akabinde ortaya çıkan ifadelerden oluşmaktadır. Sıralı

* Gösterimsel olmayan bu tür kullanımlar için görünüş odaklı olmayan, “anafirik zaman” çerçevesinde bir değerlendirme Aslan Demir (2013) tarafından yapılmıştır.

eylemlerde, aslında fiillerin bitiş sınırına ulaşılmıştır. Burada, $K = O = B$ formülasyonuna uygun biçimde, odaklıl şimdiki zamana yönelik ifadeler kullanılmamıştır. Cümle dizisinde verilmesi hedeflenen bilgi varsayımsal olarak şu şekilde de aktarılabilir:

Sayın seyirciler! Mehmet pota altında topu yakaladı ve Hidayet'e pas attı. Hidayet topu tuttu ve potaya attı. Evet, top potaya girdi ve baskeettt!

Buna göre ortaya çıkan durum, Yİ'de verilen örneğin, şimdiki zamandan beklenen şekilde odaklıl şimdiki zaman olmadığı ve aktüeli işaret etmediği şeklindedir. Gerçek dünya bilgisiyle değerlendirilecek olursa -büyük ihtimalle- spikerin sunumu ve söz konusu sıralı olayların gerçekleşmesi arasında ancak birkaç saniye vardır (Bu açıdan komşu belirleme noktaları bulunur.) ve $O = B / K$ formülasyonuna daha uygundur. Ancak bu, sınırlararasılıktan çıkılıp terminal görünüş perspektifinin oluşumunu meydana getirir.

4.2.2. -DX Eki

Yaygın adlandırmayla görülen geçmiş zaman veya belirli geçmiş zaman eki -DX, bir fiilin içinde bulunulan andan önce başlayıp bittiğini işaret eder. Buna göre ilgili eylem, sürecini tamamlamış, sonlanmış durumdadır. Ekin varyantları ise Eski Türkçe döneminde -tı/-ti; -dı/-di; Eski Anadolu Türkçesi döneminde -dı/-di; -tı/-ti iken Türkiye Türkçesinde sekiz şekilli çeşitliliğe ulaşır. Daha öncesi için ise Gabain (2007, s. 80), ekin Eski Türkçe dönemine oluşumunu tamamlamış olarak girdiğini söyler. Bu ek ile yapılan çekimlerde, 2. tip kişi ekleri kullanılır.

Görülen geçmiş zaman eki kullanımında olay, konuşma noktasından önceki bir zamanda gerçekleşir. Arada geçen süre çok kısa veya çok çok uzun olabilir; duruma göre oluşabilecek bir “az önce”lik de aynı kapsama girer. Buna göre -DX, $O = B / K$ formülasyonuna uygun düzlemde anlatılar oluşturan ektir. Görünüş açısından bir eylemin başlangıç veya bitiş sınırından ziyade eylemin bütününe odaklılık, terminal perspektif söz konusudur. Bu kapsamda -DX ile işaretlenmesiyle “terminallik çoğunlukla olayları birincil doğrudan gösterimsel yönelme noktasından önce gerçekleşen basit olaylara yönelik geçmiş zaman öğeleri olarak” (Johanson, 2021, s. 661) gösterilir.

Türkçe öğretim setlerinde ilgili dilbilgisi öğretimi ünitelerinde bulunan örnek cümleler şunlardır:

Tablo 5. Yİ Setinin -DX Sunumu (Yunus Emre Enstitüsü, 2015a, s. 58, 59)

	YEE Yedi İklim (Yİ) (Görsel 3)
1.	Murat saat 06.00'da uyandı.
2.	Kahvaltı etmedi.
3.	Saat altı buçukta spor salonuna gitti.
4.	Orada egzersiz yaptı, bisiklete bindi ama yüzmedi.
5.	Bir saat sonra eve döndü.
6.	Evde banyo yaptı ve kahvaltı etti.
7.	Saat sekiz buçukta işe gitti.
8.	Murat iş yerinden saat 19.00'da çıktı.
9.	Yediyi çeyrek geçe metroya bindi.
10.	Yolculuk on beş dakika sürdü.
11.	Akşam yedi buçukta eve geldi.
12.	Saat 23.00'te yatağa yattı ve uyudu.
13.	Ablam, dün pazardan meyve aldı.
14.	Annem evden erken çıktı.
15.	Babam bankadan para çekti.
16.	Ağabeyim eve geç geldi.
17.	Babaannem sabah parkta yürüdü.

4. Okuyalım, cevaplayalım. Murat Dün Neler Yaptı?

Murat saat 06.00'da uyandı. Kahvaltı etmedi. Saat altı buçukta spor salonuna gitti. Orada egzersiz yaptı, bisiklete bindi ama üzmedi. Bir saat sonra eve döndü. Evde banyo yaptı ve kahvaltı etti. Saat sekiz buçukta işe gitti. Murat'ın işi çok yorucu ama o işini çok seviyor. Murat iş yerinden saat 19.00'da çıktı. Yediyi çeyrek geçe metroya bindi. Metro çok hızlı bir ulaşım aracı. Yolculuk on beş dakika sürdü. Akşam yedi buçukta eve geldi. Saat 23.00'te yatağa yattı ve uyudu.

a	} -dı / -tı	e	} -di / -ti
i		o	
o	} -du / -tu	ö	} -dü / -tü
u		ü	

Ablam, dün pazardan meyve aldı.
Annem evden erken çıktı.
Babam bankadan para çekti.
Ağabeyim eve geç geldi.
Babaannem sabah parkta yürüdü.

1. Murat saat kaçta uyandı?

Murat saat altıda uyandı.

2. Murat spor salonunda hangi sporları yaptı?

3. Murat saat kaçta işe gitti?

4. Murat iş yerinde kaç saat çalıştı?

5. Murat saat kaçta metroya bindi?

YH setinde, ilgili yapı eşleştirme içeren bir mekanik alıştırma ile sunulmuştur:

Tablo 6. YH Setinin -DX Sunumu (Ankara Üniversitesi TÖMER, 2013a, s. 44)

AÜ Yeni Hitit (YH) (Görsel 4)			
1.	1912: Titanic <i>battı</i>	13.	Amerika'yı kim keşfetti? <i>Kristof Kolomp keşfetti</i>
2.	1945: 2. Dünya Savaşı [bitti].	14.	İnsanlar Ay'a ne zaman gitti?
3.	1996: Bilim adamları bir koyunu [klonladı].	15.	Çernobil'de nükleer santral ne zaman patladı?
4.	1969: İnsanoğlu Ay'a [gitti].	16.	1996'da ne oldu?
5.	2004: Endonezya'da tsunami felaketinde 100 binden fazla insan [öldü].	17.	İnsanlar ilk defa ne zaman cep telefonu kullandılar?
6.	1999: Türkiye'de, Marmara Bölgesi'nde 7.4 büyüklüğünde deprem [oldu].	18.	İlk dünya kupasını hangi takım kazandı?
7.	1970: İnsanlar ilk kez cep telefonu [kullandı].	19.	X ışınlarını kim buldu?
8.	1953: İki dağcı Everest'in zirvesine [çıktı, tırmandı, ulaştı].	20.	Endonezya depreminde kaç kişi öldü?
9.	1986: Çernobil'de bir nükleer santral [patladı].	21.	1953'te ne oldu?
10.	1492: Kolomp Amerika Kıtası'nı [keşfetti].	22.	Marmara depreminin büyüklüğü neydi?
11.	1885: Wilhelm Conrad Rontgen X ışınlarını [buldu].	23.	2. Dünya Savaşı ne zaman bitti?
12.	1930: Uruguay'daki ilk dünya kupasında kupayı Uruguay futbol takımı [kazandı].	24.	Titanic 1912'de mi battı?

4

Zaman Geçiyor

1. Ne Zaman Ne Oldu?

1 Tamamlayalım, eşleelim, yanıtlayalım

Hangi Yılda?

1912: Titanic *battı* _____

1945: 2. Dünya Savaşı _____

1996: Bilim adamları bir koyunu _____

1969: İnsanoğlu Ay' a _____

2004: Endonezya'da Tsunami felaketinde 100 binden fazla insan _____

1999: Türkiye'de, Marmara Bölgesi'nde 7.4 büyüklüğünde deprem _____

1970: İnsanlar ilk kez cep telefonu _____

1953: İki dağcı Everest'in zirvesine _____

1986: Çernobil'de bir nükleer santral _____

1492: Kolomb Amerika Kıtası'nı _____

1885: Wilhelm Conrad Röntgen X ışınlarını _____

1930: Uruguay'daki ilk dünya kupasında kupayı Uruguay futbol takımı _____

1. Amerika'yı kim keşfetti?
Kristof Kolomb keşfetti _____

2. İnsanlar Ay'a ne zaman gitti? _____

3. Çernobil'de nükleer santral ne zaman patladı? _____

4. 1996'da ne oldu? _____

5. İnsanlar ilk defa ne zaman cep telefonu kullandılar? _____

6. İlk dünya kupasını hangi takım kazandı? _____

7. X ışınlarını kim buldu? _____

8. Endonezya depreminde kaç kişi öldü? _____

9. 1953'te ne oldu? _____

10. Marmara depreminin büyüklüğü neydi? _____

11. 2. Dünya Savaşı ne zaman bitti? _____

12. Titanic 1912'de mi battı? _____

44

Görsel 4. AÜ-YH -DX Sunumu (Ankara Üniversitesi TÖMER, 2013a, s. 44)

Olayların geçmişte gerçekleştiğine ilişkin zaman yönü, günün geride kalmış kısımlarına yapılan göndermeler ve yıl odaklı verilen tarihî olaylar dolayısıyla güçlü biçimde hissedilen -DX, farklı kullanımlarıyla belirgin biçimde “o zaman”ı işaret eden örneklerle sunulmuştur. Ele alınan örneklerde Yİ, özellikle Yİ-1’den Yİ-12’ye kadar olan örneklerde bir bağlam içerisinde bir kişinin gününü anlatmaktadır. Öğrenci için verilen bu bağlam, sunulması hedeflenen bilgiyi/mesajı büyük ihtimalle anlamlı olarak ulaştırır. Geçmiş zamanda olup bittiği aktarılan cümleler açısından kimi doğrudan saatle veya günün belirli bir bölümünde gerçekleştiği ifade edilerek K noktasından önceye konumlandırılmıştır. Bu açıdan söz konusu eylemlerin bitmişliğine de işaret edilir. *Görülen* geçmiş zaman adlandırmasına uygun biçimde, örneklerin sunduğu mesaj, tanık olduğuna ikna olunabilecek türden bilgiler vermektedir. Yaklaşık olarak bir günlük rutin anlatıldığından zamansal ve mantıksal bir örtüşme görülür. Olayların sunumunda çizgisel ardışıklık neredeyse tamamen gözlemlenebilir durumdadır. İlgili cümlelerde, konumlandırıcılar veya belirteçler, olayların belirleme noktası açısından konumlandırılması için önem taşımaktadır. [Yİ-1] *Murat saat 06.00’da uyanı* cümlesinde anlık konumlandırıcı olarak 06.00 saati yer almaktadır. BAŞD bir fiil olarak *uyan-* ile “uyanma işi saat 6.00’da gerçekleşti ve Murat’ın, -yeniden uyuduğuna dair bir bilgi edinmediğimize göre- hâlâ uyanık durumda olduğu” varsayılabilir. Eldeki veri, bu varsayımaya dayandırılacakken tümünden net bir kabulü de doğrulayamaz ancak böyle bir yükümlülüğü de bulunmaz. Burada verilen saat bilgisiyle gösterilen zaman dilimi, olayın görünüsel konumudur ve olayın başlangıç sınırı ile örtüşme olarak değerlendirilebilir. [Yİ-3] *Saat altı buçukta spor salonuna gitti*, [Yİ-7] *Saat sekiz buçukta işe gitti*, [Yİ-8] *Murat iş yerinden saat 19.00’da çıktı*, [Yİ-9] *Yediyi çeyrek geçe metroya bindi*, [Yİ-11] *Akşam yedi buçukta eve geldi*, [Yİ-12] *Saat 23.00’te yatağa yattı ve uyudu* cümleleri de benzer şekilde anlık konumlandırıcılara sahiptir ve fiillerin belirleme noktalarını belirgin biçimde işaret eder. Cümlelerde tercih edilen fiillerden *git-*, *çık-*, [*metroya*] *bin-*, *gel-*, BİTD olup fiillerin bitiş sınırları ile cümlelerde verilen anlık konumlandırıcılar örtüşmektedir. Cümlelerdeki diğer fiiller *yat-* ve *uyu-* ise -BİTD fiiller olup fiillerin başlangıç sınırının anlık konumlandırıcı(lar) ile örtüştüğü değerlendirilebilir. Yİ-12’de sıralı birleşik cümle formuyla verilen bu fiiller için “dilbilgisel açıdan” saat 23.00 konumlandırıcısıyla örtüşmesi beklenir. Ancak mantıksal düzlem, kaçınılmaz şekilde aynı sırada sabitlenmesi beklenen bu eylemler için farklı belirleme noktalarının gereksinimini açığa çıkarır.

Cümlede geçen *Saat 23.00'te yatağa yattı ve uyudu* işlerinin cümledeki belirtece uygun olmasının yegâne koşulu, bu eylemlerin 59 saniye içerisinde gerçekleştirilmesidir. Burada anlık konumlandırıcı, *yat-* için net biçimde kabul edilebilirken *uyu-* için ancak “23.00’ten sonraki bir vakit” konumlandırması yapılabilir.

Örneklere kullanılan fiiller farklı okumalara olanak vermektedir. Tekil olarak ele alındığında [Yİ-4] *Orada egzersiz yaptı, bisiklete bindi ama yüzmedi* şeklindeki bir ifade, süreçler açısından gri alan oluşturur. Varsayımsal olarak spor salonunda bulunan zaman zarfında (bağlamın geneline bakılırsa yaklaşık bir saatte) bir süre egzersiz, bir süre de bisiklete binme işleri gerçekleşti; yüzme işi ise özne tarafından gerçekleştirilmedi. Anlatılan günün içerisinde olan ve olmayan eylemler tarzında sunulurken tekil açıdan cümle(ler)deki işlerin, ne kadar uzunlukta bir süreyi kapsadığı belirsizdir. Burada, mevcut bilgi, olayların belirlenme noktasının “aynı veya komşu”^{*} konumlanmalarına işaret eder. Zaman belirteçleri kritik önemi haiz durumda olmakla birlikte yine varsayımsal olarak “spor salonuna gidilen bir yıllık süre zarfında hep egzersiz yapan ve hep bisiklete binen ancak yüzmeyen, belki yüzmeyi bilmeyen” bir kişiden bahsetme olanağı bulunabilir. Yİ-4’te bir belirteç/konumlandırıcı olmayışı, dönüşümsüz ve cümlede olumsuz olan *yüzmedi*, olayın gerçekleşip gerçekleşmediğine yönelik bir zaman dilimi de sunmaz, “belirli bir anlık” veya “anlık olmayan” bir duruma işaret etmez. Ayrıca [*bisiklete*] *bin-* fiilinin kullanımı da özel bir alanda yer alır. Burada fiil, BAŞD olup aşamalılık gösterir. Örneğin *Ankara’dan [İzmir’e gitmek için] saat 9.00’da otobüse bindim* şeklindeki bir kullanım ile farklılık barındırır. İki kullanımda da fiilin bitmişliğinden bahsedilebilirken Yİ-4 örneğinde kısa veya uzun bir süreç olduğu, bir durum aşamasına geçildiği düşünülmekte; [*otobüse*] *bin-* fiili ise BİTD sınıfta değerlendirilmektedir. Genel öyküye odaklanıp [Yİ-5] *Bir saat sonra eve döndü* cümlesinden yardım alarak (net bir anlık konumlandırıcı yokluğunda) bir konum çerçevesinden bahsetmek mümkündür. Buna göre spora ayrılan yaklaşık bir saatlik bir süre bulunmaktadır. Yİ-5 ise aynı anlık olmayan konumlandırıcıyı barındırır. Cümlede BİTD *dön-* fiilinin kullanımı, olayın artık geride bırakılabileceğini, bitmişliğini gösterir.

* Söz konusu olaylar, konumlandırıcının sunduğu bilgi kapsamında, ardışık görünür. Mantıksal düzlemde eylemlerin tam olarak aynı anda örtüşmesi olanaksız olabilir ancak birinin bitip diğerinin başladığı bir gerçek dünya deneyiminde belirlenme noktaları da paralellik gösterecektir. Daha detaylı bilgi için bk. Johanson, 2016, s. 209-210.

Yİ-6, öykü içerisinde konumlandırılabilir durumdadır:

[Yİ-3] *Saat altı buçukta spor salonuna gitti. (...)* [Yİ-5] *Bir saat sonra eve döndü.*
[Yİ-6] *Evde banyo yaptı ve kahvaltı etti.* [Yİ-7] *Saat sekiz buçukta işe gitti.*

Yİ-6'yı, belirleme noktasını tespit etme konusunda destekleyici durumda olan diğer cümlelere göre *banyo yap-* ve *kahvaltı et-* filleri, saat 7.30 ila 8.30 arasında gerçekleşmiştir. Bu görece örtük bilgilere göre anlık olmayan konumlandırıcılardan ve eylemlerin tamamlanmış olduğundan söz edilir. Bu cümle tekil olarak ele alınsa bile bir eş zamanlılık durumu da mantıksal düzlem gereği söz konusu olmayıp ardışık sıralıdır. Bir alternatif olarak ise “5 yıl boyunca her sabah...” şeklindeki bir belirteç, söz konusu işlere geçmişe dönük farklı bir süreç bilgisi ekler.

Yİ-10 da Yİ-6 gibi öykü içerisinde konumlandırılabilir:

[Yİ-9] *Yediyi çeyrek geçe metroya bindi.* [Yİ-10] *Yolculuk on beş dakika sürdü.* [Yİ-11] *Akşam yedi buçukta eve geldi.*

Yİ-10'da sunulan dönüşümsüz *sür-* fiili tamamlanmış durumdadır. Genel öykü kapsamı, bir başka ifadeyle diğer cümleler Yİ-9 ve Yİ-11, saat 19.15-19.30 aralığında süren metro yolculuğu için bir konum çerçevesi oluşturur.

Yİ-13 örneğinde *Ablam, dün pazardan meyve aldı* cümlesinde BİTD *al-* fiilinin bitmiş görünüşü yer alır. Burada *dün* konumlandırıcısı, 24 saatlik geniş bir aralık sunarken pazarda satıcıların tezgâhının açık olduğu 10-12 saatlik bir zaman dilimine gönderme yapar. Özne, işi belki de 30 dakikalık bir süreçte tamamlamıştır ancak bu durum, cümleyi söyleyen ve duyan için özellikle belirtilmesine gerek duyulan bir bilgi olmamalıdır. Bu örnek cümlenin yapısına benzer olan [Yİ-17] *Babaannem sabah parkta yürüdü* de belirli fakat *düne* kıyasla daha kısa bir sürece işaret eden *sabah* konumlandırıcısına sahiptir. Burada dönüşümsüz *yürü-* fiili kullanılırken cümlede gönderme yapılan *sabah* zamanı dolayısıyla muhtemel ki ifade, sabahtan sonraki bir vakitte söylenmiş olmalıdır ve buna göre bitmişlikten bahsedilebilir. Bir diğer örnek ise yalnızca bitmişliği işaret ederek gerçek dünya bilgisine başvurmayı neredeyse zorunlu kılar: [Yİ-15] *Babam bankadan para çekti.* Özne, K noktasına göre geçmişte eylemini gerçekleştirmiştir ve bu açıdan fiilin bitmişliğinden bahsedilebilir. Bunun yanında konumlandırıcı olmayışı, bağlam açısından eksikli hissettirebilir. Buna göre kişinin kendi dünyasında olası para çekme dönemleri, gereksinimleri veya durumları, fikir yürütme sağlar.

Örnek grubunda, bitmişlik içeren ve benzer iki konumlandırıcıya sahip iki örnek yer alır: [Yİ-14] *Annem evden erken çıktı* ve [Yİ-16] *Ağabeyim eve geç geldi*. İki cümlede de kısmen muğlaklık taşıyan ve diyalog içerisinde olan kişilerin geçmiş bilgisine dayanan konum çerçeveleri bulunmaktadır. Gerçek bir zaman bilgisi ise yok denilebilecek düzeydedir. Burada anne öznesi evden *erken* çıkarken bu saat 8.00'den önce anlamına da gelebilir, kendi rutini olan 11.00 yerine 10.30'da çıktığını da ifade edebilir veya akşam saatlerinde çıkması beklenirken akşamüstü saatlerinde evden ayrılması da senaryolar arasındadır. Benzer olasılıklar, *eve geç gel-* hakkında da türetilir. Saat 22.00 sonrası veya iş çıkışı rutininde 18.00 yerine 20.00'de eve gelmesi kısıtlı bağlam bilgisiyle mümkün olabilecek bağlam veya senaryolardır. Bu açılardan verilen anlık olmayan konumlandırıcılar, eylemler için net bir konum sağlamaz. Cümlelerde verilen bilgi çerçevesinde farklı olasılıklara da sürüklenebilecek konum çerçeveleri sunar. İki belirteç de burada “neye/hangi zamana göre?” sorusuna yanıt olacak bir dayanak noktasına veya bağlama gereksinim duyar.

İlgili yapı için kullanılan YH cümleleri, Yİ'nin aksine, tarihî olaylar ekseninde bitmişlik aktaran örneklerle sunulmuştur. Gerçekleşmesini tamamlamış, bitmiş eylemlere yönelik anlam veren ek için “az önce, bir(kaç) saat evvel, dün, geçen hafta” gibi zamanlarda gerçekleşen işlerin yanı sıra elbette uzak geçmişte yaşanmış olaylar da ele alınabilir. Ekin işlevi konusunda (kısıtlı bir yoldan) geleneksel olarak konuşan kişinin tanıklığı ile geçmişte yaşanan, gözlem ve deneyimine dayanan bir olayı aktardığı (Banguoğlu, 2004, s. 458-459; Ergin, 2009, s. 298; Korkmaz, 2009, s. 585; Karaağaç, 2012, s. 364-365) ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra konuşan kişinin şahitliği bulunmayan fakat mutlak şekilde gerçekleştiği bilinen olaylarda (Korkmaz, 2009, s. 587) ve dilsel ifadenin gerçekleşmesinden önce yaşanmış kesin zamanlarda (Karaağaç, 2012, s. 365) *-DX'*nin kullanıldığı anlatılmıştır. YH, *-DX'*nin ilk sunumunda daha az öne çıkan bu ikinci işlevi öncelemiştir.

YH örneklerinin sunum şekli gereği, her ne kadar cümle yapısı içerisinde bulunmasa da yıl temelli olarak verilen konumlandırıcılar, tarihî olay niteliğini kuvvetlendirerek öğrencilere olayın bitmişliğine dair ipucu verir. Cümledeki işlerin ünlü tarihî olaylardan seçilmesi, farklı okumalar yapmak için bu olaylardan sıyrılmayı zorlaştırır. Bu durum, doğal olarak gerçek dünya bilgisinin dayanak gösterildiği bir etkinlik tarzının sonucudur. YH-1'de sunulan *Titanic battı* cümlesi; *Titanic*'in bir gemi olduğunun, öğrenciler

tarafından bilindiği varsayımıyla sunulmuştur. YH-23'ün uygun yüklemi verdiği [YH-2] *2. Dünya Savaşı bitti* cümlesi, YH-23'ten bağımsız, 1945 ipucunun verilmesiyle bitimine işaret etmiştir. Cümle, tek başına düşünüldüğünde *başladı, sürüyor* vb. yüklemelerin kullanımına da açık biçimde, herhangi bir belirteç barındırmamaktadır. Ancak cümlenin öznesi (2. Dünya Savaşı), başı ve sonu belli olan, bilinen (öğrencilerin bildiği varsayılan) bir olay olduğundan örtük biçimde zamana dair ipucu verir. Benzer şekilde, uygun yüklemi YH-18'den edinilebilecek [YH-12] *Uruguay'daki ilk dünya kupasında kupayı Uruguay futbol takımı [kazandı]* cümlesinde, *ilk dünya kupasının* gerçekleştiği belirli bir tarih bulunduğundan bir konum çerçevesi şeklinde değerlendirilebilir. Geniş çerçeve, turnuvanın düzenlendiği aralık olabileceken kupanın sahibine teslim edildiği final maçının günü ve saati daraltılmış bir çerçeve olarak ele alınabilir. Örneklerin dayandığı tarihî olaylar ve kişiler, tekrara yönelik bir yol açılması konusunda engelleyici pozisyonadadır. Çernobil'de bir nükleer santralin patlaması (Teknik imkânlar dâhilinde yeniden inşa edilip yeniden patlama olasılığı göz önünde bulundurulmamaktadır.), Kolomb'un Amerika kıtasını keşfetmesi, Wilhelm Conrad Röntgen'in X ışınlarını bulması gibi olaylar, tek ve biriciktir. YH, farklı bir grup etkinlikte tarzını değiştirmiştir:

Tablo 7. YH Setinin -DX Sunumu-2 (Ankara Üniversitesi TÖMER, 2013a, s. 45)

	AÜ Yeni Hitit (YH) (Görsel 5)
2.1	<i>Bir hafta önce</i> arkadaşlarımla piknik yaptık.
2.2	[Bugüne kadar hiç] yurt dışına çıktın mı?
2.3	[Geçen sene] buraya yerleştik.
2.4	[Bu yıl] üniversiteden mezun oldular.
2.5	[Az önce] kuzenime uğradım.
2.6	[Bu sabah] büyük bir gürültüyle uyandık.
2.7	[Önceki gün] arabamı tamir ettim.
2.8	[Bugüne kadar] böyle bir insanla tanışmadım.
2.9	[Dün] akşam tatilden döndük.
2.10.	[Bugün] elektrikler kesildi.

2 Yerleştirelim

Bir hafta önce • Önceki gün • Bugüne kadar
Geçen sene • Bu sabah • Bu yıl • Az önce
Bugüne kadar hiç • Bugün • Dün

1. *Bir hafta önce* _____ arkadaşlarımla piknik yaptık.
2. _____ yurt dışına çıktın mı?
3. _____ buraya yerleştik.
4. _____ üniversiteden mezun oldular.
5. _____ kuzenime uğradım.
6. _____ büyük bir gürültüyle uyandık.
7. _____ arabamı tamir ettim.
8. _____ böyle bir insanla tanışmadım.
9. _____ akşam tatilden döndük.
10. _____ elektrikler kesildi.

Görsel 5. AÜ-YH -DX Sunumu-2 (Ankara Üniversitesi TÖMER, 2013a, s. 45)

Etkinlikte, öğrenciler için belirteç yerleştirme alıştırmaları sunulmuştur. Yukarıda bahsi de geçen tanıklık içeren geçmiş zaman kullanımlarının yer aldığı bu alıştırma tipinde ölçülen, cümlede yer alacak belirteçleri isabetli kullanmak üzerinedir. YH-2.2 soru cümlesi dışında olumsuz formda [YH-2.8] [*Bugüne kadar*] *böyle bir insanla tanışmadım* cümlesi bulunmaktadır. Cümledeki durum “anlık” veya “anlık değil” biçiminde olup olumsuz formuyla bir bitiş sınırı bildirmez, sınırlararası görünüş sergiler. Ancak cümlede dikkate değer olan *bugüne kadar* anlık olmayan konumlandırıcıdır. Bir çerçeve çizmekten öte bir dönüm noktası niteliğindedir ve uzak geçmişten “bugüne kadar” olan bir sürece işaret eder. Öte yandan geçmişe dair bir bilgi aransa da sorulan soru şimdiki duruma ilişkindir. Şu koşullarda farklı okumalara kapı aralanabilir (Cümlede *böyle* ile kastedilen niteliği, hedef göstermeden örnekleme için gerçek dışı tutum izlenecektir.):

a) *Bugüne kadar böyle bir insanla tanışmadım, ilk üç gözli arkadaşım sensin.* (Bugün tanıştım.)

veya

b) *Bugüne kadar böyle bir insanla tanışmadım, zaten üç gözlü bir insana hiç rastlamadım.* (Tanışmama durumu devam ediyor.)

veya

c) + *Bugüne kadar böyle bir insanla tanışmadım.*

- *Peki, bugün tanıştın mı?*

YH-2.8'in anlık olmayan konumlandırıcısında yer alan *kadar* edatı yönelme durumunda olup zaman belirtecinin oluşumunu destekleyen öbektir. Söz konusu zaman noktası "bugün" içerisinde yaşanan bir gelişme olup olmadığı ise bağlam gereksinimi doğurmaktadır. Çünkü tanışmama, bir çeşit eylemsizlik gösterir. Şu hâlde, yukarıda farklı okumalara olanak veren cümle; a, b veya c seçeneklerinden biriyle sürdürülebilir.

Örnekler arasında bulunan [YH-2.1] *Bir hafta önce arkadaşlarımla piknik yaptık*, [YH-2.3] *[Geçen sene] buraya yerleştik*, [YH-2.4] *[Bu yıl] üniversiteden mezun oldular*, [YH-2.5] *[Az önce] kuzenime uğradım*, [YH-2.6] *[Bu sabah] büyük bir gürültüyle uyandık*, [YH-2.7] *[Önceki gün] arabamı tamir ettim*, [YH-2.9] *[Dün] akşam tatilden döndük* cümleleri bitmişlik göstermektedir. Cümlelerde, bir konum çerçevesi sunan belirteçler yer almaktadır. Kimi dar, kimi daha geniş vakit aralıkları ifade etmekle birlikte belirteçlerin geçmişe yönelik bağı hissedilir niteliktedir. Konumlandırıcı açısından içinde bulunulan güne işaret eden bugün belirteciyle örneklerden [YH-2.10] *[Bugün] elektrikler kesildi* cümlesi ise bir durum aşaması gösterir. YH-2.3'teki *yerleş-* fiili ise bir lokasyonda ikamet etmeye başlamayı ifade eder. Cümleden, kişilerin hâlâ aynı yerde yaşamaya devam ettiği bilgisi anlaşılır ve varsayılır. Ancak YH-2.10, kesilme durumunun devam ettiğini veya sonlandığını bildirmez. Cümle, gün içerisindeki belirsiz bir vakitte elektriğin kesildiği bilgisinden fazlasını sunmamaktadır.

4.2.3. -mXş Eki

Öğrenilen geçmiş zaman, belirsiz geçmiş zaman veya duyulan geçmiş zaman olarak adlandırılan -mXş eki, cümlede aktarılan olayın konuşma noktasından önce gerçekleştiğini ifade eder. Bunun yanında, konuşanın; olayın aktaranı olarak konumlandığı, tanıklık etmediği, bir duyuma ve sonradan görmeye, farkına varmaya dayandırdığı ifadelerde yer bulur. Ekin, Eski Türkçede düz ünlülü hâlleri varken Osmanlı

Türkçesi evresinde yuvarlak ünlülü şekilleri de oluşmuştur. Bu ek ile yapılan çekimlerde, 1. tip kişi ekleri kullanılır.

Korkmaz (2009, s. 600), eke dair “Görülen geçmiş zaman ile duyulan geçmiş zaman arasındaki en önemli fark, gerçekleşen olayı görüp-görmeme, bilip-bilmeme ve duyuma dayanma noktasında toplanmaktadır” der. Eklerin farklarına istinaden Johanson (2016, s. 234-235); *-DX* ekinin, *-mXş* ekinin “dolaylı” sınır sonrası bakış açısına karşı olayın “doğrudan” gözlenmesi eğilimine sahip olduğunu belirtir. Buna göre ekin bulunduğu ifade, bir dolaylılık söz konusudur. Johanson’a göre doğrudan aktarım karşısında dolaylı aktarım, zaman açısından fiilin bir basamak ötelenmesiyle açıklanır. Bunlar, olayın veya durumun kendisini değil, aksine sadece konuşurun bunlar hakkındaki deneyimini ilgilendirir (2016, s. 66). Bu noktada olayın tümüne odaklanılması, sınır sonrası bakış açısını gösterir.

Tablo 8. Yİ ve YH Setlerinin *-mXş* Sunumu (Yunus Emre Enstitüsü, 2015b, s. 13-14; Ankara Üniversitesi TÖMER, 2013a, s. 92)

	YEE Yedi İklim (Yİ) (Görsel 6, 7)	AÜ Yeni Hitit (YH) (Görsel 8)
1.	1994 yılında Antalya’da dünyaya gelmiş.	Bir gün prens sarayda bir balo düzenlemiş ve bütün bekar kızları bu baloya davet etmiş.
2.	İstanbul’a ne zaman ve niçin gelmiş?	Bizim iki üvey kardeş de hemen hazırlıklara başlamışlar.
3.	İki yıl önce. Üniversitede okumak için gelmiş.	[Kül kedisi] de baloya gitmek istemiş ama üvey kardeşleri ona “Sen çok çirkinsin ve hiç güzel kıyafetin yok!” demişler.
4.	Hayır değil, ilk resim sergisini 13 yaşında açmış.	Onunla alay etmişler.
5.	Panoya ressamın hayatını yazmışlar.	Küçük kız büyükannesinin evine gitmiş.
6.	Ressamımız iki hafta önce kaybolmuş.	Kurt, içeriden yumuşak bir sesle seslenmiş.

7.	Kaçırmışlar mı?	Küçük kız “Benim, [Kırmızı Başlıklı Kız]. Sana çörek getirdim.” demiş ama “Büyükanneemin sesi ne kadar da garip böyle.” diye düşünmüş.
8.	Hayır, kaçırmamışlar. Daha doğrusu kimse bilmiyor.	Kurt o sırada “Kapı açık, hadi içeriye gir.” demiş.
9.	Arda Turan 1987 yılında dünyaya gelmiş.	O da hemen kapıyı açmış ve içeriye girmiş.
10.	Mustafa Kutlu liseden sonra Edebiyat Fakültesine [girmiş].	Bir tavşan yolda telaşla koşuyormuş çünkü randevusuna geç kalmak istemiyormuş.
11.	Kıraç, Marmara Üniversitesinde [okumuş].	Tavşan bir deliğe girmiş.
12.	Kıraç, 1998’de ilk albümünü [hazırlamış].	[Alice] onu takip etmiş ve kendisini olağanüstü bir serüvenin içinde bulmuş.
13.	Arda Turan, 9 yaşında futbola [başlamış].	Bu serüvenin içinde garip olaylar, tuhaf yaratıklar varmış.
14.	Mustafa Kutlu bir süre öğretmenlik [yapmış].	Bu dünya önce ona çok cazip gelmiş ama sonra...
15.		Bir gün kraliçe yine aynaya sormuş: “Ayna ayna! Söyle bana, var mı benden daha güzel biri bu dünyada?”
16.		Ayna cevap vermiş: “Kraliçem siz de güzelsiniz ama [Pamuk prenses] sizden bin kat daha güzel!”
17.		Kraliçe çok sinirlenmiş.
		Bunun üzerine sarayın avcısını çağırmış ve ona “Üvey kızımı hemen ormana götür ve öldür.” demiş.

6. Okuyalım, cevaplayalım. Resim Sergisinde

Yaren Güzel bir resim, değil mi?

Murat Evet çok güzel. Renkler çok canlı. Ressamı tanıyor musun?

Yaren Tanıyorum. 1994 yılında Antalya'da dünyaya gelmiş.

Murat İstanbul'a ne zaman ve niçin gelmiş?

Yaren İki yıl önce. Üniversitede okumak için gelmiş.

Murat Bu sergi, onun ilk resim sergisi mi?

Yaren Hayır değil, ilk resim sergisini 13 yaşında açmış.

Murat Bütün bu bilgileri nereden biliyorsun?

Yaren Serginin girişinde pano var. Panoya ressamın hayatını yazmışlar. Asıl haberi söylemedim.

Murat Başka haberler de mi var? Çok merak ettim, söyle haydi!

Yaren Ressamımız iki hafta önce kaybolmuş.

Murat Nasıl yani? Kaçırılmışlar mı?

Yaren Hayır, kaçırmamışlar. Daha doğrusu kimse bilmiyor.

Murat Pekâlâ, bu bilgileri nereden öğrendin?

Yaren Sen hiç gazete okumuyor musun? Bütün gazeteler bu haberi yazdı.

Murat Sen okuyorsun ya, ikimize de yeter! Bu resmin adını biliyor musun?

Yaren Evet biliyorum, "Nuh'un Gemisi."

1. Ressam nerede dünyaya gelmiş?

Ressam Antalya'da dünyaya gelmiş.

2. Ressam, ilk sergisini kaç yaşında açmış?

.....

3. Ressam, İstanbul'a niçin gelmiş?

.....

4. Ressamın en büyük hayali nedir?

.....

5. Ressamın gelecekle ilgili planları neler?

.....

7. Okuyalım. Üç Önemli İnsan

Mustafa Kutlu

1947'de Erzincan'da doğdu. Liseyi Erzincan'da okudu. Liseden sonra Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesine girdi. 1968 yılında bu üniversitenin Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü tamamladı.

Üniversiteden sonra bir süre edebiyat öğretmenliği yaptı. Öğretmenlikten ayrıldıktan sonra Dergâh yayınlarında çalışmaya başladı. Mustafa Kutlu, Türk edebiyatının önemli hikâyecilerindedir.

Kırâç

17 Haziran 1972 tarihinde Kahramanmaraş'ta dünyaya geldi. 1982 yılında ailesiyle birlikte İstanbul'a yerleşti. İlk, orta ve lise öğrenimini İstanbul'da tamamladı. Liseden sonra Marmara Üniversitesinde okudu. 1998 yılı mayıs ayında ilk albümünü hazırladı. Kırâç, 2005 yılında "Bir İstanbul Masalı" adlı dizinin müziği ile "En İyi Müzik Ödülü"nü kazandı.

Arda Turan

30 Ocak 1987 tarihinde İstanbul'da dünyaya geldi. 9 yaşında futbola başladı, 12 yaşında Galatasaray'a transfer oldu. 2011 - 2012 sezonunda Atletico Madrid takımına transfer oldu. Arda Turan hâlâ Türk millî takımının da formasını giymektedir.

8. Eşleştirelim.

müzişyen-sanatçı

yazar

futbolcu

Arda Turan

Kırâç

Mustafa Kutlu

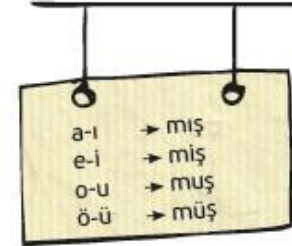

9. Yeniden yazalım.

1. Arda Turan, 1987 yılında dünyaya geldi.
2. Mustafa Kutlu liseden sonra Edebiyat Fakültesine girdi.
3. Kırâç, Marmara Üniversitesinde okudu.
4. Kırâç, 1998'de ilk albümünü hazırladı.
5. Arda Turan, 9 yaşında futbola başladı.
6. Mustafa Kutlu bir süre öğretmenlik yaptı.

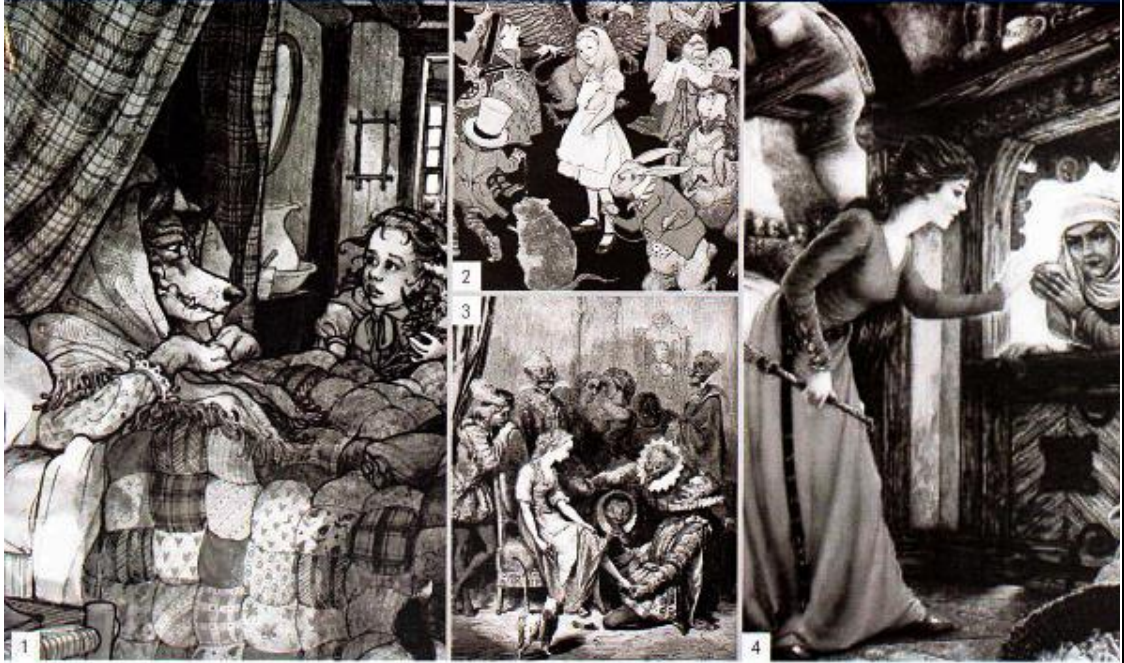
1. Arda Turan 1987 yılında dünyaya gelmiş.

2.
3.
4.
5.
6.

8 Rivayet Odur Ki...

1. Bir Zamanlar

1 Yerleştirelim, eşleyelim

Evvel Zaman İçinde

Alice • Kül kedisi • Pamuk prenses • Kırmızı Başlıklı Kız

- Bir gün prens sarayda bir balo düzenlemiş ve bütün bekar kızları bu baloya davet etmiş. Bizim iki üvey kardeş de hemen hazırlıklara başlamışlar. _____ de baloya gitmek istemiş ama üvey kardeşleri ona "Sen çok çirkinsin ve hiç güzel kıyafetin yok!" demişler. Onunla alay etmişler.
- Küçük kız büyükannesinin evine gitmiş ve kapıyı çalmış. Kurt içeriden yumuşak bir sesle seslenmiş: "Kim o?" Küçük kız, "Benim, _____ Sana çörek getirdim." demiş ama "Büyükanneemin sesi ne kadar da garip böyle." diye düşünmüş. Kurt o sırada "Kapı açık, hadi içeriye gir." demiş. O da hemen kapıyı açmış ve içeriye girmiş.
- Bir tavşan yolda telaşla koşuyormuş çünkü randevusuna geç kalmak istemiyormuş. Tavşan bir deliğe girmiş. _____ onu takip etmiş ve kendisini olağanüstü bir serüvenin içinde bulmuş. Bu serüvenin içinde garip olaylar, tuhaf yaratıklar varmış. Bu dünya önce ona çok cazip gelmiş ama sonra...
- Bir gün kraliçe yine aynaya sormuş: "Ayna, ayna! Söyle bana, var mı benden daha güzel biri bu dünyada?" Ayna cevap vermiş: "Kraliçem siz de güzelsiniz ama _____ sizden bin kat daha güzel!" Kraliçe çok sinirlenmiş. Bunun üzerine sarayın avcısını çağırmış ve ona "Üvey kızımı hemen ormana götür ve öldür." demiş.

Yİ-1'den Yİ-8'e kadar olan örnekler, belirli bir bağlam üzerinde *-mXş* ekinin kullanıldığı bir konuşmadan oluşmaktadır. Örnekler beklendiği şekilde sınır sonrasılık göstermektedir. Görsel 3'te Yİ tarafından sunulan *-DX* örneklerinde geçen olayların tanığı olma duygusu belirgin olarak işlenmiştir. Burada *-mXş* için verilen örneklerin bir kısmında edinilen ve konuşmada aktarılan bilgilerin dolaylı olduğu hissedilir durumdadır. Ancak burada sunulan örneklerde -özellikle cümlelere tekil olarak bakıldığında- dolaylılık güçlü görünmez. Çünkü verilen cümlelerde ekler rekabet edebilecek durumdadır. Yİ-1'de bulunan *1994 yılında Antalya'da dünyaya gelmiş* cümlesi için konumlandırıcıda belirlilik mevcut olduğu hâlde rahatlıkla *gelmiş* yerine *geldi* kullanılabilir. Aynı "değiştirilebilirlik" olanağı Yİ-3 ve Yİ-4 için de bulunmaktadır. Bu cümlelerde belirsizlik de bulunmaz: *İki yıl önce. Üniversitede okumak için gelmiş* cümlesinde, büyük bir anlam değişikliği olmaksızın *geldi* yüklemi tercih edilebilir. Benzer şekilde (...) *ilk resim sergisini 13 yaşında açmış* cümlesinde de yüklem *açtı* olarak değiştirilebilir.

Bu gruptaki diğer örneklerde ise sınır sonrasılık görünüşü ve öğretim uygulamalarında yer alabilecek muhtemel ayrıntılardan biri olarak dolaylılık nüansı sezilir. [Yİ-2] *İstanbul'a ne zaman ve niçin gelmiş?* ve [Yİ-7] *Kaçırmışlar mı?* soru cümleleri bu kapsamda yer alır. Yİ-2'de, öznenin -henüz- bilinmeyen bir vakitte ve nedenden İstanbul'a geldiği bilgisi bütüncül olarak görülebilir. Burada fiilin sınırının aşılması belirgindir. Yİ-7'de ise kişinin nerede olduğunun bilinmediği ve haber alınmadığı durumda olasılıklardan biri üzerine soru sorulmuştur. Bu gruptaki diğer örnekler [Yİ-5] *Panoya ressamın hayatını yazmışlar*, [Yİ-6] *Ressamımız iki hafta önce kaybolmuş* ve [Yİ-8] *Hayır, kaçırmamışlar. Daha doğrusu kimse bilmiyor*; yine dolaylılık bilgisini güçlü biçimde verir. [Yİ-5] *Panoya ressamın hayatını yazmışlar* cümlesinde; konuşur, gittiği sergide ressamın biyografisinin takdim edildiğine rastlar ve bunun bilgisini paylaşır. Konuşurun, yazma işlemi sırasında eyleme dahil olmadığı bariz biçimde anlaşılır ve görünüşsel sınır sonrasılık tespiti yapılabilir. Yİ-5'te *-DX*, *-mXş* ile rekabet gücüne sahip değildir. Yİ-6'da, "ressamın kaybolduğu" bilgisi sabittir ve gerçek dünya bilgisinin de desteğiyle birinin (o kişiyle birlikte olmayan birinin) kaybolmasından bahsedilecekse o kişinin durumuna tanık olunmaması gerekir. Burada sınır sonrasılık görünüşü bulunmaktadır. Kişinin, bağlamda geçen iki haftalık süreçte bulunması veya bulun(a)maması, tespite yönelik bir etken değildir. Yİ-8'de ise kaybolma olayının farklı bir boyutu ortaya çıkar. Burada *kaçırmamışlar* denirken tanık olmama durumunun yanı

sıra çıkarıma dayanan bir ifade kullanılır ve bu *Daha doğrusu kimse bilmiyor* ifadesiyle pekiştirilir. Konuşur, ressamın kaçırıldığına dair bir bilgi edinmediğinden kaçırılmama yönünde söz söyler.

Yİ-9'dan Yİ-14'e kadar olan örnekler bir mekanik alıştırma çerçevesinde yapı değişikliği uygulamasıdır. Etkinlikte, verilen üç kısa yaşam öyküsü içerisinde bazı cümlelerin *-DX* ekli yüklemelerinin, *-mXş*'a dönüştürülmesi görevi bulunmaktadır. Tablo 8'deki ilgili örnekler de bu etkinliğe göre tamamlanmıştır. Cümlelerde, kişilerin yaşamlarında gerçekleştiği bilinen, kesin birtakım olaylar hakkında sadece ek değişikliği yapılmıştır. [Yİ-9] *Arda Turan 1987 yılında dünyaya gelmiş* ve [Yİ-12] *Kıraç, 1998'de ilk albümünü [hazırlamış]* cümlelerinde konumlandırıcılar verilmiştir. Cümleler bu şekilde değerlendirildiğinde sınır sonrasılık kabul edilebilir ancak ekin *-DX* ile rekabet durumu yüksektir. Etkinlikteki diğer dört cümle anlak olmayan konumlandırıcılara sahiptir: [Yİ-10] *Mustafa Kutlu liseden sonra Edebiyat Fakültesine [girmiş]*, [Yİ-11] *Kıraç, Marmara Üniversitesinde [okumuş]*, [Yİ-13] *Arda Turan, 9 yaşında futbola [başlamış]*, [Yİ-14] *Mustafa Kutlu bir süre öğretmenlik [yapmış]*. Buradaki cümlelerde yine sınır sonrasılık kabul edilebilir ve genel anlatı içerisinde ardışıklığı dolayısıyla anlamlandırılabilir. Şüphesiz, her iki ek de eylemlerin geçmişte gerçekleştiğini gösterir. Ancak öğrencilere, iki farklı ekin anlam değişikliği yaratmaksızın birlikte gösterilmesi, hedef işlev öğretimi açısından verimliliği tartışmaya açar. Bu yaşam öykülerinden kesit alınan cümlelerdeki değişiklikler, daha ziyade anlatım tabanı seçimine yönelik bir izlenim uyandırmaktadır. Johanson (2016, s. 78), geleneksel ifade biçimi olarak *-mXş* temelli anlatının belli bir üslup değeri olduğunu, bağlamdan anlatılanın kurmaca veya sonradan anlatı olduğu açık biçimde anlaşılıyorsa bu tercihin ikincil öneme sahip olduğunu belirtir.

YH, yapıyla ilgili ilk örneklerini masallar üzerinden sunar. Hedef yapı olan *-mXş* ekinin adlandırmalarından “duyulan” ve “öğrenilen”in yanı sıra “belirsiz”in öne çıktığı bir metin türü tercihi görülmektedir. Masallarda geçen olaylarda “zaman unsuru belirgin değildir. Olaylar bilinmeyen zamanlarda meydana gelir” (Sakaoğlu ve Şimşek, 2023, s. 14). Elçin de masalın, insanoğlunu hayatın hülyalı ve mesuliyetsiz bahçesine götüren zamanda geçtiğini ifade ederek masalda “mışlı geçmiş” ya da “geniş zaman” kullanımının bulunduğunu belirtir (2019, s. 368). Bu açıdan ilk bakışta; ekin belirsizlik, bir çeşit masal kipi mantalitesiyle sunulduğu fikri canlanır. Öğrenciler, bu tip metinlerde daha titiz bir okuma zorunluluğuyla karşı karşıya kalır. Metnin doğası gereği; bir yanda anlatıda sözü

edilen olayların geçtiği dönemle ilgili bir öykü zamanı, diğer yanda da olayların okuyucuya aktarıldığı anlatma zamanı bulunur (Günay, 2017, s. 161). Ek olarak örneklerin içinde doğrudan alıntılara da yer verilmiştir.

YH, örnek sunumuna bir sıralı birleşik cümle ile başlar: [YH-1] *Bir gün prens sarayda bir balo düzenlemiş ve bütün bekar kızları bu baloya davet etmiş* cümlesi, geçmiş zamanda gerçekleşme bilgisi ile sınır sonrasılık görünüşünü verir. Cümlede yer alan *bir gün* belirteci, belirsiz bir zaman fikrini pekiştirir. Bu anlatı çerçevesinde sıralı eylemlerin gerçekleştiği de anlaşılır. Cümle bu açıdan -DX ekinin sunumunda bulunan [Yİ-12] *Saat 23.00'te yatağa yattı ve uyudu* (bk. Tablo 5) örneği gibi zaman sıkışıklığı yaratmaz. Devamında anlatı sürerken de masal evreninde oluşun esnekliğiyle anlık konumlandırıcılara rastlanmaz.

[YH-2] *Bizim iki üvey kardeş de hemen hazırlıklara başlamışlar.* [YH-3] *[Kül kedisi] de baloya gitmek istemiş ama üvey kardeşleri ona "Sen çok çirkinsin ve hiç güzel kıyafetin yok!" demişler.* [YH-4] *Onunla alay etmişler.*

İfadeler sınır sonrasılık gösterirken yine anlatı tarzı gereğince belirsiz zamanlarda geçer. Masalların tarzı sonucunda -mXş çokça kullanılsa da zorlama şekilde -DX kullanımı, bir başka anlatıda rekabet edebileceksene bile bu tip bir metinde üslubu çokça değiştirir; bir olasılık, dedikodu izlenimi yaratabilir. Bu uğraş, elbette olayı bağlamından koparmak anlamına da gelecektir. Ancak -mXş için öğretilmesi beklenen dolaylılık boyutu açısından düşünüldüğünde şu ayrım ortaya çıkmaz:

-DX [Yİ-12] *Saat 23.00'te yatağa yattı ve uyudu.*

yerine

Saat 23.00'te yatağa yatmış ve uyumuş.

Varsayımsal örneği; konuşurun, aktardığı bilgiyi farklı bir kaynaktan edindiğini gösterir, burada anlık konumlandırıcının da olması, çıkarım olasılığını azaltır. Konuşur, saat 23.00'te kontrol ettiği kişinin yatakta ve uyur hâlde olduğunu ancak teyit edebilir.

YH-5'ten YH-9'a kadar olan örnek grubu, YH-1'den YH-4'e kadar olan gruptaki durumları büyük ölçüde tekrar eder.

[YH-5] *Küçük kız büyükannesinin evine gitmiş.* [YH-6] *Kurt, içeriden yumuşak bir sesle seslenmiş.* [YH-7] *Küçük kız "Benim, [Kırmızı Başlıklı Kız]. Sana çörek getirdim."* demiş

ama “Büyükannemin sesi ne kadar da garip böyle.” diye düşünmüş. [YH-8] Kurt o sırada “Kapı açık, hadi içeriye gir.” demiş. [YH-9] O da hemen kapıyı açmış ve içeriye girmiş. YH-5 ve YH-6, masalın akışındaki sıralı olayları aktarır. Bu örnek grubunda YH-7, doğrudan aktarım yapılan iç cümle nedeniyle ayrılır. Burada *-mXş*, arka planda anlatıyı sunarken çizgisel ardışıklık devam eder ancak ifadedeki *Sana çörek getirdim* iç cümlesi ön plana gelerek anlatıdaki ardışıklığı değiştirir. YH-9 da yine belirsiz zamanda gerçekleşmiş sıralı olayları aktarır. Bu aktarımda, öncesinde iç cümlelerin de kullanıldığı hâlde, *-DX* rekabeti olası değildir. Johanson (2016, s. 236-237) da Türkçenin belli oranda yakın *-mXş* : *-DX* karşıtlığını “dolaylı” ya da “doğrudan” anlatı için kullandığını ifade eder.

Diğer bir örnek grubu, benzer bir yapıdadır. Anlatı geçmiş bilgisini ve sınır sonrasılığı göstermekle birlikte iç cümle yapısı görülür:

[YH-14] *Bir gün kraliçe yine aynaya sormuş: “Ayna ayna! Söyle bana, var mı benden daha güzel biri bu dünyada?”* [YH-15] *Ayna cevap vermiş: “Kraliçem siz de güzelsiniz ama [Pamuk prenses] sizden bin kat daha güzel!”* [YH-16] *Kraliçe çok sinirlenmiş.* [YH-17] *Bunun üzerine sarayın avcısını çağırmış ve ona “Üvey kızımı hemen ormana götür ve öldür.” demiş.*

Bu anlatıda çizgisel ardışıklık hem olayların gelişimi açısından hem de -olağanüstü bir olay yapısı içinde de olsa- mantıksal açıdan anlaşılabilir. YH-15’teki iç cümle *Kraliçem siz de güzelsiniz ama [Pamuk prenses] sizden bin kat daha güzel[dir]* ise tekil olarak sınırlararasılık gösterir. Anlatı içerisinde ardışıklık açısından değişiklik oluşturmakla birlikte bu cümle aktüellik içermez, öykü zamanı içerisinde bir aralığa işaret eder.

Yapının sunumu çerçevesinde farklı yapısal kullanımlar içeren bir örnek grubu da yer almaktadır:

[YH-10] *Bir tavşan yolda telaşla koşuyormuş çünkü randevusuna geç kalmak istemiyormuş.* [YH-11] *[Alice] onu takip etmiş ve kendisini olağanüstü bir serüvenin içinde bulmuş.* [YH-12] *Bu serüvenin içinde garip olaylar, tuhaf yaratıklar varmış.* [YH-13] *Bu dünya önce ona çok cazip gelmiş ama sonra...*

Bu örnek grubunda YH-11’den YH-13’e kadar olan cümleler, akış içerisinde ardışıklığı hissettiren ve olayların yapısının da katkısıyla dolaylılığı daha fazla gösteren tarzdadır.

Geçmişte olduğuna, belirsiz bir vakitte geçen “masalın sihri” nedeniyle de ikna olmak mümkündür ve söz konusu eylemler bitmiş niteliktedir. Ancak bu gruptaki YH-10’un sunumu farklıdır. Öncelikle *Bir tavşan yolda telaşla koşuyormuş çünkü randevusuna geç kalmak istemiyormuş* birleşik cümlesinde kendi içinde ardışıklık net görünmez ve hatta eylemin nedenselliği ikinci sırada verilir. Bu cümle kolaylıkla *Bir tavşan randevusuna geç kalmak istemiyormuş ve bu yüzden yolda telaşla koşuyormuş* biçimindeki bir sunum, koşma işinin tetikleyicisi olan geç kalmak istememeyi öne alır. Bu görece az önem taşıyan tercihin ötesinde, kritik ayrıntı yüklemelerde bulunmaktadır. Cümledeki *koşuyormuş* ve *istemiyormuş* geleneksel adlandırmayla şimdiki zamanın rivayeti formundadır. Ünite de, hedef yapı olarak öğrenilen geçmiş zaman *-mXş*’ın öğretimi bir yana, bu formda *-mXş*’a *koşuyor [imiş]* ve *istemiyor [imiş]* gözüyle bakmak gerekir. Birleşik çekimlere yönelik olarak Gülsevin (2000, s. 217), fiillerin birden fazla zamanda gerçekleşmediğine, fiilin tek bir zamanda gerçekleşirken eklerden birinin zaman, diğerinin kip (tarz) bildirdiğine dikkat çeker. Korkmaz (2009, s. 756), “rivayet” özelinde- sürmeye devam eden işin duyum ya da sonradan fark etmeye dayalı anlatısı olduğunu belirtir. Arkaik *i-* fiiline gelen *-mXş* için Ergin (2009, s. 323) de bu biçimin zaman bildirmediğini; -Korkmaz’a benzer şekilde- aktarım, anlatma veya sonradan farkına varma ifade ettiğini söyler. Demir ve Yılmaz (2014, s. 209), *imiş* biçiminin zaman ifadesi taşımadığına, dolaylılık ifade ettiğine işaret eder. Johanson (2016, s. 67) da zamansal olmayan *imiş*’in çıkarımsal tasavvurları işaretlediğini ve zamansal *miş*’te uygun düşmeyen ayrımları ortaya çıkardığını belirtir. Görünüş sistemi açısından ele alındığında bu durum geçmişte sürme ve dolaylılık ifade eder.

Buna göre anlatı odak alındığında tavşanın geçmişte yaşadığı macerayı öğrenen anlatıcının bakış açısı öğretim sırasında öne çıkmak durumundadır. Ancak geçmiş zaman ifadesinden uzaklaşılan cümlede, tavşanın *koşuyor* ve *istemiyor* oluşu, odaklılık göstermez. Zira odaklılık, “sadece olayın odakta hakikaten gerçekleşmekte olduğunu garanti eder” (Johanson, 2016, s. 147). Burada tavşanın eylemleri nedeniyle *sürmenin* ve akabinde, tavşanın eylemleri devam ederken Alice’in tavşana rastlamasıyla Alice’in eylemlerinin *başlaması* durumu sezilir. Önceki aşamada incelenen YH-14-YH-17 örnek grubu ile karşılaştırıldığında olayların ardışıklılığı ve mantıksal sırası aynı berraklıkta değildir. Sonuç olarak burada *-mXş* ekinden de beklendiği biçimde sınır sonrasılık meydana gelmez.

YH'ye benzer tarzda masal tipi bir metne Yİ de ikincil olarak yer verir:

Tablo 9. Yİ Setinin -mXş Sunumu-2 (Yunus Emre Enstitüsü, 2015b, s. 19)

	YEE Yedi İklim (Yİ) (Görsel 9)
2.1	Bir köylünün iki kızı varmış.
2.2	Bir gün bu iki kardeş ovaya odun toplamaya gitmişler.
2.3	Yeterince odun toplamışlar.
2.4	Büyük kardeş odunların hepsini küçük kardeşinin sırtına yüklemiş ve yola çıkmışlar.
2.5	Bir müddet sonra küçük kız ablasına: -Belim çok ağrıdı abla, odunları biraz da sen taşı, demiş.
2.6	Ablası hiçbir şey söylememiş, biraz daha gitmişler.
2.7	Küçük kız yine ablasına seslenmiş: -Abla çok yoruldum, ne olur yardım et!
2.8	Ablası küçük kızı duymamış bile.
2.9	Bu şekilde biraz daha gitmişler.
2.10.	Küçük kız sonunda odun yükünü sırtından atmış ve ablasına öyle bir beddua etmiş ki: -Abla abla! Dağ olasin, taş olasin, uzun uzun kış olasin. Belimdeki ağrı adın olsun.
2.11	Ablası da küçük kız kardeşinin bedduasına karşılık vermiş: -Ey benim küçük kardeşim! Bağrın taş, saçların çayır olsun. Başın, dilin gibi sivri, adın da benim gibi ağrı olsun!
2.12	Derken bir gürültü kopmuş, ortalığı bir toz bulutu kaplamış.
2.13	Biraz sonra ovada iki yüksek dağ sivrilmiş. Biri Küçük Ağrı diğeri Büyük Ağrı.
2.14	Böylece iki geçimsiz kardeşin ikisi de birer dağ olmuş.

5. Okuyalım, sıralayalım. Ağrı Dağı Efsanesi (İki Bacı)

Bir köylünün iki kızı varmış. Bir gün bu iki kardeş ovaya odun toplamaya gitmişler. Yeterince odun toplamışlar. Büyük kardeş odunların hepsini küçük kardeşinin sırtına yüklemiş ve yola çıkmışlar. Bir müddet sonra küçük kız ablasına:

-Belim çok ağrıdı abla, odunları biraz da sen taşı, demiş.

Ablası hiçbir şey söylememiş, biraz daha gitmişler. Küçük kız yine ablasına seslenmiş:

-Abla çok yoruldum, ne olur yardım et!

Ablası küçük kızı duymamış bile. Bu şekilde biraz daha gitmişler. Küçük kız sonunda odun yükünü sırtından atmış ve ablasına şöyle bir beddua etmiş ki:

-Abla abla! Dağ olasin, taş olasin, uzun uzun kış olasin. Belimdeki ağrı adın olsun.

Ablası da küçük kız kardeşinin bedduasına karşılık vermiş:

-Ey benim küçük kardeşim! Bağrın taş, saçların çayır olsun. Başın, dilin gibi sivri, adın da benim gibi ağrı olsun!

Derken bir gürültü kopmuş, ortaliği bir toz bulutu kaplamış. Biraz sonra ovada iki yüksek dağ sivrilmiş. Biri Küçük Ağrı diğeri Büyük Ağrı. Böylece iki geçimsiz kardeşin ikisi de birer dağ olmuş.

- Abla da kardeşine kötü sözler söylemiş.
- Abla yardım etmemiş.
- Bir gün iki kardeş odun toplamaya gitmişler.
- Küçük kız kardeş ablasından yardım istemiş.
- Küçük kız ablasına kötü sözler söylemiş.
- Efsaneye göre ikisi de dağ olmuş.

YH’de de görüldüğü gibi Yİ-2.1’den Yİ-2.14’e kalan örnekler, dil açısından masal tipinde kabul edilebilecek ve ortak özellikler taşıyan efsanenin bir örneği üzerinden *-mXş* ekinin “belirsiz” zamanları işaret etmesine veya bu metin türünün yapısal özelliklerine yönelik bilgilendirme sunar. Anlatıda, YH-2.10-YH-2.14 arasında meydana gelen olağanüstü olaylara dek gerçek olabilecek tarzda bir öyküleme vardır. Bu ilk kısımda (YH-2.1-YH-2.9); ek hakkında verilmesi beklenen dolaylılık bilgisine yönelik bir sezdirmeden bahsedilebilir. Bu anlatıda (metin türü açısından yapı özelliği hariç tutulursa) *-DX* rekabetinden de söz edilebilir. Bu, oldukça koşullandırılmış uygulama gerçekleştirilirse de görece benzerlik oluşur fakat ayrıntıdan bahsedilemez. Aynı değerlendirme, Tablo 8’deki YH örnekleri için de büyük ölçüde yapılabilir. Bununla birlikte *-mXş* ekinin özgü işlevsellik ve görünüşün daha az hissedildiği kısımlarda; bu ekin kullanımının zorunluluk yüklemeyip tercihe dayandığı dahi ifade edilebilir. Şu değiştirim, metin türü gereği *-mXş*’tan uzaklaşma denemesi açısından değerlendirilebilir:

[YH-1] *Bir gün prens sarayda bir balo düzenlemiş ve bütün bekar kızları bu baloya davet etmiş.* [YH-2] *Bizim iki üvey kardeş de hemen hazırlıklara başlamışlar.* [YH-3] *[Kül kedisi] de baloya gitmek istemiş ama üvey kardeşleri ona “Sen çok çirkinsin ve hiç güzel kıyafetin yok!” demişler.* [YH-4] *Onunla alay etmişler.*

Metin anlatım tabanı olarak *-mXş* yerine *-Xr* ekiyle kurgulanabilir:

[*YH-1] *Bir gün prens sarayda bir balo düzenler ve bütün bekar kızları bu baloya davet eder.* [*YH-2] *Bizim iki üvey kardeş de hemen hazırlıklara başlar.* [*YH-3] *[Kül kedisi] de baloya gitmek ister ama üvey kardeşleri ona “Sen çok çirkinsin ve hiç güzel kıyafetin yok!” der.* [*YH-4] *Onunla alay ederler.*

Bu deneme, anlatıyı “evvel zaman içinde” olmaktan uzaklaştırır ancak yine de eş zamanlılık vermez. Bir eş zamanlı olma şüphesi oluşturmadan bir söylem tipi aracılığıyla sunum gerçekleştirilir. Diğer açıdan *-Xr*, sınırlararası bir görünüşe de işaret etmez.

YH, masalların yanı sıra farklı bir grup örnek de sunar:

Tablo 10. YH Setinin *-mXş* Sunumu-2 (Ankara Üniversitesi TÖMER, 2013a, s. 93)

	AÜ Yeni Hitit (YH) (Görsel 10)
2.1	Kilo almışsın. Artık spor yapmıyor musun?

2.2	Babam gençken şarkıcı olmak iste[miş] ama dedem izin ver[memiş].
2.3	Size “Bugün gelin.” demedim. Siz beni yanlış anla[mışsınız].
2.4	Bana biraz borç verir misin? Cüzdanımı evde unut[muşum].
2.5	Yemeklerimden yemiyor musun? Yoksa güzel yap[mamış mıyım]?
2.6	Bu saç modeli bana yakış[mış/mamış mı]?
2.7	Televizyondan duyduğuma göre benzine zam gel[miş].
2.8	Çiçekleri vazoya koymadım. Hepsi sol[muş].
2.9	Ahmet beni ara[mış] ama ben telefonu duy[mamışım].
2.10.	Yemeğe bak, piş[mış/memiş mi]?

3 Tamamlayalım

1. Kilo al *mişim* . Artık spor yapmıyor musun?
2. Babam gençken şarkıcı olmak iste _____ ama dedem izin ver _____.
3. Size “Bugün gelin.” demedim. Siz beni yanlış anla _____.
4. Bana biraz borç verir misin? Cüzdanımı evde unut _____.
5. Yemeklerimden yemiyor musun? Yoksa güzel yap _____?
6. Bu saç modeli bana yakış _____?
7. Televizyondan duyduğuma göre benzine zam gel _____.
8. Çiçekleri vazoya koymadım. Hepsi sol _____.
9. Ahmet beni ara _____ ama ben telefonu duy _____.
10. Yemeğe bak, piş _____?

Görsel 10. AÜ-YH Setinin -mXş Sunumu-2 (Ankara Üniversitesi TÖMER, 2013a, s. 93)

YH'nin ikinci grup örnek grubunda, bütünlük arz eden anlatılardan ziyade bağlam hissi veren cümleler bulunmaktadır. Bu grup, önceki gibi belirsiz bir zamana yönelik olmayıp günlük iletişimde kullanılması muhtemel ifadelerden oluşmaktadır. Mekanik alıştırma çerçevesinde sunulan örneklerin bazılarında hem olumlu hem de olumsuz kullanım olanağı bulunmaktadır. Buradaki örneklerde, geçmişte olma bilgisi olup sınır sonrasılık görünüşünü daha güçlü göstermektedir. Örneklerden [YH-2.1] *Kilo almışsın* cümlesinin konuşuru, karşısındaki kişiye dair -belki de bir süre geçtikten sonra gördüğü için- bir fark etme durumu yaşar. Kilo alma işi, özne tarafından belirli bir süre içerisinde gerçekleşmiş ve konuşur bunu daha sonra fark etmiştir. Kritik sınır ise net şekilde aşılmıştır. Bu bağlamda -DX rekabetinden de söz edilemez. Benzer biçimde [YH-2.3] *Size “Bugün gelin.” demedim. Siz beni yanlış anla[mışsınız]* örneği de bir farkına varma durumunu gösterir. Konuşur, kapıdaki sürpriz misafiri görmesiyle iletişim sorunu yaşadığının farkına varır. Diğer bir bakış açısıyla ise bu duruma dair bir “çıkarm” yapar. [YH-2.4] *Bana biraz borç verir misin? Cüzdanımı evde unut[muşum]* cümlesi de konuşurun farkına varma durumu yaşadığını gösterir. Bağlamda, unutma işi daha önce gerçekleşmiştir. Johanson, bu tip kullanıma yönelik olarak günlük dilde mişim (mişiz) biçiminin tek seferlik olaylar için çok açık toparlayıcı (“şimdi durum şu” anlamında) bir anlamda kullanılabileceğini ifade eder (2016, s. 247). Farkına varma durumunu şu örnekler de yansıtır: [YH-2.8] *Çiçekleri vazoya koymadım. Hepsi sol[muş]* ve [YH-2.9] *Ahmet beni ara[mış] ama ben telefonu duy[mamışım]*. YH-2.8'de çiçekleri vazoya koymama işi terminal görünüştedir. Eylemin başlangıç sınırı geçilmiş ve sonrasında doğurduğu sonuç (çiçeklerin solması) itibarıyla da devam etmiştir. Burada doğrudan bilinçli bir eylem olduğu düşünülebilir. *Hepsi solmuş* cümlesinde ise kritik sınır aşılmış ve eylemin gerçekleşmesinden sonra ortaya çıkan sonucun farkına varılmıştır; çiçeklerin solması, kendi doğası gereğidir. Benzer şekilde YH-2.9'da da sınır sonrasılık görünüşü mevcuttur. Birleşik cümlede çizgisel ardışıklık ve aynı zamanda mantıksal sıra gözlenebilir. Cümlelerdeki olaylar, konuşurun sonraki bir telefon kontrolü dolayısıyla farkına vardığı gerçekleştirmelerdir.

Örneklerden [YH-2.2.] *Babam gençken şarkıcı olmak iste[miş] ama dedem izin ver[memiş]* cümlesi bir duyum, sonradan aktarıma içerir. Sınır sonrasılık gösteren cümlede, belki de konuşur henüz dünyaya gelmemişken yaşanan olaylar, başka kişi veya kişilerce konuşura aktarılmıştır. Benzer bir durum [YH-2.7] *Televizyondan duyduğuma*

göre benzine zam gel[miş] cümlesinde de görülür. Burada da gerçekleşen olayın farklı bir kanal tarafından alıcıya iletilmesi söz konusudur. Konuşur, cümledeki açık itirafına göre de bir duyum elde etmiştir.

Örneklerden soru cümlesi olan [YH-2.5] *Yemeklerimden yemiyor musun? Yoksa güzel yap[mamış mıyım]?* cümlesi de konuşurun, konuğunun yemek yemediğine dair izlenimi sonrası “çıkarm”ıyla bu çıkarımından ileri gelen bir “şimdi durum şu [mu?]” tarzı verir. Göreli beğeni durumunu irdeleyen soru formu, iyi veya kötü yapılışından bağımsız olarak ve olumlu veya olumsuz formda sonuçlanmamış olduğundan örtük biçimde yemek pişirildiği bilgisini verir. Bu açıdan sınır sonrasıktan bahsedilebilir. Diğer bir soru cümlesi [YH-2.6] *Bu saç modeli bana yakış[mış/mamış mı]?* olumlu veya olumsuz olma kapasitesine sahiptir. Bu cümle de YH-2.5’e benzer biçimde “şimdi durum şu [mu?]” anlamında görünmektedir. Saç kesiminin gerçekleşmesi konusunda herhangi bir şüphe bulunmaz ancak *yakış-* fiili gibi bu bağlamda durum ifade eden fiil için gerçekleşme(?) ancak konuşurun karşısında yanıt verecek kişinin hükmündedir. Fakat aynı fiil, -aşağıda örnekleri üretilen- farklı bağlamlarda sınır sonrasılık ifade edebilir.

+ *Yeni montun çok yakışmış, çok beğendim!*

- *Yeni montun hiç yakışmamış, çuvala benziyor!*

Örnekler arasındaki [YH-2.10] *Yemeğe bak, piş[mış/memiş mi]?* bir emir ve bir soru cümlesinden oluşan birleşik cümledir. Burada, konuşurun sorusunu yanıtlayacak kişi çıkarımsal bir ifade kullanabilir: *Evet, pişmiş* veya *Hayır, pişmemiş*.

4.2.4. -Xr Eki

Geniş zaman eki olarak adlandırılan -Xr, geçmişten geleceğe uzanan vakitteki olayları kapsar. Bu geniş kapsam, -DX veya -(X)yor gibi daha belirli zamanlara işaret etmeyişi, belirsizliği de beraberinde getirir. Ek, genelgeçer durumlar, alışkanlıklar gibi olayların aktarımında da kullanılır.

Ek, Eski Türkçe döneminin şimdiki zaman eki (bazen de gelecek zaman) olarak işlev görmüştür (Gabain, 2007, s. 80). Bu özelliği taşıması açısından Johanson (2021, s. 640), Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesi arasında karşılaştırma yaparak Türkiye Türkçesindeki -(X)yor kullanımları ile Azerbaycan Türkçesindeki -Xr kullanımlarını

eşleştirir. Ekin belirttiği veya belirtmediği zaman da ayrıca tartışma konusu olmuştur. Geniş zamanın temelde netlik sağlayamayan kapsamı dolayısıyla ekin zaman dışılığı (Johanson, 2016, s. 110) veya zamanüstülüğü (Hirik, 2019) de tartışılmıştır. Bu durumun yanı sıra Aksu-Koç (1988, s. 18), alışkanlık görünüşü ve genel durumlardaki kullanımı işaret etmesinden dolayı referans kapsamının belirsiz şimdi olduğunu belirtir.

Johanson; ekin, -(X)yor ile aynı zaman basamağında olduğunu söyler (2016, s. 112) ve sınırlararasılık açısından düşük düzeyde odaklılık taşıyan, alışkanlık veya kiplik anlamları ifade genel durumlar için kullanımı bulunduğuna dikkat çeker (2021, s. 628). Bunun yanı sıra Csató ve Johanson (2022, s. 205), sözde geniş zaman olarak tanımladığı -Xr için ağırlıklı olarak kipsel anlamlara sahip olduğunu, özne referansıyla gerçekleşmeye hazır veya belirleyici olayları işaret ettiğini belirtir. Bu ek ile yapılan çekimlerde, 1. tip kişi ekleri kullanılır.

Tablo 11. Yİ ve YH Setlerinin -Xr Sunumu (Yunus Emre Enstitüsü, 2015b, s. 50; Ankara Üniversitesi TÖMER, 2013a, s. 104)

	YEE Yedi İklim (Yİ) (Görsel 11)	AÜ Yeni Hitit (YH) (Görsel 12)
1.	Her sabah erkenden [kalkarım].	Kanada, Sibiryaya, Grönland, Alaska gibi Kuzey Kutbu'na yakın bölgelerde yaşarlar.
2.	Genellikle ailemle birlikte [güzelce] kahvaltı ederiz.	Toplam nüfusları 100.000'i bile bulmaz.
3.	Kardeşim ve ben okula [gideriz], annem ve babam işe [gider].	Kendilerine İnuit de derler.
4.	Okulda derslere girer ve öğleden sonra kardeşimle eve [döneriz].	Giysilerini ve ayakkabılarını hayvan derisinden yaparlar.
5.	Evde ödevlerimizi yaparız.	Burunlarını birbirine sürterek selamlaşır.
6.	Akşam annem ve babam işten gelir.	Konuk ağrlamaktan büyük zevk duyarlar.

7.	Birlikte akşam yemeği [yeriz].	Kavga, hırsızlık gibi şeyler Eskimo topluluklarında hiç ol[maz].
8.	Babam annemle haberleri [izler].	Özellikle Arabistan, Irak, Suriye ve Ürdün çöllerinde yaş[arlar].
9.	Sonra sıra kitap saatine [gelir].	Deve, koyun ve keçi yetiştir[irler], onların eti ve sütü ile beslen[irler].
10.	Babam bize [her zaman] güzel kitaplar [alır], onları okumamızı [ister].	Aileleri şeyhler yönet[ir].
11.	Annem kitaplığı [sık sık] siler, babam [dakikalarca] kitapların tozunu alır.	Afrikalılar atalarına büyük saygı duyarlar ve onların ruhunu sürekli yanlarında hisse[derler].
12.	Biz [her akşam] ailece kitap [okuruz].	Bu nedenle akıl dışı olaylara, büyü ve büyücülere çok inan[ırlar].
13.	Tam bir saat kimse gürültü [yapmaz], herkes [sessizce] kitabımı okur.	Büyücüler insanlara ceza verebil[ir], hatta onları kurban edebil[ir].
14.	Sonra herkes kitabı hakkında [konuşur], kitapla ilgili düşüncelerini anlatır.	Denizden tam 5.000 m yükseklikte adeta “Dünyanın damında” yaşa[ırlar].
15.	Hepimiz birbirimizi [dikkatlice] dinleriz.	Sayıları 2 milyonu geç[er] ve Çinlilerden çok Moğollara benze[ırlar].
16.	[Bazen] bu zevkli sohbet [saatlerce] sürer.	Halkın büyük çoğunluğu et ye[mez].
17.	Bizim evimizi geceleri [yalnızca] lambalar değil kitaplar da [aydınladır].	Cesetleri parçala[ırlar], bir ırmağa ya da ıssız tepelere at[ırlar].
18.		Soyluların cesetlerini ise yak[ırlar].

1. Dinleyelim, tamamlayalım. Kitap Saati

Benim adım Yaren. Her sabah erkenden Genellikle ailemle birlikte kahvaltıda ederiz. Kardeşim ve ben okula annem ve babam işe Okulda derslere girer ve öğleden sonra kardeşimle eve Evde ödevlerimizi yaparız. Akşam annem ve babam işten gelir. Birlikte akşam yemeği Babam annemle haberleri Sonra sıra kitap saatine

Evimizde bir kitaplık var. Babam bize güzel kitaplar, onları okumamızı Annem kitaplığı siler, babam kitapların tozunu alır. Biz ailece kitap Tam bir saat kimse gürültü, herkes kitabını okur. Sonra herkes kitabı hakkında, kitapla ilgili düşüncelerini anlatır. Hepimiz birbirimizi dinleriz. bu zevkli sohbet sürer. Bizim evimizi geceleri lambalar değil kitaplar da kitaplar insanın en iyi dostudur.

1 Dinleyelim, tamamlayalım

ESKİMOLAR
Kanada, Sibirya, Grönland, Alaska gibi Kuzey Kutbu'na yakın bölgelerde yaşa *nar*. Toplam nüfusları 100.000'i bile bul____. Kendilerine Inuit de____. Giysilerini ve ayakkabılarını hayvan derisinden yap____. Banşçı, dürüst, neşeli ve misafirperver insanlardır. Burunlarını birbirine sürterek selamlaş____. Konuk ağırlamaktan büyük zevk duy____. Kavga, hırsızlık gibi şeyler Eskimo topluluklarında hiç ol____.

BEDEVİLER
Özellikle Arabistan, Irak, Suriye ve Ürdün çöllerinde yaş____. Büyük çoğunluğu çobandır. Deve, koyun ve keçi yetiştir____, onların eti ve sütü ile beslen____. Aile düzeni çakkarıllığa dayalı ataerkil bir düzendir. Aileleri şeyhler yönet____, onlar da aşiret denilen feodal yönetim düzenine bağlıdır.

AFRİKALILAR
Afrika coğrafyasında çoğu bağımsız elliye yakın devlet vardır ama birçok ülkenin özellikle taşra bölgelerinde hala kabile hayatı egemendir. Afrikalılar atalarına büyük saygı duyarlar ve onların ruhunu sürekli yanlarında hisset____. Bu nedenle akıl dışı olaylara, büyü ve büyücülere çok inan____. Büyücüler insanlara ceza verebilir____, hatta onları kurban edebilir____.

TİBETLİLER
Denizden tam 5.000m. yükseklikte adeta "Dünyanın damında" yaşa____. Sayıları 2 milyonu geç____ ve Çinlilerden çok Moğollara benze____. Halkın büyük çoğunluğu et ye____. Ölülerini göm____, çünkü onlar için cansız beden bir anlamı yoktur. Cesetleri parçala____, bir ırmağa ya da ıssız tepelere at____. Soyulların cesetlerini ise yak____.

Görsel 12. AÜ-YH Setinin -Xr Sunumu (Ankara Üniversitesi TÖMER, 2013a, s. 104)

Yİ, örneklerini bir ailenin günlük rutinini aktaran bir dinleme etkinliği ile sunar. Bu örneklerde, anlık konumlandırıcılar bulunmama ile birlikte günün belli vakitlerinde belirli eylemlerin gerçekleştirildiğine dair konum çerçeveleri yer alır. Bu kapsamda farklı zamansal sıklıkları ifade eden belirteçler kullanılmıştır. Örnekler "genel şimdiki zaman" olarak da tabir edilen alışkanlık, rutin, genel eylemlere yönelik bilgi aktarır. Yİ örnek grubu bu açıdan sınırlararasılık gösterir.

Örneklerden [Yİ-1] *Her sabah erkenden [kalkarım]* [Yİ-3] *Kardeşim ve ben okula [gideriz], annem ve babam işe [gider]* [Yİ-4] *Okulda derslere girer ve öğleden sonra*

*kardeşimle eve [döneriz] [Yİ-5] Evde ödevlerimizi yaparız [Yİ-6] Akşam annem ve babam işten gelir [Yİ-7] Birlikte akşam yemeği [yeriz] [Yİ-8] Babam annemle haberleri [izler] [Yİ-9] Sonra sıra kitap saatine [gelir] [Yİ-12] Biz [her akşam] ailece kitap [okuruz] [Yİ-13] Sonra herkes kitabı hakkında [konuşur], kitapla ilgili düşüncelerini anlatır [Yİ-15] Hepimiz birbirimizi [dikkatlice] dinleriz [Yİ-17] Bizim evimizi geceleri [yalnızca] lambalar değil kitaplar da [aydınlatır] cümleleri günlük rutinleri işaret eder. Öznenin veya öznelerin, aksi belirtilmedikçe veya öyle bir durumla karşılaşılmadıkça buna devam edeceği öngörülür. Özne, Yİ-1’de, bir nedenden ve bir zaman önce erken kalkmaya başlamıştır ve erken kalkma işini bırakmadığı için uzun bir vakit aralığında (her sabah) eylemin tekrar durumu gerçekleşir. Yİ-3’te, bağlamdan elde edilen “her sabah” bilgisi, bunu rutin eylem sınıfına eklemeyi kolaylaştırır. Buradaki fiil, fiziksel olarak harekete geçmeyi kasteder. Örneğin, varsayımsal *Kardeşim ve ben üçüncü sınıfa gideriz* cümlesi, aynı anlamı vermediği gibi genel durumu ifade edemez. Gerçek dışı bir bağlamda, “Biz hep/bazen/ara sıra üçüncü sınıfa gideriz, yıl bitse bile gideriz” gibi bir anlama yaklaşılır. Yüklem bu varsayımsal örnekte *gidiyoruz* olmak durumundadır. Yİ-4’te, genelleyci durum devam eder. Öğlen, derslerin bitişi ve eve dönüş vaktidir. Yİ-6 ve bu cümleden hareketle Yİ-7, Yİ-8 ve Yİ-9 da akşam vaktinde gerçekleşen rutinleri aktarır. Yİ-12 ve sonrası da günün aynı bölümünde geçer. Günlük rutinin aktarıldığı bu kısımda her gün, günün belirli saatlerinde gerçekleşen eylemler yer alır ancak burada kesintililik de bulunur. Bu açıdan Yİ-17, cümledeki zaman belirteci nedeniyle daha belirgindir. Verilen bilgiye göre geceleri, lambalar evi aydınlatır ancak gün içinde aydınlatmaz; bununla birlikte devam eden gecelerde de aydınlatma öngörülür.*

Sıklık ifade eden zarflar ise eylemlerin kesintililiğini iki ayrı boyutta düşündürebilir. Örneğin, [Yİ-2] *Genellikle ailemle birlikte [güzelce] kahvaltı ederiz* cümlesinde, güzelce kahvaltı etme alışkanlığının sekteye uğradığı vakitlerin olduğuna işaret edilir. Durumun ikinci boyutu ise [Yİ-13] *Tam bir saat kimse gürültü [yapmaz], herkes [sessizce] kitabını okur* cümlesinden çıkarılabilir. İlk durum, herkesin ortak ve rutin kitap okuma saatinde sessiz oluşudur. İkinci durum ise bir saat süresince gürültü yapılmadığı bilgisinin, diğer 23 saat süresince gürültü yapma serbestisini sağlayıp sağlamamasıdır. Elbette burada kastedilen, bir saatlik sürenin sonunda ailenin eline siren ve trompet alması değildir. Cümledeki (bir saat) gürültü yapmaz = sessiz durur bilgisinin sunumu açısından da -belki de olması imkânsıza yakın- çıkarımların idaresi ve ulaşma noktaları dikkat gerektirir.

Burada zaman belirteçleri de rol oynar çünkü aynı durum için Yİ-5 çok olanak vermez. Bir varsayımsal örnek grubu, durumu aktarmada yardımcı olabilir:

- *O, sabahları kahve içer.* (Bir sabah rutininin bahsedilir. Muhtemelen her sabah kahve içer.)

- *O, akşamları çay içmez.* (Demek ki sabah ve öğlen vakitlerinde içer, akşamları ise tercih etmez.)

Burada olumsuzluk, bir eylemin gerçekleştirilmemesi; diğer yönde bir eylemin gerçekleştirildiğini garanti etmez. Benzer biçimde yukarıdaki örneklerde de sınırlara dikkati çekmek, sunumun başarısına katkı sağlayabilir. Bu açıdan süreklilik ve kesintililik Yİ-10'da daha belirgindir. Örneğin ilk yarısı, *Babam bize [her zaman] güzel kitaplar [alır]*, durmaksızın kitap satın alma işine işaret etmez. Baba, belki rastgele ve(ya) düzensiz sıklıkla kitapçıya uğrar ve kitap satın alır. Ancak geçmişten bugüne kitap alma işi süregelir.

YH, yapıya dair ilk örnek sunumunda Eskimolar (YH-1-YH-7), Bedeviler (YH-8-YH-10), Afrikalılar (YH-11-YH-13) ve Tibetliler (YH-14-YH-18) hakkında genel bilgiler veren bir dinleme etkinliği sunar. Metinlerde, bilgi verme işi genel şimdiki zaman gibi gözüксе de -Xr temeli, anlatım tabanı kullanımı olarak değerlendirilebilir. Bu kullanımda, metinlerde verilen bağlamla birlikte sınırlararasılıktan bahsedilebilir. Öte yandan metinler, bir belgesel sunumu hissi verir. Bu kapsamda Yİ (Yunus Emre Enstitüsü, 2015b), -Xr ekinin anlatım tabanı olarak kullanıldığı farklı örnekler sunar:

[Yİ-2.1] *Yıl 1943. Kütüphaneci genç Mustafa'nın tayini Ürgüp Tahsin Ağa Kütüphanesine çıkar. Mustafa kütüphanede heyecanla işe başlar* (s. 51).

[Yİ-2.2] *Türkan Şoray ve Kadir İnanır, Türk sinemasının iki büyük sanatçısıdır. İkisi de hayatları boyunca onlarca filmde oynar. Bazı filmlerde yolları kesişir ve aynı filmde rol alırlar* (s. 56).

[Yİ-2.3] *Filmi, usta yönetmen Osman Seden yönetir* (s. 56).

Yİ'nin ikinci grup örneklerinde, -Xr anlatım tabanı olarak kullanılmıştır. Burada ekin anlatım tabanı olarak kullanılması nedeniyle beklendik geniş zaman yönünde zamansallığından veya sınırlararasılığından söz edilemez. Çünkü gerçekleşmiş biricik bir olayın aktarımı söz konusudur. Ekin gösterimi uğrunda, geçmişte yaşanmış olayların

öyküleme tarzı olarak bu yola başvurulmuştur. Yİ-2.1’de, Kütüphaneci genç Mustafa’nın 1943’te tayini çıkmıştır ancak filin gösterdiği dönüşüm de göz önüne alındığında artık yeniden Ürgüp Tahsin Ağa Kütüphanesine bir tayin beklenemez. Bağlam, bariz biçimde geçmişte yaşanan bir olayın belirli bir stilde öykülemesidir.

Yİ-2.2’de oyuncular Türkan Şoray ve Kadir İnanır, birçok filmde oynamıştır. Cümlelerde, geçmişten bugüne kadar gerçekleşmiş olayların bitişinin gerçekleştiği sezilir. Oyuncuların daha fazla filmde oynama potansiyeli bulunmakla beraber, örnekte kastedilen geçmişte çekilen filmlerdir. Sondaki cümlede, oyuncuların yollarının kesişmesi ise yine geçmişe dönük bir bilgi niteliğindedir. Geçmiş kastetmeyen benzer tipte kullanımlar şu varsayımsal örneklerde gösterilmeye çalışılacaktır:

- *Bazı günler yolları kesişir, eve beraber dönerler.* (Kesintililik de barındıran genel şimdiki zaman)

- *Yolumuz kesişir, aynı samimiyetle sohbet ederiz.* (Geleceğe dair öngörü, olasılık)

Yİ-2.3’te ise geçmişte çekilmiş belirli bir filmin yönetmenliğini kimin yaptığı bilgisi verilir. Burada -Xr, “her nerede bir film varsa usta yönetmen Osman Seden’in yöneteceğini” ifade etmez.

Tablo 11’deki örneklerde, genel şimdiki zaman kullanımıyla aktarılan eylemlerin bilinmeyen ve bilinmesi de şart olmayan bir noktada başladığı görülmektedir. Günlük dilde çok da garipsenmeyecek biçimde, ilgili cümlelerde -Xr ve -(X)yor kullanımları gerçekleşebilir ve sınırlararası görünüş sürer. Ancak tekil cümlelerde benzerlik yakalansa da bağlam çerçevesinde aynılıktan söz etmek güçtür.

4.2.5. -AcAk Eki

Gelecek zaman eki olarak adlandırılan -AcAk, çekimlendiği filin, içinde bulunulan andan sonra gerçekleşeceğini ifade eder. Temelde, [K / O = B] formülasyonunun gösterimi oluşur. Bu ekin özelliklerine yönelik; filin gelecekte bir vakitte “mutlaka” gerçekleşeceği (Korkmaz, 2009, s. 623) ve “asıl gelecek zaman” şeklinde tanımlanan gerçek gelecek zamanda olasılık değil, kesinlik bulunduğu (Ergin, 2009, s. 302) ifade edilmiştir. Ekin mutlak bir kesinlik barındırdığına dair muhtemel cümle *Her canlı ölümü tadacak(tır)* gibi fiziki ve biyolojik bir kesinliğe dayanan ifade olmalıdır. *Yarın yağmur yağacak* şeklindeki

cümle ise hava durumundan elde edilen verilerin çıkarımlar yoluyla yorumlanmasıyla meydana gelir. Gökyüzündeki bulut yoğunluğu ve(ya) rüzgâr, bu konuda çıkarımlar sağlayabilirse de tümünden kesinlik sağlaması güçtür. Buna yönelik olarak Dahl, gitme işinin gerçekleşeceğine gerçekten inanmadığı sürece *O gidecek [He will go]* gibi bir cümle kullanılamayacağını, bunun yerine *O gitmeyi niyetliyor [He intends to go]* ifadesinin kullanılabileceğini çünkü ifadenin aynı çıkarımı taşımayacağını (1985, s. 106) söyler. Bu tip bir kullanımı da planlama (örneğin gidişi planlama, bilet satın alma, evden çıkış saatini belirleme) yönüyle değerlendirmek gerekir.

Çalışmalarda farklı zamanları işaret ettiğine yönelik “zaman kaymaları”nın bahsi geçse de gelecek zaman; istek/niyet, tahmin, planlama, sorumluluk (Dahl, 1985, 103; 2000; 309-310) gibi işlevleriyle açıklanır. Zaman düzleminde “gerçekleşmiş” bir eylem olmayışı, bunun istek veya planla bağlantısını güçlendirir. Örneğin *Otobüs 9.00’da hareket edecek* gibi bir cümle, katı bir plan gösterse dahi kesinliği garanti altında değildir. Comrie buna yönelik; dâhil olan etkenler tarafından meydana gelmesi engellenebilecek gelecekteki bir durum için şimdinin hâlihazırda bulunan tohumlarının (1976, s. 65) olay gerçekleşene veya gerçekleşmeyene kadar mutlaka yanlış olmayacağını belirtir. Şöyle ki *Bardak tezgâhın kenarında duruyor, düşecek* gibi bir durumda, bardağın düşüp kırılma riski, mevcut pozisyonundan ve çevredeki olası hareketten çıkarım veya tahmin yoluyla ifade edilebilir ancak bardağın güvenli bir yere alınması hâlinde düşüp kırılma da gerçekleşmez. Türkçede ekin emir (Aslan Demir, 2007) ve emir, sitem, olasılık (Üzüm, 2018) gibi diğer kiplik durumları da bulunmaktadır.

Comrie (1976, s. 64), gelecek zaman için öngörülü görünüş (prospective aspect)* tabirini kullanır. Türkçede ise Johanson, -AcAk ekli yapıları “prospective” sözcüğüyle (2021, s. 725) açıklar ancak gelecek zamanın Türkçede görünüş sistemine doğrudan katılmadığını belirtir (2016, s. 28). Burada Doğan ve Usta’nın (2015, s. 174-175) aktardığı terim tartışmasından hareketle ve sınır kavramına odaklanılması nedeniyle “sınır öncesi görünüş” tercih edilebilir.

* Uğurlu (2003, 129) da aynı kavram için “öngörülü bakış”ı tercih eder.

Tablo 12. Yİ ve YH Setlerinin -AcAk Sunumu (Yunus Emre Enstitüsü, 2015a, s. 89, 93; Ankara Üniversitesi TÖMER, 2013a, s. 80, 81, 83)

	YEE Yedi İklim (Yİ) (Görsel 13)	AÜ Yeni Hitit (YH) (Görsel 14, 15)
1.	Pazartesi: Saat 7.00'de kalkacağız. Saat 8.00'de kahvaltı edeceğiz ve metro ile okula gideceğiz.	Sunucu: Suzan Hanım, bu parayla neler yapacaksınız? Bir planınız var mı? Suzan Demir: Önce tatile çıkacağım. Güzel bir otelde uzun bir tatile çok ihtiyacım var.
2.	Salı: Saat 7.30'da kalkacağız. Kahvaltı edeceğiz. Metro ile okula gideceğiz. Öğleden sonra kütüphaneye gideceğiz.	Sunucu: Peki tatilden sonra? Suzan Demir: Şu anda nişanlıyım. Büyük bir ev alacağım ve evleneceğim.
3.	Çarşamba: Saat 7.00'de kalkacağız. Kahvaltı edeceğiz. Metro ile okula gideceğiz. Öğleden sonra tiyatro kulübüne gideceğiz.	Sunucu: O zaman şimdiden size mutluluklar dileyelim. Son bir soru: Bu ödülü nasıl kutlayacaksınız? Suzan Demir: En yakın zamanda evimden bir parti vereceğim. Ailemle ve arkadaşarımla bu ödülü kutlayacağım.
4.	Perşembe: Sabah 9.30'da kalkacağız. Kahvaltıdan sonra dışarı çıkacağız. Bugün dersler öğleden sonra başlıyor. Öğleye kadar alışverişe çıkacağız. Öğleden sonra okula gideceğiz.	Şemsiyeni yanına al. Birazdan yağmur yağacak.
5.	Cuma: Sabah 8.00'den akşam 17.00'ye kadar okulda olacağız. Okuldan sonra sinemaya gideceğiz.	Çok kilo aldım. Diyete [başlayacağım].

6.	Cumartesi ve Pazar (Hafta Sonu): Hafta sonu Bursa'dan dayım, yengem ve yeğenim Esra gelecek. Onlarla Ankara'yı gezeceğiz.	Ali ve ben tıp fakültesi dördüncü sınıftayız. İki yıl sonra [mezun olacağız].
7.	On milyarıncı insan dünyaya gelecek.	Uçak yükseldikten sonra adam paraşütle [atlayacak].
8.	Bazı ameliyatları robotlar yapacak.	Murat, arkadaşına telefon etti ve ona "Yarın İzmir'e [gidecek misiniz]?" diye sordu.
9.	Otoyollar bedava olacak.	Can ile Canan nişanlı. Meraklı arkadaşları onlara "Siz ne zaman [evleneceksiniz]? diye soruyor.
10.	Dünyada obez sayısı hızla artacak.	Arkadaşlar, yarın saat kaçta [buluşacağız]?
11.		Yeni bir ev aldık, gelecek hafta sonu oraya taşınacağız.
12.		Selin iki ay sonra evleniyor.

C. BİR HAFTALIK PLANIMIZ

1. Okuyalım, cevaplayalım.
Haftalık Planımız

08 Ocak

Benim adım Derya. Bu da ev arkadaşım Deniz. Biz Yıldız Apartmanı'nda oturuyoruz. Deniz ve ben aynı üniversiteye gidiyoruz. İkimiz de Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümünde okuyoruz. Biz her hafta sonu bir haftalık plan yapıyoruz. İşte bu haftaki planımız:

Pazartesi: Saat 7.00'de kalkacağız. Saat 8.00'de kahvaltı edeceğiz ve metro ile okula gideceğiz.

Salı: Saat 7.30'da kalkacağız. Kahvaltı edeceğiz. Metro ile okula gideceğiz. Öğleden sonra kütüphaneye gideceğiz.

Çarşamba: Saat 7.00'de kalkacağız. Kahvaltı edeceğiz. Metro ile okula gideceğiz. Öğleden sonra tiyatro kulübüne gideceğiz.

Perşembe: Sabah 9.30'da kalkacağız. Kahvaltıdan sonra dışarı çıkacağız. Bugün dersler öğleden sonra başlıyor. Öğleye kadar alışverişe çıkacağız. Öğleden sonra okula gideceğiz.

Cuma: Sabah 8.00'den akşam 17.00'ye kadar okulda olacağız. Okuldan sonra sinemaya gideceğiz.

Cumartesi ve Pazar (Hafta Sonu): Hafta sonu Bursa'dan dayım, yengem ve yeğenim Esra gelecek. Onlarla Ankara'yı gezeceğiz.

Görsel 13. YEE-Yİ Setinin -AcAk Sunumu (Yunus Emre Enstitüsü, 2015a, s. 89)

1 Okuyalım, işaretleyelim

Büyük Ödül

Sunucu : Tebrikler Suzan Hanım! Yarışmamızın büyük para ödülünü kazandınız! Neler hissediyorsunuz?

Suzan Demir: Çok mutluyum, herkese çok teşekkür ederim.

Sunucu : Suzan Hanım, bu parayla neler yapacaksınız? Bir planınız var mı?

Suzan Demir: Önce tatile çıkacağım. Güzel bir atelde uzun bir tatile çok ihtiyacım var.

Sunucu : Peki tatilden sonra?

Suzan Demir: Şu anda nişanlıyım. Büyük bir ev alacağım ve evleneceğim.

Sunucu : O zaman şimdiden size mutluluklar dileyelim. Son bir soru: Bu ödülü nasıl kutlayacaksınız?

Suzan Demir: En yakın zamanda evimde bir parti vereceğim. Ailemle ve arkadaşlarımla bu ödülü kutlayacağım.

Sunucu : Biz de sizi tekrar tebrik ediyor ve kısa bir reklam arası veriyoruz.

Suzan Demir: Sağolun.

1. Sizce bu diyalog nerede geçiyor?

televizyon stüdyosunda evde atelde partide

2. Diyalogda aşağıdakilerden hangisi geçmektedir?

yarışmacının planları yarışmanın türü ödül miktarı sunucunun duyguları

80

Görsel 14. AÜ-YH -AcAk Sunumu (Ankara Üniversitesi TÖMER, 2013a, s. 80)

2 Tamamlayalım

yağmak • gitmek • taşınmak • buluşmak
mezun olmak • başlamak • evlenmek • atlamak

1. Şemsiyeni yanına al. Birazdan yağmur yağacak.

2. Çok kilo aldım. Diyete _____.

3. Ali ve ben tıp fakültesi dördüncü sınıftayız. İki yıl sonra _____.

4. Uçak yükseldikten sonra adam paraşütle _____.

5. Murat, arkadaşına telefon etti ve ona "Yann İzmirle _____?" diye sordu.

6. Can ile Canan nişanlı. Meraklı arkadaşları onlara "Siz ne zaman _____?" diye soruyor.

7. Arkadaşlar, yann saat kaçta _____?

8. Yeni bir ev aldık, gelecek hafta sonu araya _____.

Görsel 15. AÜ-YH -AcAk Sunumu-2 (Ankara Üniversitesi TÖMER, 2013a, s. 81)

Yİ ve YH setleri, -AcAk ekini plan odaklı bir tarzda sunmuştur. Setlerden Yİ, Yİ-1-Yİ-6 örnekleriyle bir haftalık plan (bk. Görsel 13) kurgulayarak iki üniversite öğrencisinin günler içerisinde yapacaklarını anlatır. Kişilerin planlarına göre eylemlerini gerçekleştirme olasılıkları güçlü görünmekle birlikte elbette mutlak bir kesinlikten söz edilmesi zordur. Ancak öznenin, planlarını gerçekleştirmeye dair güçlü niyetinin olduğu söylenebilir. Örneğin [Yİ-1] *Pazartesi: Saat 7.00'de kalkacağız. Saat 8.00'de kahvaltı edeceğiz ve metro ile okula gideceğiz* örnek grubunda, hangi saatte hangi eylemin gerçekleşeceğine dair planlama göze çarpar. Bu kapsamda, eylemlerin başlangıç sınırına ulaşılmamıştır. Dolayısıyla sınır öncesi görünüş perspektifinde bulunduğu ifade edilebilir. Anlatı içerisinde farklılık barındıran bir örnek de bulunmaktadır. [Yİ-4] *Perşembe: Sabah 9.30'da kalkacağız. Kahvaltıdan sonra dışarı çıkacağız. Bugün dersler öğleden sonra başlıyor. Öğleye kadar alışverişe çıkacağız. Öğleden sonra okula gideceğiz* örnek grubunda, Yİ-1'de olduğu gibi saat belirtilerek veya zaman açısından bir eylem sonrası tayin edilerek gerçekleştirilmesi planlanan ya da niyetlenen eylemler sıralanmıştır. Bu örnek grubunda farklı olarak *Bugün dersler öğleden sonra başlıyor* cümlesi bulunmaktadır. Haftalık düzen içerisinde perşembe gününe ayrılan planda, öznenin *bugün* bahsi makul görünür. Ancak cümlenin tümüne bakıldığında *başlıyor* ile ifade edilen dersler, *başlayacak* ve *başlar* arasında bir durumdadır. Kastedilen, muhtemelen dönem başında belirlenen ders programında perşembe sabahları ders olmayışdır ve buna göre her hafta aynı durum yinelenir. Bu kapsamda bakıldığında sınırlararası perspektif meydana gelir. Yüklem, *başlar* olarak tercih edilseydi anlatının “doğal” kurgusu açısından aynı izlenim oluşmayabilirdi. Yerine *başlayacak* seçilseydi de sınır öncesi görünüş olmasının yanı sıra “bu perşembe”ye özgü bir durum olduğu ihtimali düşünülebilirdi.

Yİ, Yİ-7'den Yİ-10'a kadar olan örnekleriyle bir gelecek projeksiyonu sunar. [Yİ-7] *On milyarını insan dünyaya gelecek* cümlesi, an itibarıyla asla kesinlik garanti edemez ancak insan nüfusunun resmî olarak 2011'de 7 milyara, 2022'de 8 milyara ulaşması (Zorlu, 2022), bir çıkarım sağlanmasına dayanak olur. Benzer şekilde [Yİ-8] *Bazı ameliyatları robotlar yapacak* ve [Yİ-10] *Dünyada obez sayısı hızla artacak* cümleleri de mevcut bazı veriler ile bilgilere dayanarak oluşan tahminlerdir. Kesinlik barındırmamakla birlikte güçlü olasılıklardır. [Yİ-9] *Otoyollar bedava olacak* cümlesi ise -duyurusu yapılmış bir sözleşme veya plan bulunmuyorsa- bir beklenti olmalıdır. Bu örneklerde

genel itibarıyla öngörü ve çıkarım sezilmektedir. Ek olarak buradaki cümlelerde de sınıra gelinmemiştir.

YH, örnek grubunu bir yarışmada para ödülü kazanan yarışmacı ile sunucu arasında geçen diyalog üzerinden, bir anlama-yorumlama etkinliğiyle kurgulamıştır:

[YH-1] *Sunucu: Suzan Hanım, bu parayla neler yapacaksınız? Bir planınız var mı?*

Suzan Demir: Önce tatile çıkacağım. Güzel bir otelde uzun bir tatile çok ihtiyacım var.

Diyalog, -AcAk eki için öngörülen hedef işlev olduğu düşünülen planlılık bilgisini, bağlam içerisinde net olarak gösterebilen bir soru-cevap ile başlar. Suzan Demir, tatil planından bahseder. Benzer yapılar, ardınca gelen yanıtlarda da sezilir.

[YH-2] *Sunucu: Peki tatilden sonra?*

Suzan Demir: Şu anda nişanlıyım. Büyük bir ev alacağım ve evleneceğim.

[YH-3] *Sunucu: O zaman şimdiden size mutluluklar dileyelim. Son bir soru: Bu ödülü nasıl kutlayacaksınız?*

Suzan Demir: En yakın zamanda evimden bir parti vereceğim. Ailemle ve arkadaşarımla bu ödülü kutlayacağım.

Konuşmadaki yarışmacı Suzan Demir, önce evlenme, sonrasında kutlama planlarını anlatır. Bu örnek grubu, -AcAk ile tamamen geleceğe yönelik niyetlere ve planlara gönderme yapar. Bu açıdan sınır öncesindedir.

YH, bir mekanik alıştırma ile -AcAk eklenmesi gereken eksik cümleler sunmuştur (bk. Görsel 15). [YH-4] *Şemsiyeni yanına al. Birazdan yağmur yağacak* örneği bir tahmin içermektedir. Muhtemelen havanın kapalı olduğu bir durumdan çıkarım yapan konuşur, bu tip bir ifade kullanır. Yağmur yağışı henüz gerçekleşmediğinden (veya gerçekleşmeye başlamadığından) sınıra ulaşılmamıştır.

Etkinlikte, ekin verdiği plan bilgisi üzerinde de durulmuştur. Bu gruptaki [YH-5] *Çok kilo aldım. Diyete [başlayacağım]* [YH-6] *Ali ve ben tıp fakültesi dördüncü sınıftayız. İki yıl sonra [mezun olacağız]* [YH-7] *Uçak yükseldikten sonra adam paraşütle [atlayacak]* ve [YH-11] *Yeni bir ev aldık, gelecek hafta sonu oraya taşınacağız* örnekleri plan bildiren ifadelerden oluşmaktadır. Benzer örüntüye sahip şekilde, edinilmiş bir bilgi sonrasında gerçekleşmesi planlanan eylemler için -AcAk kullanımları görülmektedir. Örneklerden

[YH-10] *Arkadaşlar, yarın saat kaçta [buluşacağız]?* ise buluşma planına yönelik bir soru sorar. Burada, buluşma planı mevcutken saatine yönelik bilgi eksikliği soru zarfıyla sorulur.

Örneklerden [YH-8] *Murat, arkadaşına telefon etti ve ona “Yarın İzmir’e [gidecek misiniz]?” diye sordu* dikkat çekicidir. Burada iç içe birleşik cümle kalıbıyla doğrudan alıntı yapılan geleceğe yönelik bir soru cümlesi ile -DX ile yüklemleştirilen çerçeve iki cümle yer alır. Bağlamda, geleceğe yönelik bir plana dair netlik görülmez, yalnızca bağlam dolayısıyla gerçekleşme olasılığı varsayılır. Örnekte, -DX temelli anlatı çerçevesinde “söylem içinde söylem” inşa edilmiştir. Dolayısıyla telefon etme ve sorma eylemlerinin gerçekleştiği, artık geçmişte kaldığı düşünülmelidir ve bu eylemlerin bitiş sınırı aşılmıştır. Buna göre terminal görünüşten bahsedilmelidir. Örnekteki iç cümlede *Murat, Yarın İzmir’e [gidecek misiniz]?* sorusunu yönelterek konuşma noktasına göre gelecekte (yarın) İzmir’e gidiş planını öğrenmeyi amaçlar. Burada bağlam dolayısıyla elde edilecek çıkarım, Murat’ın arkadaşlarının İzmir’e henüz gitmediğidir. YH-8’in cümle yapısına benzer bir örnek daha bulunur: [YH-9] *Can ile Canan nişanlı. Meraklı arkadaşları onlara “Siz ne zaman [evleneceksiniz]?” diye soruyor* örneği, YH-8’de olduğu gibi doğrudan ünitenin hedefi görünen gelecek zamana ilişkin değildir. Burada -(X)yor ekli yüklem ile sınırlararası görünüş perspektifi ortaya çıkmıştır. Çifte yönelen sorma eyleminin, daha önce başladığı ve henüz sonlanmadığı anlaşılmaktadır. Bir başka örnek ise -(X)yor kullanmakla birlikte plan ifade eder: [YH-12] *Selin iki ay sonra evleniyor.* Cümle, Johanson’un “programlı şimdiki zaman” (2016, s. 157) olarak adlandırdığı, geleceğe gönderme yapan bir cümledir. Bu cümlede de bir plan yer alırken -AcAk rahatlıkla tercih edilebilecek durumdadır.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Yukarıda, Türkçenin basit zaman ekleri olarak adlandırılan eklerin yabancı dil olarak Türkçe öğretimi setlerinde nasıl sunulduğu hedef üniteler çerçevesinde incelenmiştir. Söz konusu ekler için tayin edildiği zaman alanının yanı sıra farklı zamansal belirlemelere de yol açan kullanımlar tespit edilmiştir.

Şimdiki zaman için *-(X)yor* eki ile verilen örneklerin birçoğu, hedef dilbilgisi yapısından beklenen şekilde aktüellik gösterir. Bunlar arasında doğrudan bir resim veya film gibi anlatıyı canlandırabilecek örnekler yer almaktadır. Ancak bunun dışında farklı okumalara imkân tanıyan cümleler de bulunmaktadır. İlgili bölümde aktarıldığı üzere, setlerin kendi iç yönelimine göre şimdiki zaman olarak tanıtılan *-(X)yor*; gelecek zaman, geniş zaman (veya genel şimdiki zaman) ve hatta geçmiş zaman için de kullanılmıştır. Ekin bu türden, geniş kapasitesi mevcuttur. Cümlelerde gerçekleşen fiillerin tekrar veya niceliksel dönüştürme içermesi olasıdır ve bu durum da sınırlararası görünüş perspektifinden uzaklaştırmaz (Johanson, 2016, s. 169, 175). Fakat yabancı dil olarak Türkçe öğretimi açısından bakıldığında hedef dilbilgisi işlevi ile örnek uyumu isabetliliği tartışmaya açılacak hâle gelir. Bir Türkçe öğrencisi için öğrendiği ilk zaman yapısının kullanım alanının bu denli geniş olması ve bu alanların örtük biçimde sunulması, zorlayıcı bir etken olacaktır. Öğrenci, zorlayıcılığı yerine bu ek ile her zamanı ifade etme gücü bulunması ve buna dayanarak *-(X)yor* ekini bir dilbilgisel maymuncuk olarak görmesi düşüncesine kapılırsa da ilerleyen öğrenimlerine ket vuracağı değerlendirilmektedir. Ekin elbette söz konusu genişlikte kullanım alanı bulunur ancak burada önem arz eden, çoklu işlevlerin aynı ünite kapsamındaki sıralı sayfalarda, görünürde ayırım yapılmaksızın bir arada ve bu özelliklerin “şimdi”ye atfedilerek sunulmasıdır. Görünüş perspektifleri açısından ele alındığında ise *-(X)yor*, temelde sınırlararasılık gösterir. Örneklerde yer verilen işlevler açısından iki sınırlararası görünüşten söz etmek mümkündür. İlki, aktüel zamanı ele alan, hâlihazırda devam eden ve bu devamlılığın özünde, konuşurda veya okurda karşılığı bulunan sınırlararasılıktır. Bunun için *Öğrenciler kitaplarını okuyor* gibi bir cümle, aktif, işleyen bir hareketin gözde canlanmasını sağlar. Diğer sınırlararasılık ise *Öğrenciler yurttan kalıyor* gibi bir cümleyle anlaşılabilir. Ekin cümlede kattığı anlam itibarıyla öğrenciler, durmaksızın ve tam olarak şu anda yurttan kalmak zorunda değildir. Ancak bir yerde ve zamanda, yurttan kalma eylemi başlamış; kesintili, dönemsel veya düzensiz

tekrarlarla devam ediyor olabilir. Bu durum, Türkçe öğrencileri nezdinde iki adet “şimdi” oluşturmamalıdır. Ayrıca ekin, geçmişî ifade eden anlatım tabanı olarak kullanımının da bir öyküleme tarzı şeklinde gerçekleştiği, şimdiki zamandan ayrılması gerektiği belirgin bir durumdur.

Setlerde ilk sunulan geçmiş zaman eki olan belirli geçmiş zaman eki *-DX*, belirli bir tarzda ve anlayışla aktarılmıştır. Buna göre ne zaman gerçekleştiği bilinen tarihî olaylar ile zaman belirteçlerinin yer aldığı ve görece yakın zamanlara gönderme yapan kişisel olaylar örneklendirmede kullanılmıştır. Örneklerin birçoğu da terminal perspektiftedir. Ekin vermesi hedeflenen bilgi açısından, geçmişte olan gelişmelere ikna edicilik yönünde tarihî olayların verilmesi, elbette anlaşılır ve makul görünmektedir. İlk sunumda YH'nin doğrudan tarihî olaylara yönelmesi, öğrencilerin genel dünya bilgisini de sınamaktadır. Bu bağlamda iki tür örnek grubu için öncelik-sonralık konusu tercihe bağlıdır. Ancak bu geçmişte olma sezgisinin daha güçlü verilebilmesi için *Türkiye Cumhuriyeti, 29 Ekim 1923'te kuruldu* gibi tarih bilgisinin tam olduğu örneklerin de sunulması yararlı görülmektedir. Günlük yaşamdan görünen, kişisel olayların aktarımına dayanan ifadelerde de belirteçlerin kattığı anlam ve fiiller konusunda dikkat edilmesi gerekir.

Şekilde; “saat birde” anlık konumlandırıcı, “dün” anlık olmayan zaman belirteci, |çizgisi kritik sınırları, ----- çizgisi görünüş açısından önemsiz kısmı, — sürme göz önünde bulundurulmadan bir eylemi gösterir.

Şekil 2. Konumlandırıcı ve Görünüş Öbekleri İlişkisi (Johanson 2016, s. 201'den uyarlanarak oluşturulmuştur.)

Durumun somutlaştırılması için şu örnekler gösterilebilir:

- a) Saat birde kitabı bitirdim.
- b) Saat birde kitaba başladım.
- c) Saat birde kütüphanede oturdum.
- d) Dün parkta yürüdüm.
- e) Dün arkadaşım ile sohbet ettik.

Yukarıdaki örneklerin benzerleri, setler tarafından da sunulmuştur.

- a) [Yİ-7] Saat sekiz buçukta işe gitti.
- b) [Yİ-12] Saat 23.00'te yatağa yattı ve uyudu.
- c) [YH-2.8] [Bugüne kadar] böyle bir insanla tanışmadım.
- d) [Yİ-17] Babaannem sabah parkta yürüdü.
- e) [YH-2.7] [Önceki gün] arabamı tamir ettim.

Şekil 2'de bulunan farklı kombinasyonlara uyumlu filler ile kurulan cümleler, iki kitapta da sunulmuştur. Öğrenciler açısından bu ayrımlara ilişkin detaylar hayati değildir. Ancak bu tip örneklerin sunulmasının, çekimlenmiş fillerin kastettiği zamanın veya sürecin anlaşılmasında yararlı olabileceği düşünülmektedir.

Yİ, *-mXş* sunumunun ilk safhasında bir kişi (ressam) hakkında konuşulan bir diyalog sunmuştur (Tablo 8, Yİ-1-Yİ-8). Bu örnek grubu, hakkında birtakım bilgilerin öğrenildiği ve aktarıldığı, içinde bulunan durumlardan çıkarımlar yapıldığı bilgilerini vermesi açısından isabetli görülmektedir. Aynı zamanda sınır sonrası görünüşü de sağlayan cümleler bulunmaktadır. Yİ'nin ikinci örnek grubunda (Tablo 8, Yİ-9-Yİ-14) ise *-DX* ekli biyografik metinlerin *-mXş* ile değiştirimini hedef alan etkinlik sunulmuştur. Bu grupta geçen cümleler; Türkçede kullanılabilir, günlük iletişimde duyulabilir, bir dil konuşurunun hedef yapıyla kurmasının suni görülmeyeceği cümlelerdir. Ancak etkinlik özelinde rekabet potansiyeli olan iki yapının aynı yerde ve anlam değişikliği yarattığına dair herhangi bir izlenim oluşturmaksızın sunumu, öğrencide bu iki ekin eş algılanması olasılığını doğurmaktadır. Öğrencinin, iki yapının aynı anlama gelecek şekilde kullanılması nedeniyle hangi farklılık dolayısıyla anlam ayırıcılığını idrak edeceği şüphelidir. Bu bağlamda söz konusu örneklere bir şekilde dolaylılık atfetmek, oldukça zorlama olacaktır. Zira *-mXş* ekinin yansıtması beklenen dolaylılık ve sonradan öğrenme nüanslarının görülme olasılığı neredeyse yok gibidir. Ek olarak belirli tarihte gerçekleştiği bilinen olaylar üzerinden ele alınacak olunursa dolaylılık konusuna yönelik bir hassasiyet geliştirilmesi de gerekir. YH, *-DX* için tarihî olaylara yıl odaklı biçimde yer

verirken Yİ yine yıl odaklı $-DX$ eki bulunan örnekler verip $-mXş$ 'a yönelir. Öğrencinin, öğrenme aşamasının başlarında olduğu durumda, yıl bilgisi verilen olayları hangi geçmiş zaman ekiyle aktarması gerektiği bilgisi; öğreticinin bilgisi, dikkati ve inisiyatifi ölçüsünde gelişecektir. Ek konusunda dikkate değer bir husus ekin kanıtsallık değeridir. Johanson, birçok sınır sonrası kanıtsal ve kanıtsal olmayan anlamlar arasında gidip geldiğini, bununla birlikte sınır sonrası eklerinin sağlam kanıtsallık işaretleyicileri olduğunu söyler (2021, s. 651) ve genellikle “belli ki”, “açıkça”, “aktarıldığına göre”, “görüldüğü üzere” ile çevirisi yapılabilecek ifadeleri ortaya çıkardığını belirtir (2021, s. 566). Görülen, duyulan, öğrenilen, fark edilen durumların oluşturduğu kanıtsallık konusunda Willet (1988, s. 57) bir şema oluşturmuştur. Buna göre kanıt türleri, doğrudan (onaylanmış > görsel, işitsel, diğer duyular) ve dolaylı (aktarılmış > ikinci el [duyulan], üçüncü el [duyulan] ve halk bilimsel; çıkarımsal > sonuçlar, gerekçelendirme) olarak ayrılır. Ekin anlam açısından sağladığı bu boyutu ve setlerde bulunan örnekler göz önünde bulundurulduğunda farklı kanıt türlerine dayanan cümlelere yer verilmiştir. Yİ-1-Yİ-8 örnek grubu, aktarılan bilgiler ile Yİ-5'te konuşurun belirgin bir şekilde fark ettiği üzere görsel kanıtı temsil sağlar. Bu tip kanıt çeşitlendirmesi ayrıca Tablo 10'da aktarılan YH örneklerinde yer alır.

Yİ, bir başka etkinlikte ve YH başlangıç etkinliklerinde $-mXş$ kullanımlarını masal ile sunmuştur. Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde metin seçimi konusunda masalların kullanılabilirliğini ifade eden çalışmalar (Uslu Üstten ve Haykır, 2019; Latif ve Açık; 2019; Atasoy, 2024) olsa da bu metinlerin kullanım biçimleri ve amaçları ile hangi düzeyde kullanılacağına dair uzlaşıya rastlanmamıştır. Bu kapsamda Atasoy (2019) B1 düzeyi için uyarlanmış metin kullanımını önerirken Latif ve Açık (2019, s. 344-345) edebî metinlerin B2 düzeyine daha uygun olduğuna işaret etmiştir. Metinlerde geçen olağanüstü özelliğe sahip kişi ve olaylar göz önüne alındığında öğrenciler açısından anlamlı olabilmesi için B1 erken bir düzey olarak değerlendirilmektedir. Ancak esas konu olan dilbilgisi işlevleri ve görünüş özellikleri kapsamında düşünülecek olursa $-mXş$ 'ın bir masal kipi hüviyetinde sunulması, öğrencilerin; gerçek yaşamda iletişim kurdukları kişilerin yapıyı kullandığı cümlelerden sağlayacağı gerçek dünya çıkarımlarını sekteye uğratma riski yaratır. Ek olarak “masal kipi” gibi bir yanlış genelleme olasılığını da meydana getirir. Bir kurgusal dünya olmaksızın $-mXş$ eki Türkçede etkin ve yaygın olarak kullanılmaktadır. Bunun ötesinde YH'nin henüz ilk sunumunda $-(X)yormXş$ ile geçmiş

kullanımından çıkıldığı görülmüştür. Birleşik yapıların kullanımının bu aşama yerine ertelenebilir olduğu düşünülmektedir.

Geniş zaman eki olarak adlandırılan *-Xr* ekinin sunumunda günlük rutinler ve bazı toplumlar veya topluluklar hakkında genel, kitabi bilgi verilmektedir. Kullanılan ifadeler sınırlararasılık göstermektedir. Günlük rutinlerin, örneklerde görüldüğü tarzda ifade edilişi, olağan dışı değildir. Bununla birlikte rutine sıkı sıkıya bağlı kalmak, yanlış anlamlar çıkarmaya da yol açabilir. Bu açıdan belirteçler çoğu zaman yol gösterici ise de tuzak anlamına da gelebilir. Bir belirtecin, işaret ettiği zamana yönelik, tam olarak neyi kastettiği açık olmalıdır. Ayrıca yukarıda belirtilen *okula git-* gibi durumlar için verilebilecek odaklılık derecesi düşük ve yüksek örnekler olası yanlış kullanımları engellemede yardımcı olacaktır. Eklerden *-(X)yor* ve *-Xr*'in ikisinin de kullanım alanının geniş olması, örneğin alışkanlıklar için sıradan biçimde kullanılması, tümden değiştirilebilirlik imkânı sağlamaz. Aksu-Koç, buna yönelik *-X(yor)* ile ifade edilen alışkanlık durumlarının *-(X)r* ile aktarılanlardan daha geçici olduğunu söyler (1998, s. 260-261). Zamanlar/ekler için aynı öğretim sırasının takip edildiği öğretim düzeninde, iki ekin karşı karşıya geldiği ve birbirinin yerine kullanılamayacağı durumların olduğu örneklerin birlikte verilmesi yarar sağlayacaktır. Geniş zaman kullanımını aynı zamanda anlatım tabanı olarak da işlev görmektedir. Bu tip kullanımlarda, geçmiş zamanda yaşanmış olayları aktaran metinler de bulunmaktadır. Bu durumda, geniş zamanın aktüellik içeren yapısı ile şimdiye herhangi bir yansıması olmayan olaylar üzerinden ikilem yaşanma olasılığı öngörülebilir.

Gelecek zamana yönelik ünitelerde *-AcAk* ekli örneklerin sunumları, hedef yapının işlevlerinden beklendiği şekilde planlama, çıkarım, öngörü içeren ifadeler üzerinden gerçekleşmiştir. Eylemin başlangıç sınırının öncesine odaklanan cümlelerde, olayların henüz gerçekleşmediği veya gerçekleşmeye başlamadığı aktarılmıştır. Bu bağlamda, kesinlikten bahsedilmesi güç olan durumlar ve örnekler yer alır. Olayların başlamadığı göz önüne alındığında sınır öncesi görünüş perspektifi görülür. Bunun yanı sıra ilgili ünitedeki yapı sunumları arasında gelecek zaman anlamı veren *-(X)yor* kullanımı da bulunur.

Türkçe öğretim setlerinin verdiği örneklerden ortaya çıkan durumda, öğretilmesi hedeflenen yapıların bulunduğu üniteler, aynı zamanda ilgili eklerin farklı zamanları

işaret ettiği bağlamlara da yer vermiştir. Kimi durumlarda -özellikle günlük iletişimde- birbirlerinden kullanım alanı bulan eklerin yarattığı nüansların, görmezden geldiği izlenimi de oluşturmuştur.

- a) Yarın ders çalışıyorum.
- b) Yarın ders çalışacağım.
- c) Yarın ders çalışırım.

şeklindeki örnekler, benzer anlamlar ifade ederken elbette ayrımları bulunur. Başlangıçta kesinlik üzerinden ayırım oluşturduğu göz önünde bulundurulursa *kesinden daha az kesine* doğru $b > a > c$ sıralaması izlenebilir. Öğrenci nezdinde zamanların tekil olarak öğretilmesinin yanında bu tip ek farklarının anlatılmasının yararlı olacağı değerlendirilmektedir. Ancak tüm bu farkların öğreticinin dikkati, inisiyatifi ve öğretme becerisine bağımlı kalması söz konusudur. Bir yandan da öğretim uygulamaları içerisinde karşılaşılan “sürprizler” olarak istisna bakış açısıyla değerlendirilmesi, bu tür farklılıkların bir istisna kalabalığı yaratabileceği fikrini doğurur.

Yabancı dil öğretiminde görünüşün boyutlarına yer vermek, öğrenciyi uzman konumunda varsaymak anlamına gelmez. Örneklerin spesifikleştirilmesi ile hedef yapılar ve işlevler arasında isabetli bağlamlar oluşturma yoluyla değiştirilebilirlik açısından keskin sınırlar ve silik sınırların anlaşılabilirliği artırılabilir. Görünüşü, yabancı dil öğretimi içerisinde değerlendiren çalışmalar da bulunmaktadır. Bu çalışmalardan biri, özellikle Japoncannın edinimi üzerine odaklanan “Görünüş Hipotezi”dir (Shirai, 2002; Salaberry ve Shirai, 2002). Bu hipotezin temelinde, Vendler’in (1957) fiil sınıflandırması yer alır. Vendler, fiilleri; *durum* (state), *etkinlik* (activity), *tamamlama* (süreç sonucu; accomplishment) ve *başarı* (anlık; achievement) fiilleri olmak üzere dört gruba ayırır (s. 146-147). Bu ayırmadan hareketle Shirai (2002), Japoncannın öğretimi başta olmak üzere ikinci/[yabancı] dil öğretimi amacıyla “görünüş hipotezi”nin (aspect hypothesis) gelişimine katkı sağlar. Shirai’nin (s. 44) sözlüksel görünüş odaklı baktığı hipotezinde dört temel bulunur:

- 1) Öğrenciler önce (bitmiş) geçmiş işaretleyicisini tamamlama ve başarı fiillerinde kullanır, sonrasında kullanımı etkinlik ve durum fiillerine genişletir.
- 2) Bitmişlik/bitmemişlik ayrımını düzenleyen dillerde; bitmemiş geçmiş, bitmiş geçmişten sonra ortaya çıkar ve bitmemiş geçmiş işaretlemesi durum fiilleriyle başlar, sonra etkinlik fiilleri, ardından tamamlama ve en sonunda başarı fiillerine genişler.
- 3) Aşamalılık görünüşü bulunan dillerde, aşamalılık işaretlemesi etkinliklerle başlar, sonrasında tamamlama ve başarı fiillerine genişler.

4) Aşamalılık işaretlemesi durum fiillerine yanlış şekilde aşırı genişleyemez.

Bu hipoteze odaklı çeşitli çalışmalar yapılmış ve denemeler yapmak mümkünse de bu çalışmanın dilbilgisel görünüşe odaklı oluşunun yanı sıra bu bakış açısının, bazı fiilleri öncelmesi ve bazılarını ise ertelemesi nedeniyle uygulama açısından isabetliliği tartışmaya açıktır. Bardovi-Harlig (2002, s. 151), bu hipoteze yönelik çalışmalar olsa da düzenli olmadığını söyler. Ayrıca çalışmaların bir kısmının, girdilerin karakteristik özelliklerini belirlemeyi hedefleyen sıklık çalışmaları olduğunu belirtir.

Öğrenci, kendi dilinde ayrımlarını bilmediği fiil sınıflandırmasının hedef dilde bir örneğiyle vereceği mücadelede zorlanacaktır. Hipotezin hedefi elbette bu fiil sınıflarını öğrenciye benimsetmek olmamalıdır ancak belirli sınıfları öncelme de bazı fiillerden feragat etmek anlamına gelecektir. Bu açıdan bakıldığında öncelenmesi gerekenin, fiillerin kullanım sıklığı olduğu düşünülmektedir. Bunun nedeni, öğrencinin çok kullanılan bir fiile, daha önce ve daha fazla gereksinim duyacak olmasıdır. Nitekim iletişim odağında düşünüldüğünde de sıklık önem arz etmektedir. Öğrenme ortamının hedef dilin konuşulduğu yerde olması durumunda bu gereksinim daha belirleyici olacaktır. Buna istinaden kullanım sıklığı çalışmaları yararlı görülmektedir. Aksan vd.nin (2017, s. 307-313) çalışması, bu açıdan işlevsel olarak değerlendirilmektedir. Bu kapsamda, fiillerin BAŞD veya BİTD olması gibi etkenler, öğrencinin birincil meselesi olmamalıdır. Bununla birlikte Aksan vd.nin 5.000 sözcüğü kapsayan çalışmasında 732 fiil bulunmaktadır. Yalnızca küçük bir kısmı örneklemek gerekirse en sık kullanılan 25 fiilin türüne göre net bir karakteristik bulunmamaktadır: “ol-, et-, yap-, al-, de-, gel-, ver-, gör-, çık-, bul-, git-, çalış-, iste-, geç-, bil-, anla-, kal-, söyle-, bak-, ye-, başla-, i-, yaşa-, gir-, kullan- (2017, s. 307).

Dilbilgisi öğretiminde bir ilke olarak ele alınan bir seferde tek işlev aktarımının, mevcut malzemenin birincil kaygısı olmadığı görülmektedir. İlgili yapılara yönelik verilen örneklerin, bu yapılara dair maksimum işlev ve kullanım alanı çerçevesinde sunulduğu değerlendirilmektedir. Bu bağlamda genel itibarıyla yanlış veya ilgisiz örnek bulunmadığı düşünülmektedir. Ek olarak aynı ünite ve(ya) metin içerisinde birden fazla işleve gereksinim duyulduğu da açıktır. Bu gözle bakıldığında çoklu işlevler anlatılırken materyal tasarımı açısından ilgili yapılarda bölümlenme yapılabilir. Öğrenciye, yoğun ve ayrıntılı bir teorik dilbilgisi açıklaması sunulmaksızın yapılandırılmış örneklendirme tarzı, hâlihazırda sunulan işlev ve görünüşlere yönelik birlikte görme ve karşılaştırma

olanağı verecektir. Mevcut durumda sunulan işlevlerin, öğretici inisiyatifi ve öğretme becerisine bağımlı kaldığı düşünülmektedir. Sınıf içi uygulamasında öğreticinin anlık performansına bağılı olarak öğretilen/öğretilmeyen bir bilgi, öğrencinin gelecek performansını etkileyecektir. Bu kapsamda, ekler için işlevlerin bir arada sunulduğu, görece yoğun ancak bütüncül bir tarz olarak “basamaklı işlev modeli” önerilmektedir. Öncelikle bunun dezavantajı, farklı yönere hızlı bir biçimde bakma gereği olarak değerlendirilebilecekse de hâlihazırda aynı etiketle ancak farklı işlevlerle sunulan yapıların ne olduğu veya ne olmadığına gösterimi, öğrenciler açısından berraklık sağlayabilir. Sağlaması beklenen temel yarar ise yanlış genellemelerden sakınma yoluyla iletişimde daha isabetli kullanımlara önayak olmasıdır. Ayrıca hem öğretici hem de öğrenci için bir kılavuz veya yol haritası olarak kullanılması öngörülebilmektedir. Buna göre sunum tarzı aşağıdaki biçimlerde modellenebilir.

Tablo 13. Basamaklı İşlev Modeli -(X)yor Sunumu

-(X)yor	
1	Adam, mutfakta yemek yiyor. Öğretmen, öğrenciler ile konuşuyor.
2	O, Ankara'nın Çankaya ilçesinde yaşıyor. Bu dergiyi şu kitapçada buluyorum.
3	Ayşe, hafta sonları bu parka geliyor. Çocuk, yaz tatillerinde dedesinin yanında kalıyor.
4	Pazartesi günü diyetle başlıyorum. Gelecek ay, Eskişehir'e gidiyoruz.

Tablo 13'te, -(X)yor ekinin setlerde de gösterilen dört farklı işlevi sunulmuştur. Burada, 1. basamak aktüel şimdiki zamanı gösterirken odaklılık derecesi yüksektir; 2. basamak ve 3. basamak genel şimdiki zaman niteliğinde değerlendirilebilecekken iki basamakta da odaklılık derecesi düşüktür. Bununla birlikte üç basamakta da sınırlararasılık görünüşü yansır. Ancak 2. basamak süreğenlik, 3. basamak kesintililik, bir yandan da alışkanlık veya dönemsel gerçekleşen eylem içerir. 4. basamak ise aktüellik içermemekle birlikte

programlı şimdiki zaman olarak adlandırılabilir planlılık ve gelecek zamana yönelik niyet veya istek göstermektedir. Bu basamakta sınır öncesi görünüşten bahsedilebilir zira ilgili eylemlerin başladığına dair bir belirti bulunmamaktadır.

Tablo 14. Basamaklı İşlev Modeli -DX Sunumu

-DX	
1	Sabah 6.00'da uyandım. Türkçe sınavından 15.00'te çıktım.
2	Atatürk, 1881 yılında Selanik'te doğdu. Tim Berners-Lee 1989 yılında interneti icat etti.
3	Dün akşam arkadaşıyla ders çalıştı. Kahvaltıda çay erken bitti, tekrar demledim.
4	Hastalıktan sonra spora başladım. Bugüne kadar Antalya'ya iki kez gittim.

Tablo 14'te, -DX eki için örnekler sunulmuştur. Eke yönelik anlatım açısından hem görülen hem de belirli unsurlar -tarihî açıdan kesin konumlandırıcılarla- sağlanmaya çalışılmıştır. Kullanılan eylemlerde başlangıç veya bitiş sınırları aşılmış, terminal görünüş sağlanmıştır. Buna dair koşulların sağlanması sırasında da farklı tipte fiiller ve belirteçler seçilmiştir. Fiiller, BAŞD ve BİTD tercih edilmiş ve özellikle 4. basamakta, geçmişteki bir noktadan bugüne gelen durum ile bugüne kadar gerçekleşen, bitiş sınırına ulaşan bir bağlam tercih edilmiştir. Belirleme noktaları seçilirken aşamalı olarak belirsizleşmeye yönelinmiştir. 1. basamakta spesifik olarak saat, 2. basamakta günümüzden uzak yıllar öncesi olmakla beraber tarihî nitelikteki olayların yılı, 3. basamakta yakın ancak daha geniş bir zaman aralığına gönderme yapan zamansal referans, 4. basamakta ise milat noktaları yer almaktadır.

Tablo 15. Basamaklı İşlev Modeli -mXş Sunumu

-mXş	
1	Şair, hayatı boyunca 156 şiir yazmış. Göbeklitepe'yi, 12.000 yıl önce kurmuşlar.
2	Annem ve babam, 1979 yılında evlenmiş. Meydandaki pastaneyi 1955'te açmışlar.
3	Bilgisayarımın şarj aletini yanımda getirmemişim. Sınavdan 100 almışım, tüm soruları bilmişim.
4	Mısır büfesinden geldim, film başlamış. Odada kimse yok, herkes çıkmış. Pencere açık kalmış ve oda soğumuş.

Tablo 15'te, -mXş eki bulunan ve sınır sonrasılık gösteren örnekler sunulmuştur. 1. basamakta, aslında belirli olan ancak konuşurun sonradan öğrendiği ve ifade ettiği bilgiler yer almaktadır. 2. basamak da aynı tarzda olmakla birlikte yıl bazlı tarih bilgisi eklenmiştir. Burada, belirlilik veya belirsizlik konusu öne çıkmaktan ziyade konuşurun, cümle(ler)de aktarılan bilgiye göre durumu ön plandadır. Konuşurun ebeveyni, geçmişte evlenmiştir ve çocuk bu bilgiyi daha sonra öğrenmiştir. Bu örnekte aktarılan bilgi, ikinci el kanıt dolayısıyla elde edilmiştir. Ekin yansıttığı durumlardan fark etme ise 3. basamakta konuşurun kendisine yönelik iken 4. basamakta kendisinden ilgisiz konulardadır.

Tablo 16. Basamaklı İşlev Modeli -Xr Sunumu

-Xr	
1	Su, 100 derecede kaynar. Dünya'nın Güneş'in etrafındaki turu 365 gün sürer.

2	Begüm, sütlü kahveyi çok sever. O, akşamları televizyonda belgesel kanallarını izler.
3	Güller genellikle bahar mevsiminde açar. Bu duraktan pazar günleri az otobüs geçer.
4	Galatasaray, bu hafta rakibine karşı kazanır. O, biraz sonra eve gelir.

Tablo 16’da, $-Xr$ eki ile kurulmuş cümleler sunulmuştur. 1. basamak, $-Xr$ ekinin genelgeçer bilgilerin ifade edilmişinde kullanımını göstermek için düzenlenmiştir. Bunun ardından 2. basamak kişilere özgü genel durumlar ve alışkanlık ifade ederken 3. basamakta buna dönemsel gelişimler ve durumlar eklenmiştir. 4. basamak ise bir genel durum veya geniş şimdiki zaman ifade etmez. Geleceğe yönelik öngörü, beklenti, tasarı niteliğinde ifadeleri kapsar. Bu basamakta “beklenti” önemlidir. Kullanımda gerçekleşme olasılığının daha yüksek görüldüğü seçenek üzerinden ifadeler yer alır. Tablonun ilk üç basamağında, $-Xr$ ’ın $-(X)yor$ ile ortaklaştığı sınırlararasılık görünüşü bulunur. Ancak ekler arası rekabetin düşük düzeyde tutulmaya çalışıldığı örnekler ile yapılar arası nüansa odaklanmak istenmiştir.

Tablo 17. Basamaklı İşlev Modeli -AcAk Sunumu

-AcAk	
1	Cumhurbaşkanı, saat 19.00’da konuşacak. Okullar eylül ayında başlayacak.
2	Yarı sabah bizim için kahve getireceğim. Hafta sonu yeni kitaplığı kuracaklar.
3	Onlarla yemekten sonra buluşacağız. Haberlerden sonra dizi başlayacak.
4	Telefonumun şarjı biraz sonra bitecek. Hava çok bulutlu, yağmur yağacak.

Tablo 17’de, gelecek zamanda gerçekleşmesi beklenen olaylar aktarılmıştır. Konuşurlar, eylemleri, başlangıç sınırının öncesinde ifade etmiştir. Pratikte asla mutlak bir kesinliğe bağlanamayacak olsa da planlara veya niyetlere yönelik ifadeler kullanılmıştır. Gerçekleşme olasılığına göre 1. basamaktan 4. basamağa doğru kesinlik derecesi düşme eğilimindedir. Bununla birlikte eylemlerin gerçekleşme zamanına yönelik belirteçler aracılığıyla çeşitli tayinlerde bulunulmuştur.

Yukarıda basamaklı işlev modeli adı altında hedef zaman eklerinin ilk sunum tarzına yönelik öneriler yapılmıştır. Tüm ekler için iletişimde yeri olan ve kullanım alanı bulan tarzlara yer vermeye gayret gösterilmiştir. Öğrenciler açısından bu yolla ilerlemenin; yapıların yeni öğrenildiği safhada, aynı ünite ve hatta aynı etkinlik içerisinde bile farklı özellikler barındıran ancak dikkati odaklama sorunları yaşatabilecek örneklerdense bütüncül olmakla beraber ayrımların gözetilebileceği bir format sunmanın yararı olacağı düşünülmektedir. Öğrencilere; kendilerinden habersiz biçimde, sezdirme yoluyla gönderilen ancak ulaşıp ulaşmadığı bilinemeyen farklı işlev sunumları yerine adreslerin daha belirgin biçimde gösterildiği bir tutumun faydası öngörülmektedir.

Öğreticiler nezdinde ise söz konusu işlev ve kullanımları aktarma ve öğretme kapasitesine dair herhangi bir şüphe bulunmamaktadır. Bununla birlikte belirli bir sayıda öğrenci barındıran sınıfların sınıf yönetimi, ders uygulamaları sırasında öğrencilerin davranışları veya farklı düzeyde algılamaları sonucu ortaya çıkabilecek dikkat dağıtıcı unsurlarla ilgilenen öğretici için bir rota oluşturma olanağı verecektir. Hâlihazırda bir işlev sunma iddiasında olan fakat dallanma eğiliminin olduğu tespit edilen ünitelerde öğretilmek istenen ekler için setler, öğretmenlere bağımlı görünmekte ve yüksek düzeyde sorumluluk yüklemektedir. Basamakların sunduğu çerçevelerin, yapıların görünüş özellikleri ve işlevlerini birlikte aktararak öğreticiye de alan açması beklenmektedir.

KAYNAKÇA

- Aksan, Y., Aksan, M., Mersinli, Ü. ve Demirhan, U. U. (2017). *A frequency dictionary of Turkish*. Routledge.
- Aksu-Koç, A. (1988). *The acquisition of aspect and modality*. Cambridge University Press.
- Aksu-Koc, A. (1998). The role of input vs. universal predispositions in the emergence of tense-aspect morphology: evidence from Turkish. *First Language*, 18(54), 255-280. <https://doi.org/10.1177/014272379801805402>
- Anderson, S. C. ve Comrie, B. (1991). *Tense and aspect in eight languages of Cameroon*. Summer Institute of Linguistics.
- Ankara Üniversitesi TÖMER. (2013a). *Yeni Hitit 1 yabancılar için Türkçe ders kitabı*. Ankara Üniversitesi Basımevi
- Ankara Üniversitesi TÖMER. (2013b). *Yeni Hitit 2 yabancılar için Türkçe ders kitabı* (4. bs.). Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Ankara Üniversitesi TÖMER. (2014). *Yeni Hitit 3 yabancılar için Türkçe ders kitabı*. Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Aslan Demir, S. (2007). *Türkiye Türkçesinde isteme anlam birimi: Dilbilgisel ve toplum dilbilimsel bir inceleme*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Hacettepe Üniversitesi
- Aslan Demir, S. (2013). Türkçede anaförük zaman ifadeleri. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(9) Summer 2013, 1099-1109.
- Atasoy, Ü. (2024). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde masal kullanımı: Alicengiz oyunu. *Hacettepe Üniversitesi Yabancı Dil Olarak Türkçe Araştırmaları Dergisi*, (8), 27-46.
- Aydemir, İ. A. (2019). *Türkçede zaman ve görünüş sistemi*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ayoun, D. (2013). *The second language acquisition of French tense, aspect, mood and modality*. John Benjamins.

- Bacanlı, E. (2007). Aspekt, kılınmış ve taksis çerçevesinde tavas ağızlarındaki şimdiki zaman işaretleyicilerinin değerlendirilmesi. *Erdem*, 16(48), 1-20.
- Banguoğlu, T. (2004). *Türkçenin grameri* (7. bs.). Türk Dil Kurumu.
- Bardovi-Harlig, K. (2002). Analyzing aspect. R. Salaberry ve Y. Shirai (Ed.). *The L2 acquisition of tense-aspect morphology* (129-154). John Benjamins.
- Batstone, R. (2003). *Grammar* (6. bs.). Oxford University Press.
- Benzer, A. (2008). *Füilde zaman görünüş kip ve kiplik*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Bielak, J. ve Pawlak, M. (2013). *Applying cognitive grammar in the foreign language classroom*. Springer.
- Binnick, R. I. (1991). *Time and the verb a guide to tense and aspect*. Oxford University Press.
- Binnick, R. I. (2012). *The Oxford handbook of tense and aspect*. Oxford University Press.
- Borik, O. (2006). *Aspect and reference time*. Oxford University Press.
- Bull, W. E. (1971). *Time, tense, and the verb, a study in theoretical and applied linguistics, with particular attention to Spanish* (4. bs.). University of California Press.
- Bybee, J., Perkins, R. ve Pagliuca, W. (1994). *The evolution of grammar: tense, aspect, and modality in the languages of the World*. The University of Chicago Press
- Byram, M. ve García, M. C. M. (2009). Communicative language teaching. K. Knapp ve G. Antos (Ed.). *Handbook of Foreign language communication and learning* (491-516). De Gruyter Mouton.
- Cem, A. (2005). Dilbilgisi öğretiminde biçim-anlam-kullanım üçlüsü: Ders malzemesi hazırlama ve uygulama önerisi. *Dil Dergisi* (128), 7-27. https://doi.org/10.1501/Dilder_0000000032
- Comrie, B. (1976). *Aspect*. Cambridge University Press.
- Csató, E. A. ve Johanson, L. (2022). Turkish. L. Johanson ve E. A. Csató (Ed.). *The Turkic Languages* (2. bs.)(195-223). Routledge.

- Dahl, Ö. (1985). *Tense and aspect systems*. Basil Blackwell.
- Dahl, Ö. (2000). The grammar of future time reference in European languages. Ö. Dahl (Ed.). *Tense and aspect in the languages of Europe* (309-328). Mouton de Gruyter.
- Demir, N. ve Yılmaz, E. (2014). *Türk Dili El Kitabı* (7. bs.). Grafiker.
- Demir, T. (2023). Seçmecî yöntem (eklektik yöntem). L. İltar ve C. B. Korkmaz (Ed.). *Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde yaklaşım ve yöntemler* (99-214). Pegem Akademi.
- Demirel, Ö. (2014). *Yabancı dil öğretimi* (8. bs.). Pegem Akademi.
- Dilâçar, A. (1974). Türk fiilinde “kılınış”la “görünüş” ve dilbilgisi kitaplarımız. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 21-22 (1973-1974), 159-171. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/belleten/issue/38478/446184>
- Dirven, R. (1990). Pedagogical grammar. *Language teaching*, 23(1), 1-18. DOI: 10.1017/S0261444800005498
- Doğan, T. ve Usta, Ç. (2015). Türkiye Türkçesinde sınır öncesi bakış açısı ve yaklaşma. *Türkiyat Mecmuası*, 25/Güz, 2015, 167-192
- Durmuş, M. (2013). *Yabancılar Türkçe öğretimi* (2. bs.). Grafiker.
- Durmuş, M. ve Okur, A. (Ed.).(2013). *Yabancılar Türkçe öğretimi el kitabı*. Grafiker.
- Eker, S. (2013). *Çağdaş Türk dili* (8. bs.). Grafiker.
- Elçin, Ş. (2019). *Halk edebiyatına giriş* (16. bs.). Akçağ Yayınları.
- Ergin, M. (2009). *Türk dil bilgisi*. Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım.
- Erguvanlı Taylan, E. (2001). *The verb in Turkish*. John Benjamins
- Forsyth, J. (1970). *A grammar of aspect usage and meaning in the Russian verb*. Cambridge University Press.
- Gabain, A. V. (2007). *Eski Türkçenin grameri* (5. bs.)(Çev. M. Akalın). Türk Dil Kurumu.
- Garey, H. B. (1957). Verbal aspect in French. *Language*, 33(2), (Apr.-Jun., 1957), 91-110.

- Göçen, G. ve Okur, A. (2013). Dil bilgisi eğitimi. M. Durmuş ve A. Okur (Ed.). *Yabancılara Türkçe öğretimi el kitabı* (333-356). Grafiker.
- Groot, C. d. ve Tommola, H. (1984). *Aspect bound a voyage into the realm of Germanic, Slavonic and Finno-Ugrian aspectology*. Foris Publications.
- Gülsevin, G. (2000). Türkiye Türkçesindeki zaman ve kip çekimlerinde birleşik yapılar üzerine. *Türk dili araştırmaları yillığı - belleten*, 45(1997), 214-224.
- Günay, V. D. (2017). *Metin bilgisi* (Gnşl. 5. bs.). Papatya Bilim.
- Güven, E. ve Berber Özmen, C. (2016). Yabancı dil olarak Türkçe dilbilgisi öğretimi. F. Yıldırım ve B. Tüfekçioğlu (Ed.). *Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi kuramlar – yöntemler – beceriler – uygulamalar* (233-260). Pegem Akademi.
- Güven, M. (2004). *Adverbials in Turkish: The third parameter in aspectual interpretation* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Boğaziçi Üniversitesi.
- Güzel, A. ve Barm, E. (2013). *Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi*. Akçağ.
- Higginbotham, J. (2009). *Tense, aspect, and indexicality*. Oxford University Press.
- Hirik, S. (2019). Türkçede “zamanüstülük”. *Çanakkale araştırmaları Türk yillığı*, 17(27), 209-225. <https://doi.org/10.17518/canakkalearaştırmaları.661172>
- Hewson, J. ve Bubenik, V. (1997). *Tense and aspect in Indo-European languages: theory, typology, diachrony*. John Benjamins
- Hogeweg, L., Hoop, H. ve Malchukov, A. (2009). *Cross-linguistic semantics of tense, aspect and modality*. John Benjamins.
- İmer, K., Kocaman, A. ve Özsoy, A. S. (2011). *Dilbilim sözlüğü*. Boğaziçi Üniversitesi Yaynevi.
- Johanson, L. (1994). Türkeitürkische aspektotempora. *Tense systems in European languages*. R. Thieroff and J. Ballweg (Ed.), (247-266). Niemeyer.
- Johanson, L. (2000). Viewpoint operators in European languages. Ö. Dahl (Ed.). *Tense and aspect in the languages of Europe* (27-187). Mouton de Gruyter.

- Johanson, L. (2007). Aspectotemporal connectivity in Turkic text construction, text subdivision, discourse types and taxis. J. Rehbein, C. Hohenstein ve L. Pietsch (Ed.). *Connectivity in grammar and discourse* (187-198). John Benjamins.
- Johanson, L. (2016). *Türkçede görünüş* (çev. N. Demir). Grafiker.
- Johanson, L. (2021). *Turkic*. Cambridge University.
- Jones, B. M. (2010). *Tense and aspect in informal Welsh*. De Gruyter Mouton.
- Karaağaç, G. (2012). *Türkçenin dil bilgisi*. Akçağ.
- Klein, W. (1994). *Time in language*. Routledge.
- Klippel, F. (2000). Teaching methods. M. Byram (Ed.). *Routledge encyclopedia of language teaching and learning* (894-900). Routledge.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi grameri şekil bilgisi* (3. bs.). Türk Dil Kurumu.
- Korkmaz, Z. (2017). *Dil bilgisi terimleri sözlüğü* (gnşl. 5. bs.). Türk Dil Kurumu.
- Krashen, S. D. (1985). *The input hypothesis: Issues and implications*. Longman.
- Krippendorf, K. (2004). *Content analysis: an introduction to its methodology* (2. bs.). Sage.
- Kurt, M. (2016). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde dil bilgisinin işlevi. F. Yıldırım ve B. Tüfekçioğlu (Ed.). *Yabancı dil olarak türkçe öğretimi kuramlar – yöntemler – beceriler – uygulamalar* (261-266). Pegem Akademi.
- Larsen-Freeman, D. (2000). *Techniques and principles in language teaching* (2. bs.). Oxford University Press.
- Larsen-Freeman, D. (2001). Teaching grammar. M. Celce-Murcia (Ed.), *Teaching English as a second or foreign language* (3. bs.). (251-266). Heinle and Heinle.
- Latif, İ. ve Açık, F. (2019). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde metin türlerinin sınıflandırılması ve ders kitaplarında yer alan okuma metinlerinin değerlendirilmesi. *Türkiyat Mecmuası-Journal of Turkology* 29(2), 311-346. <https://doi.org/10.26650/iuturkiyat.658073>
- Lindfors, A. L. (2003). *Tense and aspect in Swahili*. Uppsala Universitet Institutionen för lingvistik.

- Marchand, H. (1955), On a question of aspect: a comparison between the progressive form in English and that in Italian and Spanish. *Studia Linguistica*, 9, 45-52. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9582.1955.tb00516.x>
- MEB [Millî Eğitim Bakanlığı]. (2021). *Diller için Avrupa ortak başvuru metni öğrenme öğretme ve değerlendirme tamamlayıcı cilt*. Millî Eğitim Bakanlığı.
- Rallides, C. (1971). *The tense aspect system of the Spanish Verb*. Mouton.
- Reichenbach, H. (1947). *Elements of symbolic logic*. Macmillan.
- Richards, J. C. ve Rodgers, T. S. (1986). *Approaches and methods in language teaching*. Cambridge University Press.
- Sakaoğlu, S. ve Şimşek, E. (2023). Türkiye sahası masalları. F. A. Turan ve M. N. Önal (Ed.). *Türk dünyası masal araştırmaları (7-54)*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.
- Salaberry, R. ve Shirai, Y. (2002). *The L2 acquisition of tense-aspect morphology*. John Benjamins.
- Saussure, F. (1998). *Genel dilbilim dersleri (3. bs.)* (çev. B. Vardar). Multilingual.
- Saussure, L., Moeschler, J. ve Puskas, G. (2007). *Tense, mood and aspect theoretical and descriptive issues*. Rodopi.
- Shirai, Y. (2002). The aspect hypothesis in SLA and the acquisition of Japanese. *Daini gengo toshite no Nihongo no shutoku kenkyu*, 5, 42-61.
- Smith, C. S. (1997). *The parameter of aspect (2. bs.)*. Kluwer Academic Publishers.
- Soga, M. (1983). *Tense and aspect in modern colloquial Japanese*. University of British Columbia Press.
- Sohn, S. O. S. (1995). *Tense and aspect in Korean*. University of Hawai'i Press.
- Svantesson, J. O. (1991). Tense, mood and aspect in Mongolian. *Working Papers*, 38, 189-204.
- Tahal, K. (2011). *Aspect pairs of Czech verbs*. Factum CZ.
- Telc. (2013). *Diller için Avrupa ortak öneriler çerçevesi öğrenim, öğretim ve değerlendirme (2. bs.)*. Avrupa Konseyi/Modern Diller Bölümü.

- Türkiye Maarif Vakfı. (2020). Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi programı (2. bs.). <https://turkiyemaarif.org/editions/turkcenin-yabanci-dil-olarak-ogretimi-programi-2-baski>
- Uğurlu, M. (2003). Türkiye türkçesinde “bakış” (“aspektotempora”). *Türkbilig*, Nisan, 2003/5, 124-133.
- Ur, P. (2018). *Dil öğretiminde 100 temel strateji* (çev. M. Demirekin). Eğitim Yayınevi.
- Uslu Üstten, A. ve Haykır, T. (2019). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde metin seçimi. *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(3), 1633-1652.
- Uzun, N. E. (2004). *Dünya dillerinden örnekleriyle dilbilgisinin temel kavramları türkçe üzerine tartışmalar*. Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 39.
- Üzüm, M. (2018). Zaman, görünüş ve kiplik ilişkisine genel bir bakış. *Turkic Linguistics and Philology 2018* (1/1), 53-66.
- Vardar, B. (2007). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü* (2. bs.). Multilingual.
- Vendler, Z. (1957). Verbs and times. *The Philosophical Review*, 66, No. 2 (Apr., 1957), 143-160.
- Verkuyl, H., Swart, H. ve Hout, A. v. (2005). *Perspectives on aspect*. Springer.
- Walker, J. A. (2010). *Aspect in grammatical variation*. John Benjamins.
- Weber, R. P. (1990). *Basic content analysis* (2. bs.). Sage.
- Widdowson, H. G. (1990). *Aspects of language teaching*. Oxford University Press.
- Willet, T. (1988). A cross-linguistic survey of the grammaticalization of evidentiality. *Studies in Language*, 12, 51-97. <http://dx.doi.org/10.1075/sl.12.1.04wil>
- Xiao, R. ve McEnery, T. (2004). *Aspect in Mandarin Chinese: A corpus-based study*. John Benjamins.
- Yılmaz, Ö. ve Dilidüzgün, Ş. (2019). Dil kullanıcısı bağlamında dil bilgisi. A. Akay Ahmed ve A. Fişekçioğlu (Ed.). *Dil kullanıcısı bağlamında kuramdan uygulamaya Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi* (17-63). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Yunus Emre Enstitüsü. (2015a). *Yedi iklim Türkçe öğretim seti ders kitabı A1*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.

- Yunus Emre Enstitüsü. (2015b). *Yedi iklim Türkçe öğretim seti ders kitabı A2*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- Yunus Emre Enstitüsü. (2015c). *Yedi iklim Türkçe öğretim seti ders kitabı B1*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- Yunus Emre Enstitüsü. (2015ç). *Yedi iklim Türkçe öğretim seti ders kitabı B2*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- Yunus Emre Enstitüsü. (2015d). *Yedi iklim Türkçe öğretim seti ders kitabı C1*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- Yunus Emre Enstitüsü. (2015e). *Yedi iklim Türkçe öğretim seti ders kitabı C2*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- Zorlu, F. (2022, 15 Kasım). *World population hits 8 billion*. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/en/world/world-population-hits-8-billion/2738102>

EK 1: ETİK KURUL İZİN MUAFİYETİ FORMU

Form No: 14

 HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ TEZ ÇALIŞMASI ETİK KURUL İZİN MUAFİYETİ FORMU		
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA		
Tarih: 04/03/2025		
Tez Adı: Türkçe Zaman Eklerinin Görünüş Özelliklerinin Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimine Yansımaları		
Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmam:		
<ol style="list-style-type: none"> İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, ölçek/ölçme çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir. 		
Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.		
Gereğini saygılarımla arz ederim.		
04/03/2025		
Adı Soyadı:	Can AKCAOĞLU	
Öğrenci No:	N17147581	
Anabilim Dalı:	Türkiyat Araştırmaları	
Programı:	Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi	
Statüsü:	☐ Yüksek Lisans ☒ Doktora	
DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI		
UYGUNDUR		
Prof. Dr. Nurettin DEMİR		
Telefon: 0-312-2976771	Faks: 0-3122977171	E-posta: turkiyat@hacettepe.edu.tr

EK 2: ORJİNALLİK RAPORU

Form No: 15

 <p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU</p>	
<p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA</p>	
Tarih: 04/03/2025	
<p>Tez Adı: Türkçe Zaman Eklerinin Görünüş Özelliklerinin Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimine Yansımaları</p> <p>Yukarıda başlık/bonusu gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 82 sayfalık kısmına ilişkin 01/03/2025 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Türkitin adlı jüri üyesi tarafından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %7'dir.</p> <p>Uygulanan filtrelemeler:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç, 2- Kaynakça hariç 3- Alıntılar hariç/dâhil 4- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç <p>Hacettepe Üniversitesi Türkîyat Araştırmaları Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir jüri üyesi tarafından tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p> <p>Gereğini saygılarımla arz ederim.</p> <p style="text-align: right;">04/03/2025</p>	
Adı Soyadı:	Can AKCAOĞLU
Öğrenci No:	N17147581
Anabilim Dalı:	Türkîyat Araştırmaları
Programı:	Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi
Statüsü:	☐ Yüksek Lisans ☒ Doktora
<p>DANIŞMAN ONAYI</p> <p>UYGUNDUR</p> <p>Prof. Dr. Nurettin DEMİR</p>	

EK 3: TURNİTİN BENZERLİK RAPORU

TÜRKÇE ZAMAN EKLERİNİN GÖRÜNÜŞ ÖZELLİKLERİNİN YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİNE YANSIMALARI

ORJİNALLIK RAPORU

% 7 BENZERLİK ENDEKSİ	% 5 İNTERNET KAYNAKLARI	% 3 YAYINLAR	% 2 ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ
---------------------------------	-----------------------------------	------------------------	--------------------------------

BİRİNCİLİ KAYNAKLAR

1	Submitted to National & Kapodistrian University of Athens Öğrenci Ödevi	% 1
2	turkrut.ru İnternet Kaynağı	% 1
3	openaccess.hacettepe.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	% 1
4	dergipark.org.tr İnternet Kaynağı	% 1
5	www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	<% 1
6	Akbulut, Büşra. "Yabancılara Türkçe öğretiminde kullanılan okuma metinlerinin Türkçenin sesletimi edinimine etkisi (Bosna Hersek örneği)", Bartın University (Turkey), 2024 Yayın	<% 1
7	9lib.net İnternet Kaynağı	<% 1
8	acikerisim.uludag.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
9	livrosdeamor.com.br İnternet Kaynağı	<% 1
10	Demirel, Mehmet Volkan. "Türkçenin Kiplik Özelliklerinin Belirlenmesi ve Bunların	<% 1